ప్రచురణము ౬.

ప:40

సంస్కారిణి

అను

సంఘసమస్య

ఇందు, బ్రహ్మసృష్టి, కలియుగ ప్రారంభము, కలిమహారాజు దర్బారు, కలియుగ బ్రాహ్మణుల స్థితి, బ్రాహ్మణేతరుల స్థితి, పంచముల యిక్కట్లు, తాగుబోతుల పరాభవము, భోగమువారి దుర్వృత్తి, వ్యభిచారుల దురవస్థ, హిందూమహమ్మదీయుల సమ్మేళనము, హిందూ క్రైస్తవుల పశ్చాత్తాపము మున్నగునవి సులభశైలిలో చక్కని పద్యములతో వివరముగా వర్ణింపబడినవి.

గ్రంథకర్త

దామరాజు పుండరీకాక్షుడు.

గుంటూరు.

చంద్రికా ముద్రాక్షరశాల, గుంటూరు.

1922

All rights reserved.
సర్వస్వామ్య సంకలితము.

వెల రు 1—0—0

అంకితము

తే॥ గీ॥ అన్ని మతములకును మూలమనగవచ్చు,
నన్ని సిద్ధాంతముల కూటమనగవచ్చు,
నన్నిటికి మించ మతరాజమనగవచ్చు,
నట్టి హిందూమతంబున కంకితంబు॥

దామరాజు పుండరీకాక్షుడుగారు

గ్రంథకర్త.

శ్రీ వేంకటేశ్వర పుస్తక భాండాగారము, నంది మంగళం

[సేలం జిల్లా, వారిచే ప్రసాదింపబడినది]

తొలిపలుకు

పాఠక మహాశయులకు వందనములు.—

అయ్యా,

రెండు మూడు నెలలనుండి, తా మెదురుచూచుచున్న గ్రంథమునకు తుదకిప్పుడు వెలువడు ప్రాప్తము లభించినది. ఆలస్యమునకు కారణము లనేకములున్నవి. కాని వాటినిప్పుడు వివరింపక విడిచెద, ఆలస్యమునకు నా పోషకులు సభ్యులు క్షమింపఁ బ్రార్థితులు.

ఈ గ్రంథమునకు ప్రారంభమున ప్రపంచ సృష్టివిధానమును జూపి, అప్పటి నరులలో నన్యోన్యానురాగములఁ గనపరచితి. పిదప క్రమక్రమముగా కలియుగము గడచినకొలదిని పాపమెట్లు పెరిగినదియు గనపరుపఁబడెను. వర్ణాశ్రమ ధర్మములు నశించుటయు, వర్ణభేదములు వైరములు తీవ్రముగా వ్యాపించుటయు, త్రాగుడు, వ్యభిచారము సంఘమును పాడుచేయుటయు, పంచముల దుస్థితి దుర్భరమగుటయు, క్రమముగా జూపఁబడి, ప్రస్తుతమహనీయులయొక్కయు, ముఖ్యముగా మహాత్మా గాంధిగారియొక్కయు సద్బోధలవలన సంఘమున గలిగిన మార్పును, దేశీయుల సంస్కార ప్రయత్నములును, ఆప్రయత్నముల ఫలితమును విపులముగా వర్ణింపబడి తుట్టతుదిరంగమున ముఖ్యపాత్రలందరు గలసి త్రాగుడుమాన్పించుటలో జయమొంది లోకకల్యాణ మొనరించి జగన్మాతకు మంగళము పాడుదురు. ఇందు బ్రాహ్మణులను గాని బ్రాహ్మణేతరులను గాని వేశ్యలను గాని మరియెవరిని గాని దూషించు నుద్దేశము లేదు. అందరియందును గల చెడును సామాన్యముగా వర్ణించఁబడినది. ఇందలి పాత్రలయెడ పక్షపాత మెంతమాత్రమును లేదు. లోపములకు మన్నింతురుగాక! పాఠకులు ముందు తప్పొప్పులపట్టిక జూచి సవరించుకొని తదుపరి పుస్తకమును చదువవలెను. చాల వందనములు.

ఇట్లు విన్నవించు,

గ్రంథకర్త.

నాటక ప్రదర్శకులకు సూచనలు

ఇందు రాజకీయములు లేవు గానప్రతి వారును ప్రదర్శించి సంఘసేవకు తోడ్పడెదరుగాక! నాటకము బాహుళ్యమని కొందరికి తోచవచ్చును. అట్టివారు ప్రథమాంకమును పూర్తిగావిడిచి వేయవచ్చును. ద్వితీయాంకమునుండి ప్రారంభించి చివర 5 అంకములు ప్రదర్శింపవచ్చును. ఇందువలన కొద్ది మందిపాత్రలతో నాటకమాడవచ్చును. ప్రథమాంకము విడిచివేయుటలో నాటకోద్దేశమున కేమియు భంగము కలుగదు. ఆ అంకము విడిచివేయుటయే మంచిదని కూడ నాయభిప్రాయము. ద్వితీయాంకము, అనగా కలియుగాది నుండి యిప్పటివరకు సంఘస్థితి ప్రదర్శించుట సమంజసముగా నుండును.

ఇంకొక విషయము :—పంచమాంకములో నాలుగవ రంగమును, అనగా ఆచారసిద్ధాంతి వగయిరావారు దక్షిణాఫ్రికానుండి తిరిగి వచ్చి నందునికలుసుకొనుట, షష్ఠాంకములో మొదటి రంగముగా ప్రదర్శించవలయు. అనగా, మహమ్మదు మస్తాను రంగమును ముందు ప్రదర్శించి తదుపరి వెనుకటి రంగమును ప్రదర్శింపవలయు. ఇది పొరపాటువలన అట్లు ముద్రించబడినది. అవసరమైనచో పంచమాంకములో మొదటిరంగమునుగూడ విడిచివేయవచ్చును. ఇతర విచారము లేమియు కలుగకూడదు. సమర్థతగలవారందరు విరివిగ నాడుకొనవచ్చును. నాటకప్రయోజకులయిష్టముచొప్పున తాము గడించుధనములో కొంతదేశీయోద్యమములకు సమర్పించి కృతార్థులైనచో చాలసంతసింతుము. ఈ నాటక ప్రదర్శనము మహాజనుల కుపయోగకారియై, వారి కానందముకూర్చునని గట్టిగాఁ జెప్పగలము.

ఇట్లు విన్నవించు,

గ్రంథకర్త.

నాటకమునందలి పాత్రలు

ప్రధాన పురుషులు

ధర్మ సిద్ధాంతి
ఆచార సిద్ధాంతి
నందుడు
ఖుశాల్‌రావు
నాగశత్రం
కొమ్ముల చౌదరి
ఓబయ్య శాస్త్రి
పెంటయ్య శర్మ
మహమ్మదు మస్తాన్
బ్రహ్మ
రావునాయుడు

స్త్రీలు

జగన్మాత
యామినీ సుందరి
మాలక్ష్మి
లక్షవత్తుల రాజమ్మ
మొంకి

ఇతరులు

☞ కేశవ, నారాయణ, మాధవ గోవిందులు, ఫాదరీ, తెల్లదొరలు, కూలీలు, పెండ్లవాడు మొదలైన స్వల్పపాత్రలు సందర్భోచితముగ వత్తురు.

విషయసూచిక.

		పేజీనుండి	పేజీవరకు
	నాంది-ప్రస్తావన....	1	4
	ప్రథమాంకము.		
1	రంగము :—బ్రహ్మసృష్టి. ...	5	9
2	,, ఆదినరులు. ...	9	10
3	,, జగన్మాత, బ్రహ్మ, ఆదినరులు.	10	15
	ద్వితీయాంకము.		
1	రంగము :—కలియుగప్రారంభమున వర్ణాశ్రమధర్మంబులు.	16	24
2	,, కలిమహారాజదర్బార్.	24	27

తృతీయాంకము.

1 రంగము:— కలిబ్రాహ్మణులు. (ఓబయ్య శాస్త్రి, వెంకయ్య శాస్త్రి)	28	30
2 ,, కలిశూద్రులు. (కొమ్ముల చౌదరి)	30	31
3 ,, కుశాల్ రావు (తాలుకుమోహతు, వ్యభిచారి	32	34
4 ,, యామినీసుందరి. (వేశ్య)	34	39
5 ,, మహమ్మద్ మస్తాన్-సైతాన్- హిందూముసల్మాన్ వైరములు.	40	41
6 ,, మాదిగనందుడు-భార్య. (పంచముల దుస్థితి)	41	46

చతుర్థాంకము.

1 రంగము:— ధర్మసిద్ధాంతి రాజమ్మ వగైరా	47	52
2 ,, పాపుకాకుగృహం బ్రాహ్మణవిందు	52	61
3 ,, ఆచార సిద్ధాంతి ధర్మసిద్ధాంతి	65	74

పంచమాంకము.

1 రంగము:— జగన్నాథ- బ్రహ్మ	75	79
2 ,, దక్షిణాఫ్రికా: ధ,ఆ, సిద్ధాంతులు వెళ్లుట	79	85
3 ,, యామినీసుందరి పశ్చాత్తాపము	85	88
4 ,, నందుడు తిరిగి హిందువగుట పంచములనాదరించుట	89	96
5 ,, హిందూముసల్మానుల సఖ్యత	96	99

షష్ఠాంకము

1 రంగము:— నాగరత్నం కుశాల్ రావు యామినీసుందరులు	100	103
2 ,, చౌదరీ ధర్మసిద్ధాంతిగార్లు	108	109
3 ,, కల్లుదుకాణము: పలుపురుషప్రమాణముల గైకొనుట	110	119
మంగళం	120	

తప్పొప్పుల పట్టిక

సూ॥ రా:—ఇవి ముందే దిద్దుకొనుడు.

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
2	4	సాధనము	సాధమున
3	21	దేశదేవకుడు	దేశసేవకుడు
5	2,3	దైవాసురా... ప్రపంచంబులున్	వేర్వేరుగా నాయాలోకము లున్ సురాసురులు భూమ్యా కాశముల్ మానవుల్.
6	14	ముద్దులుముద్దుమాట	ముద్దులమాట
7	1,2	రమణీ-నగలై	రమణీయంబయి చూడఁగము చ్చటలెలర్పన్ వృతులాలం బు. దేహము నెంతేని యలం కరించు నగలై
8	13	చుండును	చుండను
9	7	పరప్రేమయు	పరబుద్ధియు
10	22	వృత్తస్వమహాంపు	వృత్తంబులగల్గు
19	3	పరుని	పనులై
24	4	సామర్థ	సామర్థ్య
,,	,,	సాద్యంబై	సాధ్యంబై
,,	19	కొంచెయు	కొంచెము
39	4	భోగము	బోగము
42	20	స్త్రీలై	స్త్రీలై
48	25	తినుకొవ	తినుకుపోవ
51	16	వుంటారో	వుంటారు.

58	8	ఏకులంబుల	ఏకులంబున
58	5	పోరుచుండె ని	పోరుచుండె నీ
,,	10	జనదే	జీనదే
59	2	దుర్జయములయందు	దుర్జయములందు
,,	12	కిటువింత	కిటులింత
,,	15	యిట్ల	నిట్లు
,,	19	లిప్పుచు	లిప్పుడు
,,	21	కొందుపు	కొందుప్పు
60	7	వలుకుచే	పలుకుచే
,,	16	వతనంబు	పతనంబు
62	3	నిప్పుట్లు	నిప్పట్లు
62	6	సిద్ధాంతిగా	సిద్ధాంతిగారట
66	19	పుల్క	పుల్కన
67	2	మనలోనె	మనలోననె
,,	10	వాక్కుల్	హాక్కుల్
,,	13	సోచుకో	నోచుకో
69	2	బావచూళ్ళ	బావలు
77	4	యిళశూన్యం	యిలశూన్యం
88	9	వలను	వలయును
89	14	యిట్టలింక	యిట్టు, లింక
93	3	మము	మిము
,,	6	అసలు	అసలె
96	4	చికగా	చిలగా
111	2	ముంతశేరు వేస్తే	ముంతశేస్తే
117	26	పెండ్లామును	పెండ్లామునుగా

సంస్కారిణి

అను

సంఘ సమస్య.

నాంది

చ॥ సకలమతంబులున్ సకలజాతులు సర్వకులంబు లేకమై
యొక యెడ సఖ్యతన్ దనరుచుండగ ముప్పదిమూడుకోట్ల సం
ఖ్యను మించిమీరు సజ్జనులగల్గి పరస్పరవైరముల్ దలం
పక యొకటే కుటుంబముగ భారతసంఘము కీర్తిగాంచెడున్॥

(పుష్పాంజలియై దేశభక్తుడు ప్రవేశించుచున్నాడు)

ఆహా! సృష్టివైచిత్ర్యమెంత యగమ్యగోచరముగ నున్నది. అనంతకోటి జంతు సముదాయమునం దొకదానితో నొకదానికి సంబంధము లేకుండుటయు, మరల నొకదానితో నొకటి యెక్కువ సంబంధించియుండుటయు, వానిలో వానికి పరస్పరవైరానురాగములు గలిగియుండుటయు దలుచుకొనినపుడెల్ల నాకు భారతదేశస్థితియే జ్ఞప్తికి వచ్చుచుండును. ఆపరమేశ్వరుని మహిమ యెట్టిదనిన,

సీ॥ ఏవస్తువును గన్న దైవతాంశ దగద
గద్ధాయమానమై గానుపించు
ఎందుజూచినగాని సృష్టిప్రపంచంబు
పరమేశు కీర్తనల్ బాడుచుండు

ఏవని యందైన నీశ్వరశక్తియే
దేదీప్యమానమై తేజరిల్లు
క్షణక్షణంబునకును సర్వేశ్వరునిదివ్య
మహిమావిశేషంబు మదినిస్ఫురించు,
గీ॥ ఎట్టి నాస్తికునకునైన నెట్టి రాక్ష
సాధమునకైన తుదకవసానమందు
దోచకుండదనే జగదీశు గోచరంబు.
శంకలేటికి శ్రీహరి సర్వమనగ॥

ఇంకను ఆసర్వమయుని మహాత్మ్య మెట్టిదనిన, :—

సీ॥ అంబరవీధిలో యానంబుగావించు
పక్షులెవ్వని కీర్తిఁ బాడుచుండు
రాతిలోఁగప్పయు నాతిగర్భములోని
బిడ్డ యెవ్వనిశక్తి నెల్లడించు
కంటికిగానరాక యెల్లెడలనుండు
సూక్ష్మజీవు లెవని సొంపుదెలుపు
చావు పుట్టుకలును సౌఖ్య మాపదలు నె
వ్వనిమాయ లన్నింటి బయలుపరచు
గీ॥ ఎవ్వడిప్పుడు నెప్పుడు నెల్లపుడును
ఇందునందున కెందేని నిముడియుండు,
నాదిమధ్యాంత రహితుడౌ నట్టివాని
మరువశక్యంబె యెంతటి నరునికైన!!

సృష్టి ప్రపంచము వేరువేరుగా ననేక స్వరూపములుగలిగి యున్నను, అన్నిటియందునుగల పరమేశ్వర సంబంధమను చిహ్నముచే సృష్టి సర్వంబునకు నైక్యమేర్పడుచున్నది. అట్లే హిందూదేశమున గల వివిధజాతి, మత,వర్ణ, కులములన్ను, భారతీయతయను సంబంధ మైక్యముచేయుచున్నది. హిందూమహమ్మదీయ, పార్శీ, క్రైస్తవ, జైన

యూధమతస్థులందరికిని, ఆ యా మతములందుగల యంతఃశాఖల వారి కందరికిని నైకమత్యమేర్పడి యెన్నడు సర్వసమత్వము లభించునో అప్పుడే మనజన్మ సార్థకమగును. ఐనను సృష్టియందు స్వాభావికముగ కొంత వైరభావమున్నట్లు తోచును.

ఉ॥ కప్పనుజూచి పాము నెలుకన్ గని పిల్లియు పిల్లిఁ గుక్క నె
ల్లప్పుడు జంపజూడవె? పరస్పర వైరములన్ మనుష్యులే
గొప్ప రణంబులన్ సలిపి కూలరె? మేటిబలాఢ్యులైన వా
రెప్పుడహంకృతిన్ బలవిహీనుల హీనత జూడరే భువిన్ ॥

అట్లే భారతదేశమునఁగూడ జాతి మతకుల వైషమ్యములు గొన్ని యుండవచ్చును. కాని భూలోక స్వర్గమనంబడు నీ యాసేతుహిమాచలపర్యంత, కృష్ణాగోదావరి, గంగాయమునాది మహానదీ ప్రాంతంబగు నార్యావర్త పుణ్యభూమియందు, సర్వప్రాణులును సమత్వమున సర్వదా సఖ్యత మెలంగుచుండినగదా సార్థకము. ఈ మహాధోరణిలో బడి, యీ రాత్రి ప్రదర్శింప సెలవుగైకొనిన నాటకసన్నాహములను గూర్చి బొత్తుగా మరచితిని. ఏమినాటకమోయని మీ మనములం దాతృత జనింపవచ్చును. స్వరాజ్యసోపాన, గాంధిమహోదయ, గాంధివిజయ, పాంచాలపరాభవాది నవీన రాజకీయ నాటకముల రచించి మీ మనముల నిదివరకే యాకర్షించిన శ్రీ దామరాజు పుండరీకాక్షుడు గారిచే రచింపబడిన "సంస్కారిణి" అను భారతదేశ సాంఘిక సంబంధమగు నాటకము నీ రాత్రి ప్రదర్శింప ననుజ్ఞ గొంటిమి. అదుగో! నాటకసన్నాహములు ముగిసినవని జెప్పుటకై నామిత్రుడు దేశసేవకుడిటులనే వచ్చుచున్నాడు. మిత్రా, పాత్రములు సిద్ధమైనవా?

(ప్రవేశము దేశ. సేవకుడు)

దే. సే.—సర్వము సిద్ధమైనవి. జగన్నాటక సూత్రధారియగు నాది బ్రహ్మయే నాటకరంగమున ప్రవేశించి మరియొక సృష్టిగావింప నున్నప్పుడు యత్నముల కేమిలోటుండును. కాని యాజ్ఞగైకొంటివా?

దే. భ—ఎవరియాజ్ఞ? గ్రంథకర్తగారి యాజ్ఞయా?

దే. సే.—కాదు కాదు. పాపమీరోజులలో గ్రంథకర్తలబాధ లేనేలేదు. కాని సర్వమునకు నెవరియాజ్ఞకు మనము లోబడియుంటిమో వారి యాజ్ఞ కావలెనుగదా!

దే. భ—సరి. సరి. తెలిసినది. ప్రభుత్వము వారి యాజ్ఞయా? ఇది సాంఘిక నాటకమగుటచే వారియాజ్ఞతో మనకు నిమిత్తాలేక పోవచ్చును. పోవుదము రమ్ము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

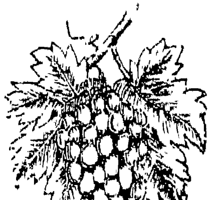

❋ సంస్కారిణి ❋

ప్రథమాంకము.

[1 వ. రంగము.]

[ప్రవేశము ఆదిబ్రహ్మ]

బ్ర—శా॥ నాయందున్న యఖండ తేజమల ప్రాణంబై మహాసృష్టియం
దాయా రూపములన్ ధరించు, నదె బ్రహ్మాండంబు, దైవాసురా
ద్యాయా లోకములున్, ఋషీశ్వర మనుష్యప్రపంచంబులున్
వేయేలా, సకలంబు నామహిమచే విజృంభణంబయ్యెడిన్।

నేనే మూలకారకుడను. నేనే ఆదిశక్తిని. నేనే సర్వమయుండను నాకొక రూపములేదు నాలో లేని రూపమునులేదు. నేనొకచోట నుండెడివాడను గాను. నేనుండని చోటునులేదు. నేనుతప్ప నాకు మఱెవ్వరునులేరు. సర్వమును నాయందే యున్నది. నేనొక మహాశక్తిని. ఈమహాశక్తి ఆదిమధ్యాంత రహితము ఈమహాశక్తి యెచ్చట జూచినను విజృంభించును. ఈమహాశక్తి కనులకు కాన్పించునదిగాదు. ఈమహాశక్తి కనుపించని చోటులేదు.

ఈమహాశక్తివలన ప్రయోజనమేమి? దీనివలనలేని ప్రయోజనమునులేదు. వినోదార్థమై నామహాశక్తికి నేనొకస్వరూపమును గలిగించెద. నాశక్తికి నేను ముక్కు చెవులు కనులు మున్నగు నవయవములనేర్పరచెద. అదుగో నాశక్తికి తేజమునిచ్చితి. (సూర్యచంద్రులను సృష్టించును) వీరిరువురును సూర్యచంద్రులని పిలువబడుదురు

గాత. ఇదిగో భూమ్యాకాసంబుల సృష్టించితి. ఇదిగో సురాసుర సృష్టించితిని. ఇదిగో ప్రపంచమునంతయు చరా చరంబుల సృష్టించితి.

ఆహా, నేనెట్టి సౌందర్యమైన రూపమ్ములదాల్చితిని. వీరిలో నన్ను జగద్స్వరూపమెంతయు ముద్దుల మూట గట్టుచుండును. అస్మదీయ జగద్స్వరూపవ్యక్తి సౌందర్యము నించుక తిలకించుకొనెద. అమ్మా హేజగన్మాతా :—

(ప్రవేశము జగన్మాత)

గేయము.

పరాత్పరా శ్రీహరీ హరా మా వరాలతండ్రీ మాధవా,
సురాధిపతి కనికరానజగముల బిరానబ్రోచెడు కేశవా,
ధరాధిపా మా మొరాలకింపగ పరాకుసేయని శ్రీధవా,
స్థిరంబుగను నీస్వరూపమే ఘనధరాతలంబగు భూధవా॥

(తండ్రీ, సాష్టాంగనమస్కార ప్రణామంబు లాచరించుచున్నాను

బ్ర—(చేరదీసికొని)

శా॥ పుత్రీ, ముద్దులముట్ట మూటగట్టునిను నాపుణ్యంబునఁ గాంచితి
నేత్రానందముగల్గె నాకు, తరియించెఁ నాదు జన్మం బహో
రాత్రంబుల్ నిను జూచుకొంచు ప్రియమారఁ బెంచి రక్షింతు సు
ధాత్రీ దేవిరో, నాస్వరూపము జగత్ప్రఖ్యాతి గావింపవే॥

జగ—తండ్రీ, భవదీయ దివ్యాంశచే నన్నొక కాత్కాలిక స్వరూపముగ సృష్టించితివేగాని, నాకొక ప్రత్యేక సౌందర్యమొక్క డిది?

బ్ర—బిడ్డా, నీకాశంక యక్కరలేదు. నీ వీ జగత్తురూపమున సర్వదా వెలుంగుచుందువు. నీ కిప్పుడొక ప్రత్యేకరూపముగూడ వచ్చు నతిం

మ॥ రమణీయంబయి చూడసుందరముగా రాజిల్లు వృక్షసమూ
హము దేహంబు నలంకరించు నగలై యాకాశమున్ భూమిసాం
ద్రముల్ నింపిన జీవరాశి కడుసౌందర్యంపుటంగంబులై
యమరెన్ ముద్దులమూట నీవు మనుమమ్మా శ్రీజగన్మాతరో॥

జగ—తండ్రీ, నాయందేమి ప్రజ్ఞలుగలవని నేనీసృష్టిప్రపంచమునంతయు నెత్తిపై కెత్తుకొని భరింతును. హాయిగ భవత్పాదారవింద సేవానిమగ్నురాలనై తత్సన్నిధి నిలచెద

బ్ర—పుత్రీ, నీ కాభయమక్కరలేదు. సర్వదా 'నారువోసిన దేవుడు నీరు వోయడా' యని యథేచ్ఛనుంపుము. అట్లని నీయందేమియు భారములేదని తలంచవద్దు. సృష్టిప్రపంచమంతయు నాచే నిర్మింపబడిన కాలచక్రముపై దిరుగుచుండును. కాని సృష్టియందు ప్రతిప్రాణియందును నేనంతరాత్మరూపమున వెలయుచుందును. ఆప్రాణికోటి తమతమ యంతరాత్మలననుసరించి తమ విధ్యుక్తమును నెరవేర్చుచుండవలయును. వారి వారి పూర్వచర్యలవలన వారివారి కర్మ యేర్పడుచుండును. ఆ కర్మపై నాధారపడి ప్రపంచమంతయు సాగుచుండను. ఈ రహస్యమంతయు నీవే క్రమముగా దెలిసికొనగలవు. ప్రస్తుతమీవిషయముల మాత్రమెరింగి, నీవిక నీసంతానము దెస కేగుము.

జగ—జనకా,

శా॥ నాసంతాన మనంతకోటిగద! నేనా, వ్యర్థురాలన్ గదా
కాసంతేనియుఁ జేతగాదుగద, లోకంబెల్ల సైరింపగా
నో సర్వేశ్వర, నావశంబగునె? నీవున్నాడవన్ ధైర్యమే
సాహాయ్యంబయి నన్ను బ్రోవనియెడన్ నా రాత యెట్లుండునో॥

కావున, తండ్రీ నాకట్టి యభయంబొసగుము॥

బ్ర—బిడ్డా, నీ విట్లధైర్యపడకుండ నీకొక్క రహస్యమెరిగించెద,

క॥ నీయందు నితరులందును
నాయందు సమస్తమందు నారాయణుడే
హాయిగ ధర్మముగాచుచు
బాయక నెల్లప్పుడుండు భయపడ నేలా॥

మరియు నింకొక రహస్యముగలదు.

తే॥ గీ॥ నీదుసంతానమందు మాణిక్యమట్లు
వెలయుచుండును నరజాతి, వేడ్కవారు
తోటి జీవరాశిని ప్రేమతోడ గనుచు
నీకు సంతోషమిడుదురో, లోకమాత॥

వారికి, తమ తోటిప్రాణులకన్న నెక్కుడవకాశములు గలవు. కావున వారి సంరక్షణను వారు జూచుకొనుచు తమ సోదర ప్రపంచమునుగూడ రక్షించుట వారి విధ్యుక్తధర్మమైయున్నది. వారి వలన నీకుసుఖము చేకూరుచుండును.

జగ—తండ్రీ, ఉత్తమజాతియం దుద్భవించినను నరజాతి సర్వదా సద్గుణములగలిగి వర్తింతురాయని నాకు శంకబాడముచున్నది.

బ్ర—అవును, నీసందియము సమంజసమైనదియే. నరజాతి యొకానొకప్పటికి ముఖ్యముగా కలియుగము గడచినకాలందిని, ధర్మమునకు విరుద్ధముగా నహంభావత్వమున మెలంగుటయు సంభవించవచ్చును. పాపము పెరుగుచు విరుగుచు ప్రపంచమున నూగులాడుచుండును. అదిలేనిది జగన్నాటకము సాగనేరదు. నరులజ్ఞానతిమిరంబునబడి మరల కోలుకొనుచు నొకప్పటికి నన్ను జేరుచుందురు. పాపము మరీ విపరీతమగునపుడెల్ల నేనేదోయొక రూపమున భువి నుద్భవించి ధర్మమును పునరోద్ధారణసేయుచుందును. ప్రస్తుతము నీకు కొన్ని దివ్యమంత్రముల నుపదేశించెదను. నీనరసంతతిలో నుత్తములగువారికివి ప్రసాదించి

పుము. వారివలన నందరికీ వ్యాపించును. ఈధర్మసూత్రము లీ ప్రపంచమున దైవత్వము నెల్లప్పుడు నిలిపియుంచును. ఆ సూత్రము లెవ్వియనిన,

క॥ నిరతము హరిధ్యానించుట
సరసమతియు న్యాయ సత్య శౌచగుణంబుల్
కరుణయు సర్వసమత్వము
పరప్రేమయు హింసలేమి పరమ హితంబుల్ ।

ఈయీ హితంబుల ననుసరించి మదమాత్సర్య కామక్రోధముల త్యజించి స్త్రీవిలోలత్వ మద్యపానాది దురభ్యాసంబులం జొక్కక సర్వదా ధర్మమార్గము ననుసరించి నిత్యకర్మలు నెరవేర్పువా రుత్తమపురుషులై నాసాన్నిధ్య ఫలంబున కర్హులగుదురు నీవింక నిశ్చింతగా నీ సంతానముమధ్య సంతసించుచుండుము.

(అంతర్ధానమగును)

(తెరపడును)

---

2 రంగము (నరప్రపంచము)

(ప్రవేశము: ఆదినరులు. కేశవుడు, నారాయణుడు, మాధవుడు, గోవిందుడు వ॥.)

కీర్తన.

[భజనచేసే విధము తెలియండి మేస్త్రరు]

జనని పాదములాశ్రయించండీ, జనులార మీరు । మనసునగన్న భూమిగొలువండీ॥ జ ॥

1 ఘనజగంబే గర్భమందున । మసుచునుండెడు లోకమాతను మనమునం దెడబాయకెప్పుడు । వినయభక్తులతో భజింపుడు॥ జ ॥

2

2 దూరమాలోచించి చూడండీ, నరులారమీరు । వేరేదూలో
చనలు మానండీ । భారమనక జగంబునంతను పేరిమితో మోసేటితల్లికి
ధీరులను సామర్థ్యులగు మన । పూరుషులై గాకన్యులెవరు॥ జన ॥

3 మూఢులై మీరెగిరిపడకండీ నరులార యెపుడు । మాతృ
భూమి స్మరణసేయుండి । మూఢులై యజ్ఞానమున మీ। గాఢమగు స్వ
దేశభక్తిని। రూఢిపరచక పాడయిపోతె। రూఢిగా నరకంబు గలుగును॥ జనని॥

4 మాతృద్రోహం సేయబోకండీ- నరులారమీప్రియ, ధాత్రిని
ప్పుడు మరచిపోకండీ- మాతృద్రోహం జేసిమీరొక, శత్రువులుగాబయ
లుదేరి, యపాత్రులై యమబాధపడు చెడుపుత్రులై ధరబుట్టనేటికి॥ జ॥

5 మాయలందున బడక బ్రతుకండీ, జనులారమీరు, హాయిగను
మీభూమిగనుగొండీ। మాయలన్నిటిగడచి మీరెడ। బాయకను భూదేవి
సేవలో। చేయగలిగినదెల్ల జేయుడు। స్థాయిజిక్కగ హాయినుండుడు॥ జ॥

6 ఆశలకు మీరెపుడు బోకండీ, జనులార, మోహ। పాశములం
బడి పాడుగాకండీ। ఆశ యెపుడు వినాశకరమని। లేశ మును మానసంబ
కదా యా। దేశ మిదిగో పారజూచియు, దాసులై మన నెల్లగన్న॥ జన
నిపాదము లాశ్రయించండీ॥

శో॥ ఒరే, మనమందరము మన యేకమాతయగు జగన్మాతను పూజిం
చుటకై పోవుదము రండు.——
" శ్రీ యఖండకోటి బ్రహ్మాండ మహాగర్భ జగజ్జననికి జేయ్
శ్రీజగన్మాతకు జేయ్ "

---

3 వ రంగము.

(ప్రవేశము జగన్మాత.)

జగ——

శా॥ ఓరా! దైవవిచిత్ర మేమిదియొగదా యాశ్చర్యమైతోచనే,
యీరమ్యంబగు పూలతోటయు నుహావృక్షసన్మూహాంపు శాం

తారంబుల్, గగనంబునందెనసు సౌందర్యపు సంతాన మిం
పారగ భూమిజరించు జంతు సముదాయంబుల్ వినోదంబులై!

మరియు,——

క॥ ఒకవృక్షము నొకవృక్షము
నొకపక్షియు నొక్కపక్షి యుర్విసమస్తం
బొకదాని నొకటి జోలక
సకలవిధంబులను మూర్పు జగమున దోచున్ !

ఆహా! యేమి యీభూమిపై బారులన్ దీర్చి పారాడు చిత్ర చిత్రకీటకంబుల సౌందర్యము! ఆహా! యేమి యీఘోరారణ్యంబున నేత్రోత్సవముగావించు వింతవింత ఫలపుష్పలతాసయుత వృక్షజాలంబునన్ తిరుగాడు జంతుసంతానము! ఆహా! కన్నుల మిరిమిట్లుగొలుపుచు నాకసమునంటిన యీ పర్వతరాజములనుండి మధురగానము సేయుచు భూమిపై దుమికి చివ్వచివ్వున పరువులెత్తు నీనిర్మలోదక ప్రవాహముల సౌందర్యమేమి? ఆహా! నేత్రోత్సవము-నేత్రోత్సవము-నేత్రోత్సవము.

(ఉలికిపడి) అయ్యో! దైవమా, రమ్ము-రమ్ము-నాముద్దుజంతువులు నీటంబడి నశించుచున్నవి! అక్కటా! యీనూత్నజీవులు తీవ్రవాయువులచే గొట్టుకొనిపోవుచున్నవి! కటకటా! యేమి యీఘోరము! ఈజంతువులు తమలోతాము పోరాడి కూలుచున్నవి! హరి హరీ! అదుగో, అదుగో. పారాడుచున్న యీపురుగులను పక్షులు తన్నుకుపోవుచున్నవి! కటకటా! యీవిపరీతములను జూచి నేను భరింపజాలను!

సీ॥ ఈ చిన్నిపురుగుల కేహాని లేకుండ
నేనెట్లు గాపాడుదాన నొకో
అకట! యీ నోరులేనట్టి జంతుసమూహ
మేరీతి గాతు నే నేమి సేతు

ఈ సుందరంబైన వృక్షజాలమునకే
కీడు రాకుండ గాపాడు టెట్లు
అజ్ఞానతిమిరంబునం దోలలాడు నీ
ప్రాణులకెట్లు పుణ్యము లభించు।
ఈవిషాద పరిస్థితులెట్లు సైతు
నెవరికై యేడ్తు నాచేత నేమియగును
యేదియెట్లానొ నాకేమి యెరుకపడును
దైవమా! నీ మహామాయ తరమెదెలియ।

అదుగో నా నరసంతాన మిటువచ్చుచున్నది. వీరిస్థితి యెట్లుం డునోగదా!

[ప్రవేశము (నరులు కేశవుడు, నారాయణుడు, మాధవుడు, గోవిందుడు)]

—• కీర్తన •—

దండాలమ్మోతల్లి జగన్మాత
నీయుండా మమ్ముండనీమె లోకమాత
నీగర్భమందు బుట్టినామె లోకమాత
మాకు నిర్భయమెగలిగించె జగన్మాత
వేలొన్నిద్నిదలు చుకుంటూ లోకమాత
నీ శ్లోకి కొన్ని కుర్తామె జగన్మాత
మాపాణా ల్నికిత్తామె లోకమాతా,
మమ్మపాలించి యేలుకోవె జగన్మాతా॥
అని సాష్టాంగప్రణామము లాచరింతురు.

జగ—నారాయణుని మీరు నరులారా
ఆరాధించండయ్యా నరులారా,

నరు—నీవే నారాయణుడవు జగన్మాత
నీవే మమ్మేలుతల్లివి లోకమాత॥

జగ—పరమేశ్వరుని మీరు నరులారా,
మరువకదలచండి నరులారా॥

నరు—పరమేశ్వరుడ వీవె జగన్మాతా
మరచిపోయామంటె లోకమాతా?॥

జగ—ఒక్కడే దేవుండు నరులారా,
యెక్కడైనా యుంటాడు నరులారా,॥

నరు—ఎక్కడైన నీవేను లోకమాతా
మొక్కెదము రక్షించు జగన్మాతా॥

జగ—బిడ్డలారా, పరమేశ్వరుడే మిమ్ములగాచువాడు. నేనూరక నిమిత్తమాత్రముదాననే. ఆపరమేశ్వరుడు సృష్టిప్రపంచమునవెల్ల మీయందెక్కుడు భారముంచెను. మీ చుట్టుప్రక్కలనుండు ననంతకోటి జీవరాసిని గాపాడుచు, మిమ్ము మీరు గాపాడుకొనుభాధ్యత మీయందున్నది.

కేశ—అమ్మా మాకేం సెప్పాలావొ సెప్పు. మేమిప్పుడు సేసొస్తాం. మాప్రాణాలుంటే నీపాదాలసాక్షీ యేంలోటు లేదు.

ఇతరనరులు—ఓ-మేమంతా సిద్దం, సిద్దం.

జగ—తనయులారా, నాకేమి కావలయును! మీరందరు క్షేమముగానుండుటయే నాకు కావలసినది. మీలో మీరైకమత్యముగలిగి తలాయొకపనిని నెరవేర్చుకొనుచు నిరంతర పరమేశ్వరధ్యానతత్పరులై భూతదయా స్వభావులై ధర్మమార్గావలంబకులై సత్యప్రియులై యహింసాస్వరూపులై నిత్యకర్మానుష్టానపరాయణులై సదా వర్తించుటయే నాకు పరమసంతోషము. అట్లు ధర్మసత్యగుణములు గలిగి, ప్రపంచసేవయందు నిమగ్నులై స్వార్థపరులుగాక వర్తించువారికే బ్రహ్మత్వము

సిద్ధించును. అనగా వారు పరమేశ్వరునికి సర్వదా సామీప్య
మునందుదురు.

స— తల్లీ, మాలో మాకేమియు భేదాలు లేవు. మేమందరము తలా
యొకపని చేసుకొనుచున్నాము. కాస్తకష్టపడితే మాయంద
రికి కావలసినంత తిండి నీయనుగ్రహంవల్ల సిక్కుతుంది.

జగ— బిడ్డలారా, సంతసించితిని. కడకు నేను చెప్పవలసిన విషయము
లేవి యనిన,

సీ॥ నరులార, మీరెల్ల హరిభక్తి నేవేళ
మరువకుండుటయె ధర్మంబు మొదట
జనులార, మీరహింసా దీక్ష నెపుడు స
ద్భక్తిం గైకొనుటె విధ్యుక్తమెపుడు
బిడ్డలారా, మీరు ప్రియమార నైకమ
త్యముగల్గి వర్తించు టౌసరంబు
మనుజులారా, యెప్పుడును న్యాయసత్యాది
సద్గుణంబుల వీడి చనగవలదు

గీ॥ అవని లౌకిక సంబంధమందు మునిగి
యిహసుఖంబులకే తపియించవలదు,
పారమార్థిక చింతన బాసియెపుడు
మెలగ వలదయ్య నా ముద్దు బిడ్డలార॥

అందరు— తల్లీ నీయనుజ్ఞలన్నియు శిరసావహించితిమి.

జగ— తనయులారా సంతసించితిని మీకింక సుమంగళ మప్రతిహతం
బగుగాక! పరమేశ్వరుడు మీకు సర్వదా శుభములొసగుగాక!
ధర్మము వర్ధిల్లుగాక! మీకు జయము చేకూరుగాత! నేనిక పోయి
వచ్చెద. (నిష్క్రమించును)

కే—ఒరే మనభూదేవితల్లి చెప్పినప్రకారం మనమంతా తలాయొక పనిచేసుకొని చక్కగానుందాము. నాకు పరమేశ్వర రహస్యమును కనుగొనవలయునని బుద్ధిపోవుచున్నది. మనను సృష్టించిన ఆ ఆదిబ్రహ్మమాహాత్మ్యమును దెలిసికొనవలయును.

నా—నాకు ప్రపంచమునందు బాధింపబడువారిని గాపాడి దుర్మార్గము నడంచుపనిమీద నుండవలెనని కోరికగానున్నది.

మా—మనకందరికి కావలసిపనులన్ని చేయుచు ప్రాణికోటిని కాపాడవలెనని నాకు కోరికగానున్నది.

గో—నేను భూదేవి కరుణాకటాక్షమును సంపాదించి, మనకందరికి యాహారము నార్జించిమీకు తోడ్పడవలెనని యున్నది.

కే—సోదరులారా, మననలుగురికి ముఖ్యమైన యన్నిధర్మములపైనను బుద్ధిపోయినది. కావున మనబుద్ధి ననుసరించిన మనమన ధర్మంబుల యథావిధిగా నెరవేర్చుకొనుచు సుఖముగా నుందము రండు. కాని మనమందరముకూడ భగవంతుని ధ్యానమును మరువక, పాపమున కెడమీయక ప్రవర్తింపవలయును. పోవుదము రండు. (నిష్క్రమింతురు)

సంస్కారిణి

ద్వితీయాంకము.

(1వ రంగము.) (కలియుగప్రారంభము)

(ప్రవేశము - కేశవశాస్త్రి)

కేశ — ఆహా! కాలమెంతలో మార్పు జెందుచున్నది! ఆది బ్రహ్మ ప్రపంచ మంతయు సృష్టింపబడి, క్రమ క్రమాభివృద్ధిని గా చుచుండ, అత్యద్భుతమగు పూర్వచారిత్రను శాశ్వతము జేయు చు, యుగయుగంబులనుగూడ చివ్వ చివ్వున దాటి కాలమె రివ్వున పరుగెత్తుచున్నది! అప్పుడే మొదటి మూడుయుగము లను గడచి నాలవయుగ మారంభమగుచున్నది.

సీ॥ నారసింహా ద్యవతారంబులను గాంచి
కృతయుగంబటు పవిత్రత వహించె
శ్రీరామచంద్రుని చెల్మి జేయుట చేసి
త్రేతాయుగంబట్లు పూతమయ్యె
శ్రీ కృష్ణమూర్తి విజృంభించుటను జేసి
ద్వాపర యుగమట్లు ధన్యమయ్యె
నాలవయుగమందు నాథుడై కలిరాజు
చెలరేగ కలియుగంబిల జనించె
గీ॥ ఇంక సకలదుర్మార్గము లంకురించి
పాప మభివృద్ధిగాగ ప్రబంచమెల్ల

క్రిందు మీఁదౌనటంచును విందు మకట!
మరల కల్క్యవతారంబు నరయు టెపుడొ!

భూలోకస్వర్గంబనంబడు యాసేతు హిమవన్నగ ప్రాంతమగు నీ భారతపుణ్యక్షేత్రమున ననర్థకములు వాటిల్లకుండుటకై సకల మతాచార, వర్ణాశ్రమధర్మంబులను యథావిధిగా నెరవేర్చుచుండవలయును. అందు భూసురులైన బ్రాహ్మణోత్తములు తమతపోమహిమచే కలిరాజపాలంబడకున్నచో నంత భయము లేదు. కలిరాజు దుర్న్యయంబులకు జ్ఞానవంతులగు వారు వలలలో బడకుండ నుండవచ్చునని మున్ను అభిమన్యునందనుండగు పరీక్షున్నరేంద్రుండు శపించె. ఆహా! జ్ఞానభాగ్యులగు బ్రాహ్మణ వంశం బెట్టి పవిత్రవంతము.

సీ॥ స్నాన సంధ్యాద్యనుష్ఠానంబులను జేసి
యరుణోదయమునకే హాయిగాంచి
పంచాంగమును చేతబట్టి యింటింటికి
మంచిచెడ్డలు దెల్ప బయలుదేరి
జనులెల్ల భక్తితో చారెడేసియొసంగు
గింజెలన్నిటి జేర్చి గృహము జేరి
దైవతార్చన జేసి సావకాశంబుగా
తన్న పానాదుల నారగించి
గీ॥ లేచి, వేదాధ్యయనమింత యాచరించి
యేపురాణమొ, పదిమంది కెరుకపరచి
చీకుచింతలు లేకుండ స్వేచ్ఛతోడ,
బ్రతుకు బ్రాహ్మణునకు సాటిమనుజుడెవడు?

అట్టివారికింక ప్రపంచసంబంధమే యనావసరము. కాని రాజ్య విషయములు మట్టుకు మమ్ము బాధించుచున్నది. అది యెట్లనిన,—

సీ॥ నిదుర లేచినదాది నిముసమైనను తీర
కయె రైతులెల్లరు కష్టపడగ,
విసుగు విరామంబు లిసుమంత లేకయే
వ్యాపారమున మున్గి వైశ్యులుండ
బలహీనులను గాచి కులధర్మమును నిల్ప
క్షత్రియులెల్లప్డు శ్రమపడంగ
జనులెల్ల వారివారి నియమితంబైన
పనులలో మున్గులై బ్రతుకుచుండ

గీ॥ దైవమనుగంటె రాక్షసత్వంబు జగతి
ప్రబలనీకుండగా పాప బ్రాహ్మణులకు
విధియనంగను పుడమిలో విప్రకులము
వెలసెనిత్యోచు నదినెరవేరుటెట్లొ!

మాకు ప్రపంచములో నీసంబంధము మాత్రమే గలదు. మేము నెరవేర్పవలసిన మహాధర్మమున కనుకూలముగ ప్రపంచమంతయు మాపై నమితభక్తి గలిగియుండును.

మ॥ జనులెల్లన్ మముదైవతుల్యులను విశ్వాసంబునన్ జూచి, మా
కు నమస్కారములాచరించుచు ప్రియోక్తుల్ మాదెసన్ బల్కు మం
చిని చెడ్డన్ మముగోరి గన్గొనుచు నాశీర్వాదముల్ బొందుచున్
వినయంబొప్పమెలంగుచుందురు సదా వేయేల మా సేవలో॥

అట్టితరి మాయందెంతయో భారముండుననుటకు సందియము లేదు. మాపై వారికిగలభక్తిని నిలుపుకొనుటకు మాయర్హతను మేము కాపాడుకొనవలయు. అట్లొనర్చుటకు——

తే॥గీ॥ స్వార్థమను మాట మరచిపోవలయు మొదట
సర్వజీవుల సమదృష్టి సాకవలయు
హింసయను మాటయెపుడు సహించరాదు
ప్రాణికోటిని సేవింపవలయు నెపుడు॥

మరియు—

తే॥ గీ॥ స్నానసంధ్యాగ్ని హోత్రాది సకల కర్మ
లుచితరీతిస గావించు చుండవలయు
వేయియేటికి మేను గావించుచును తె
యుర్వికెల్ల నాదర్శమై యుండవలయు॥

ఇట్లు వర్తింతుమేని జగమంతయు బ్రాహ్మణులపై భక్తివిశ్వాసములు గల్గిధర్మమార్గమున నడుచుచుండును. ఓహో పురాణకాలక్షేప సమయమైనది. అదిగో జనులందరు వచ్చుచున్నట్లున్నారు.

(అనుచు. దర్భాసనముపై కూర్చొని పురాణగ్రంథమును చేకొనును)

(ప్రవేశము॥: నారాయణవర్మ, మాధవగుప్త, గోవిందదాసు వ॥)

(అందరు సాష్టాంగ నమస్కారము లాచరించి కూర్చుందురు.)

కే— సోదరులారా, యీరోజు మనవారందరికి క్షేమమేగదా.

నా— క్షేమమేగాని నేడొక్క విశేషము జరిగినది.

కే— ఏమది! ఎవరికిని ప్రాణహాని లేదుగదా!

నా— లేదు; కాని యొకచోట నొకడొక జంతువును జంపుచుండెను. నేనదిజూచి యాజంతువును గాపాడుటకై యాతనికడకురికి వారింపగా, నాత డూరుకొనక తిరుగబడెను. అది యేమని యడుగ "స్వభావములో నొకజంతువు నొకజంతువును తినుటలేదా కావున నేనుమాత్ర మీజంతువు నేల భక్షింపరాదు?" అని జవాబు చెప్పి మరల జంతువు వెంటబడెను. నేనతని వధించి జంతువును గావదలచితినిగాని నా మనంబొప్పక యిమ్ముడుగుదమని తలంచితిని ఇంతలో నాజంతువు పారిపోయెను.

కే— శివశివా! ఎట్టిఘోరము? ఆతనిని నీవు వధింపకుండుట

మంచిదేగాని యాకిరాతకుని మనలోఁ జేరనీయవద్దు. పరమేశ్వరుడే యతనిని శిక్షించును.

గో— అయ్యా, పరమేశ్వరుడు శిక్షించుననుట తోడనే నాకొక సందియము తోచుచున్నది. అది యెద్దియనిన,

క॥ 'హరి హరి' యని యెల్లప్పుడు
మఱువవు పరమేశు నీవు మాగతి యేమో
హరిపదముల సేవింపగ
నరనిముసము తీర దాత జాగ్రతపడవే!!

మా— భేష్ నేనును ఆవిషయమే యడుగదలచుచుంటిని

శే— మంచిప్రశ్న నడిగితిరి. నేనీరోజు పురాణములో వర్ణాశ్రమ ధర్మములను గూర్చి చదువనెంచితిని. అందు మనుష్యులేయే పనులు చేయువారైనను వారివారి యనుకూలవిధముల పరాత్పరుని సేవించినయెడల వారికి మోక్షము లభించునని చెప్పబడి యున్నది. మనవారందరమేయే ధర్మముల నిర్వహింపవలయునో ఆధర్మముల నాచరించిన మనకు మోక్షము లభించును. ఆధర్మములందు నిరూపింపబడినవి.

నా— అట్లయిన తక్షణము మొదలుపెట్టుడు.

శే— ఇదిగో ప్రారంభించుచున్నాను:—

(పురాణము తెరచి చదువును.)

"—నారదుండు ధర్మరాజునకు వర్ణాశ్రమధర్మంబులు దెలుపుట:—

... ...

... ...

క॥ దమమును శౌచము దపమును
శమమును మార్దవమును కృపయు

క్షమయును హరిభక్తియు హ
ర్షము నిజలక్షణము లగ్రజాతికినధిపా!

ఉ॥ శౌర్యము దాన శీలము బ్రసాదము నాత్మజయంబు తేజముఁ
ధైర్యము దేవభక్తియును ధర్మము నర్థముగామముఁ బుధా
చార్య ముకుందసేవలును సత్కృతియుఁ బరితోషణంబు సౌ
దార్యముఁ రక్షణంబుఁ బృథివీవర శేఖర, రాజచిహ్నముల్॥

క॥ ధర్మార్థకామ వాంఛయు,
నిర్మల గురుదేవవిప్ర నివహార్చనముల్
నిర్మదభావము ప్రమదము
శర్మకరత్వమును వైశ్య జనలక్షణముల్॥

ఉ॥ స్తేయములేని వృత్తియు శుచిత్వముసన్నుతియుఁ ద్విజేశులఁ
మాయలులేక డాయుటయు మంత్రము సెప్పక పంచయజ్ఞముల్
సేయుటయుఁ ధరామరులసేవయు గోవుల రక్షణంబు న
న్యాయము లేమియుఁ మనుజనాథ, యెఱుంగుము శూద్రధర్మముల్

మరియుఁ పతివ్రతా లక్షణంబులెట్టివనిన—

సీ॥ శీలయము పాటించి నిర్మల దేహయై
శృంగార మేపార్చు జేయవలయు
సత్య ప్రియాలాప చతురయై పాణేశు
చిత్తంబు ప్రేమ రంజింపవలయు
దాక్షిణ్య సంతోష ధర్మమేధాదుల
దైవతమని ప్రియుఁ దలపవలయు
నాథుడేపద్ధతి నడచు నాపద్ధతి
నడచి తద్బంధుల నడపవలయు

ఆ॥ వె॥ మార్దవమున బతికి మజ్జనభోజన
శయన పాన రతులు జరపవలయు

విభుడు పతితుడైన వెలదిపాతివ్రత్య
మహిమచే బుణ్యుజేసి మనుపవలయు॥

క॥ తరుణి తనప్రాణవల్లభు
హరి భావముగా భజించి యతడును దానున్
సిరిమైవడి వర్తించును
హరి లోకమునందు సంతతానందమునన్

క॥ ఉపవాసంబులు వ్రతములు
జపములు వేయేల భర్తదైవతమని ని
ష్కపటత గొల్చిన సాధ్వికి
నృపవర, దుర్లభము లేదు నిఖిలజగములన్

మరియు సంకరజాతులయిన రజక చర్మ కారక నటబురుడ వర్తక మేద భిల్లురగు నంత్యజాతు లేడ్వురకును జండాల పుల్కస మాతంగజాతులకును నాయాకులాగతంబులయిన వృత్తులంజౌర్యహింసా లు వర్జించి సంచరింపవలయు.......................... సత్వ స్వభావంబుతోడ నెవ్వాడు దప్పక నిజ వంశాచారవిహితధర్మంబున వర్తించు నరుండు మెల్లన స్వాభావిక కర్మపరత్వంబువిడిచి ముక్తినొందును జాతిమాత్రంబునం బురుషునికి వర్ణంబు నిర్దేశింపంబని లేదు. శమ దమాది వర్ణలక్షణవ్యవహారంబుల గనవలయు ....

(ప్రవేశము: పంచముడు చచ్చినగొడ్డు నీడ్చుకొనుచు
రక్తహస్తములతో)

మా—అరెరెరె-ఇదేమిటిదేమిటి !

నా—ఈతడే యాతడే, నేను కలిసికొనినది-ఇతడే-ఇతడే.

కే—రామ-రామ-రామ-ఛీ, అవతలకు పో- (అని లేచి మూరమ పరుపోవగా తక్కిన ముగ్గురునుగూడ లేచిపోదురు.) నీవు మా

సమీపమునకు రావలదు. నీవు గడునీచమైన పనిచేయుచున్నా
వు! దూరముగా నుండుము!

నిమ్న ఛండాల మతంగజాతులందరుగూడ చౌర్యహింసలు నిషే
ధింపబడినవి. నీవు బహిరంగముగా హింసజేయుచున్నావు. కావున
నీవు మా నలుగురిలోనను చేరక పంచముడవై మాకు దూరముగ నూరి
వెలుపలనుండుము. నీకృత్యములు మేము సహింపజాలము.

అందరు— ఛీ! పొమ్ము పొమ్ము.

పం— దీనిని నేను సంపలా- సచ్చినదాన్ని యీడ్చుకుపోతుండా-
ఇదాడ పడుంటేను కుక్కలు పీక్కుతింటున్నాయి-నేను చూచి
మాయింటికీడ్చుకుపోతుండా!

కే— నీ వీ దారిన గాక ఊరివెలుపలిగుండా పొమ్ము. ఇంటికేల గొని
పోవుచున్నావు?

పం— కోసి తింటానికి.

కే— శివ-శివా-ఛీ పాపాత్ముడా!

తే॥ గీ॥ ప్రాణిహింసయె కడుఘోరపాతకంబు,
అందు మాంసభక్షణ మధమాధమంబు,
నీవు రెంటిని గావించినావు నీచ,
ఛీ! యిటుల రాకు, మామధ్య జేరదగదు॥

పం— మీాకు దంణం యెడతాగాని నేనొకటడుగుతా సెప్పండి

ఆ॥ వె॥ పిల్లి యెలుకబట్టి పీల్చి సత్తురుదాగు,
బల్లి పురుగులెన్నొ బట్టి మ్రింగు,
అడవిలోన నూడ నపరిమితంబుగా
నొకటినొకటి సంపుసుంను నేల? ॥

కే— ముందు నీవు దూరముగా నున్నచో చెప్పెదను

(పం. దూరమునకు పోవును)

వినుము—

మ॥ నరజన్మంబు సమస్త జన్మములలో నాణెంబుగాగ పరా
త్పరుడే సృష్టియొనర్చె, మానవుల మేధాశక్తియున్ జ్ఞానమున్
కరుణాదృష్టియు నుంటగల్పి యిటు లజ్ఞానాంధకారంబునన్
వరులన్ మూఢమృగంబు లొక్కటని యెంచన్ సిగ్గులేదేలరా॥

అందరు— ఛా, ఛా, అవతలికి పొమ్ము; పొమ్ము.

(అని వెళ్ళ గొట్టుదురు)

కే—మనమీతని నిట్లు బహిష్కరించుటవలన యితనొకప్పటికైనను జ్ఞానముసంపాదించకపోడు. నేను మనమింక పురాణకాలక్షేపము నాపి యెవరిపనులపై వారము పోవుదము.

నా—ఈ పంచముని మనలోనింక చేరనీయకూడదని నిశ్చయించుకొంటిమి

మా—మరల బుద్ధివచ్చువరకు మనదగ్గరికి రానీయవద్దు

గో—అసలు రానీయవద్దు. ఈ వేళ కింక పోవుదము (కేశవునకు నమస్కరించి అందరు నిష్క్రమింతురు)

2. వ రంగము.

ద ర్బా ర్

క లి మ హా రా జు.

(మంత్రులు— దైవదూష్యకు- హింసరాజు అధర్మవర్తి వ
అసత్యమూర్తి వగయిరా)

దైవ— హే! డాంబికాడంబరాదంభక ప్రశ్నాధురీణా, హే నిరుమాన నిరుపయోగ నిరసన విరస దురంధరా, సకలదుర్మా

దురదృష్ట దుర్బుద్ధి దుష్టచరిత్ర ప్రవర్తీ, సర్వనీచాతినీచ ఛండాల శేషజమహారాజాధిరాజా, హే కలిమహారాజా జయము. జయము. ఏదీ భవదీయ ప్రభావానసహ్యాయము నించుక సేవకుల వీనులవిందుగా వినిపింపుము!

ఇతరులు:— అవస్యమవస్యమెహా మహాసూరి రాజాగ్రగణ్యా.

క:— శ్రేష్ఠా, మంత్రివరులారా, భవదీయ భక్తివిశ్వాసములకెంతయు సంతసించితిమి. వినుడు:—

మదీయనిర్మితస్థానంబులు ప్రాణివధ స్త్రీ ద్యూతపానంబులును, మరియు సువర్ణమూలంబగు నసత్య మద హింసా వైరంబులను పంచప్రదేశములును అయియున్నవి. తదానుసారంబుగానే జేయు మహాకార్యము లాలకించుడు.

సీ॥ అగ్రజాతికి నేనహంకారమును నేర్పి
స్వార్థమతుల జేయ పాటుపడుదు.
క్షత్రియులకు రాజసౌఖ్యముల్ రుచిచూపి
ధర్మములు మరపించు దారి జూతు
వైశ్యులందరిని దుర్వ్యాపారములయందుంచి
ధనలక్ష్మికూడిగంబును కుదుర్తు
శూద్రజాతికి పెక్కు క్షుద్రబుద్ధులు నేర్పి
భక్తివిశ్వాసముల్ పాడుసేతు

గీ॥ మతములను భ్రష్టమొనరించి మంటగలిపి
దైవనిర్మాణమెల్లను తారుమారు
జేసి సద్భావమొందు నశింప జేతు
కలిమహారాజు నాపేరు గామకొనుడు.

ఇంకను:—

శా॥ దైవబ్రాహ్మణ గో మహాఋషి మహాత్మ్యంబెల్ల క్షీణింపగా
భావ్యాదేశము నీచబుద్ధులు దురభ్యాసంబులున్ తీవ్రతో

హావేశంబు కుయుక్తి బానిసతనం బల్పాయువుల్ హింసయున్
యావద్వ్యాధు లలంకరింపగను రాజ్యంబేను పాలించెదన్ ।

మరియు మంత్రులారా, మీకర్తవ్య మేమి యనిన,—

సీ॥ ఒకజాతిపైన నింకొకజాతి నెక్కించి
వేడుకతోడ మీరాడుకొనుడు,
ఒకరిపై నొకరి కన్యోన్య వైషమ్యముల్
గలిపించి చోద్యంబు గాంచుకొనుడు,
కులభేదములు వర్ణములభేదములు పైలు
చేరగా ముచ్చట్లు దీర్చుకొనుడు,
ఘోరయుద్ధంబులఁ గ్రూరాయుధములతో
సాము సేయుచు సంతసంబుగనుడు,
గీ॥ అందలముల పైవారిని క్రిందఁద్రోసి
క్రిందివారి నందలము లెక్కించుడెపుడు,
ధర్మరాజ్యంబునకు మారధర్మరాజ్య
మెందుస్థాపించి హర్షంబునొందుడెపుడు ॥

మం—శేష్-ఫరాక్-కలిమహారాజా-ఫరాక్-ఫరాక్.

మరియు,—

సీ॥ జారచోరత్వముల్ మేరలేకధరిత్రి
సాగింపవలయు మీశక్తికొలది
ప్రాణిహింస జగాన ప్రాబల్యమై, మాంస
భక్షణ మొకటి విల్వంగవలయు
స్వాతంత్ర్యమనుగంటి సాంప్రదాయములెల్ల
గోల్పోయి మనుజులు కుందవలయు
సకల మతాచారసారంబు జచ్చి, మూ
ఢాచార మొకటూగు లాడవలయు

గీ॥ స్త్రీవిలోలత్వమవని విశేషమగుచు
మోహపాశంబుల జగంబు మునుగవలయు
వింతవింత వ్యాధులను గల్పించుచుండి
జనుల కష్టాయు వెప్పుడొసంగవలయు॥

(భేష్ ఫరాక్ కలిమహారాజా)

క—యీకార్యములన్నిటిని సాధించుటకై ద్యూత, మద్యపానంబు లీవనిపై విరివిగా సాగింపవలయును. కాని మీరు కడు జాగరూకతతో మాత్రము మెలంగవలయును.

తే.గీ॥ కంటికగపడకుండ లోకమున నెందు
నిండిపారియుండునట, మీరు నేర్పుగలిగి
యతని కగపడకుండ మీమతము నెల్ల
క్రమముగా నెరవేర్చి నాకడకురండు॥

(అందరు) చిత్తము మహారాజా, మేమిక పోయివచ్చెదము.

క—అవశ్యము మీకు దిగ్విజయము చేకూరునుగాత!

(మంత్రులు నిష్క్రమింతురు)

తే॥గీ॥ కాలమా, యింకకలిరాజు పాలబడితి
వేమిజేసెదవిపుడు? నీ వెగిరిపడిన
యూరకుండదు వీడు నీ వూరకుండు
నా యనుజ్ఞకు లొంగియుండవలయు॥

(నిష్క్రమించును. తెరపడును)

సంస్కారిణి

తృతీయాంకము.

కలియుగము

1-వ రంగము.

[కలిబ్రాహ్మణులు]

(ప్రవేశము: వెంబయ్య శర్మ)

వెం—తే॥ గీ॥ జన్మలకు నెల్ల నరజన్మ సార్థకంబు
నరులలో బ్రాహ్మణులె పుణ్యనరులు జగతి
అట్టి బ్రాహ్మణకులములో బుట్టినాడ
నింక నాకేమిలోటు నాకెవరుసాటి ?

మేమేది చెప్పితే అదే వేదం, ఇతరులకు వేదం చదువుకోటానికి యర్హత లేకుంగదా, ఉన్నా వాంళ్ళ కాగొడవ పట్టదు. మాకు పట్టినా పట్టకపోయినా మా పెద్దలు చదువుకున్నారు కాబట్టి మాకు తెలుసునన్నమాటే. సరి, సరి, అసలు సంగతి మరిచిపోయినా, ఒరే, ఓబయ్య శాస్త్రి, ఓబయ్య శాస్త్రి! (తెరలో—ఓయ్—ఓయ్)

వెం—యిటురా, యిటురా.

[ప్రవేశం-ఓబయ్య శాస్త్రి.]

ఓ—ఎందుకు ?

వెం—మనము మొన్న అనుకున్న సంగతి యేంచేశావ్ ?

బ—ఏది! ఓహో, అదా! నీవు చెప్పింది బాగానే వుందిగాని, మన పూర్వాచారానికి విరుద్ధంగా వుంటుందేమోనని సందేహంగా నున్నది.

—సింగినాదం— "కాల మొక్క రీతి గడపవలయు" అన్నారు. కాలమానపరిస్థితుల ననుసరించి వర్తించాలిగాని, యెల్ల కాలం వక్కటేమో స్తరా? ఈకాలానికి డబ్బు ప్రధానం. అది లేకుండా ముక్కుమూసుకొని కూర్చుంటె, యెర్రిబాహ్మలంటారు.

బ—సరేకానియ్,—నామట్టుకు నేను చద్దన్నము తిని బయలుదేరి మూడుఘామాలదాకా తిరిగి రోజుకు అడ్డెడుబియ్యం సంపాదిస్తాను. ఇంతచద్దన్నమో ఇన్ని యేనీళ్ళో కడుపులో పడితే రోజుకు 4,5 తద్దినాలు పెట్టిస్తాను. తద్దినానికి రూపాయికి తక్కువ యిస్తే వొప్పుకోను. ఇక పుష్కరాలు, పుణ్యతీర్థాలు వస్తే డబ్బుకేమీ తక్కువలేదూ.

—భేష్, బాగున్నది. ఇకనావంతు వూళ్లోతగాదాలు దస్తావేజులు లంచాలు అన్నినావే. వాడిజుట్టువీడికి వీడిజుట్టువాడికి ముడివేసి యెలాగోలాగు డబ్బుసంపాదించటం మనకు కావలసింది. ఈ రోజులలో కోర్టుకు ప్లీడర్లకు కొదవలేదుగదా. ఇక మనము వూళ్లోరయితులను నిద్రపోనియ్యం అదుగో యెవరోవస్తున్నారు. నీవీదారిని పో. (శాస్త్రినిష్క్రమించును)

(ప్రవేశము రెడ్డి)

రెడ్డి—ఇదిగో, కరణాగారూ, మీరీయిపరీతం యిన్నారూ. మనూళ్లో రెండుపార్టీలున్నయిగదా, యెప్పుడైనా మీరు మాకన్న ముందుకమ్మోరికి సభలో తాంబూలం యిప్పించారూ? ఈ యిషయంలో తలకాయలు తలకాయలు పగలాలిసిందే! నాలుగు డబ్బులుపోగుగాంగానే వారిని కమ్మవారు అనాలటా, మమ్మల్ని రెడ్లు అంటారట-యిదేం నాయం సెప్పండి

వెం—ఎవరు వారిలో కట్టుదల?

రె— ఆ, ఆయనుండలా, సాయిగెంగిలిషు ముక్కలుచేర్చుకొచ్చి
చౌదరీ అనిపేరు పెట్టుకున్నాడే, ఆయన

వెం—సరే ఆయనేనా? వీటన్నిటికి వేరే యొక యుపాయమున్నది
(రహస్యముగా) నీకెందుకు ఆయనమీద 400 కాక నో
వ్రాయించి కంప్లెంటుచేస్తాదానితో అన్నిరిమ్మలు కదుర్తా

రెడ్డి—అదేందో వుపాయం సేస్తారనిగాదూ మీదగ్గరికొచ్చింది!

వెం—సరే పోదాంరా. (నిష్క్రమింతురు)

రెండవ రంగం

(ప్రవేశము కొమ్మలచౌదరి. మీసములు దువ్వుకుంటూ)

చౌ—పుట్టటం అంతా ఒకటేమోస్తరుగా పుట్టారుగదా, ఈభే
లేమిటో! వారెక్కువేం మాతక్కువేం?-ఎవరికివారే; వా
మేము వంగివంగి సలాములు సేయటమేం మమ్మలను వా
ఏయ్, ఓయ్, ఏమోయ్—అనటమేం?

[ప్రవేశం-ఓబయ్యశాస్త్రి బుడిచెంబుతో]

ఓబ—హరేరామ—హరేరామ—(పైకిచూచి) ఎవరానుంచున్నది
(జవాబులేదు) అయ్యో, పలకరేం?

చౌద—మేము కమ్మవారం.

ఓబ—కమ్మవారు-ఎవరునీవు? (పారజూచి) నీవు—చౌదరీవి టో

చౌద—ఓయ్ అంటే మళ్ళీ ఓయ్ అంటారు.

ఓబ—ఓయబ్బో—నీవని అంతవరకు వచ్చిందీ?

చౌద—ఆ, రాకేం-ముష్టిఅడుక్కున్న నీకే అంతవుంటే మాకుండదూ

బ—సరే, సరే, నీతో మాట్లాడటమే బుద్ధితక్కువ-రామ,రామ కలి
కాలమని వూరికే అన్నారు!

(అని తలవంచుకొనిపోవును)

చౌద—ఇలా మొదలుపెట్టితేనేగాని వ్యవహారం కుదరదు. కుక్క-
కాట్టికి చెప్పుదెబ్బ - వేదాలు వారే చదువుకొవాలటా-మాకు
అర్హత లేదట-అరే వూడిపడ్డారుగా మోసు-ముమ్ములను పిచ్చి
ముండాకొడుకులను చేసి యెన్నాళ్లాడిస్తారో చూదాం.

(ప్రవేశము-మాదిగనందుడు.)

(చౌదరీగారికి సమీపముగా తొందరమీద పోవును)

చౌద—అరే, గాడిదకొడకా, వళ్ళ్యాపై తెలియుటంలా?
నం—లేదులెండీ బాబూ, దంణాపెడతా-తొందరమీద పోతుండా,
చౌద—ఛా-గాడిదా,బ్రాహ్మలయితేనే దూరంగావుండాలనుకున్నావ్
నీకంటికేం దిసాయించుండలేదా యేం - జాగ్రత్తగా బతుకు
లమ్డాకా ?

నం—యేందండీ-మావూరుకుంటున్న కొద్దీ,మీదిమీదికోస్తున్నారూ ?
చౌద—ఛీ-నోరుముయ్యి-చెప్పుతీసుకుంతన్నీను (చెప్పువిడిచి చేతపట్టు
కొని) మాబజారుకొచ్చి పైగా నాంభూకరిస్తావేమ్ ?
నం—కొట్టండీ— యేంచేస్తా— మాకర్మనునింపమంటాం— అంతేనా
యింకేమన్నా చేస్తారా? ఆ ఊష్ అంటె మాజీవనంతీస్తారూ?
తియ్యండిఅంతకంటె యేంచేస్తారూ; [అనుచు నిష్క్రమించును]
చౌద—ఇంతా నయం—నాలుగురోజులుంటే మాయింట్లల్లోకికూడ
వస్తారు? ఒక్క-బ్రాహ్మలకే కొమ్ములుతిరిగినవనుకొన్నారుగా
మాలు. ఇహ జాగ్రత్తపడకపోతే లాభంలేదు.

[నిష్క్రమించును]

3 వ. రంగము.

(ప్రవేశము-సారా(విస్కీ)బుడ్డి చేతపట్టుకొని కుశాల్ రావు)

కుశాల్ — వారే, వా-ఏమిరాదీని మజా! ఇది ఫ్రెంచివిస్కీ! (గుటగుటా తాగుచు) బలే, బలే, యీసీసా యీమినీ కన్న తాగితే యీసారా తాగాలి- పోతేయీమినీదగ్గరకే పోవాలి యీరెండులేనివాడి బ్రతుకు బ్రతుకేనా.

ఉ॥ ఘోరముగ విస్కితాగి, కడుపోకగు సిల్కులు గ్లాసుకోలు సాం పారధరించి మన్మథుడో యాతనియమ్మమొగుండో యంచు న న్నారసి వాలుకండ్ల నిటురా యిటురా యని సైగసేయు న య్యారలలామలన్ గలయ స్వర్గ సుఖంబికవేరనున్నదే॥

ఆహా! అందం అంటే వీరిదే అందం!

శా॥ అందంబొక్కటె యెంచిచూడనల రంభా మోహినీ తారలున్ క్రిందై పోదురు వారకామినులకున్; ప్రేమాది స్త్రీచిహ్నముల్ గందోయిన్ గదలించుటల్ పసిడిమేల్ కాయంబు గల్గించుటల్ చందోయిన్ మెరపించుటల్ భళిర! వేశ్యాకాంతకే చెల్లెడిన్।

ఆహా, వారి లాలన యేమి!

సీ॥ ప్రియుడ నీకొరకేను వేచియున్నానురా
యని కవుంగిటిజేరి హాశ్యమాడ,
నీకన్న నన్యులు నాకెవరు లేరురా
యని మోము గదియించి యదుముకొనుచు
ఫ్రెంచిజాకెట్లు తెప్పించివావాయంచు
ముసిముసి నగవుతో ముద్దులిచ్చు
సతికన్న పదిరెట్లు చనువుతో జేబులు
సవరించి కాసుల సంగ్రహించు

గీ॥ వేడ్కఁదోడ శయ్యపైఁజేరి, విటుఁడ, నన్ను
విడుతువా యని దీనయై వేడుకొనును,
అహాహా! యొకసారివారి ముఖాబ్జములను
జూచితరియింపకిక వేరుసుఖముగలదె!॥

(మరల విస్కీ రెండుగుక్కలు తాగి)

ఆనాడు పెండ్లి యూరేగింపున భోగము మేళములో యామినీ సుందరిని చూచినప్పటినుండియు నాకు నిద్రాహారములు లేకున్నవి. అహా! యేమి దాని సౌందర్య మహిమాతిశేషము బలే బలే!

ఉ॥ చాలురదాని మోము నొకసారి సరాసరి జూచుకొన్న, ము
త్యాలసరాల నీను ముఖాబ్జము నవ్వులమూటగా, బలే,
బాల వరాల మూలర, శభాస్, రమణీమణి టక్కుటెక్కు నా
లాలితమేని సొంపుఁగనులార గనుంగొనకేటి జన్మరా॥

ఉ॥ ఏటికి సంపదల్ మరియు నేటికి రిత్త సుఖంబులందు, వే
రేటికి స్వర్గసౌఖ్యమది, యేటికి వ్యర్థపు పాడుజన్మ, యిం
కేటికి సర్వ మిప్పుడమి, యీరతనాంగులతోడఁగూడి యా
మేటి సుఖంబుగాంచ కయె మేదిని మానుషజన్మమానికో॥

(వహ్వా-శహాభాస్-అని విస్కీ తాగుచు స్మృహతప్పి)

కీ ర్త న.

1. యామినంటె యామినీర, కామినీ-దాని మోము జూస్తే నోరూర్తది భామినీ॥ యా॥

2. మోముజూపె భామినీ-నాకొక్క - ముద్దు నీయె కామినీ! కాముకేళి దీర్పరావె నామణీ, నీముద్దు - నామస్మరణ సేయుచుందు యామినీ॥ యా॥

3. ఓసోసి యామినీ, నాసొగసు కామినీ, విస్కీ తాగు భామినీ, సోకు సూడు నామణీ ॥ యా॥

4. బలే-బలే-బలే-నే, వెల్తుండె యామినింటికి, రానీయ నెవరి దానింటికి, పోనీయ నింక దాని నెచటికి, మానానింక దానిసేవ నెప్పటికి ॥ యా॥

(నిష్క్రమ......)

4-వ రంగము.

—• యామినీసుందరి •—

యా—

చ॥ పురుషులమంచు గర్వమున పొంగుచు, మీసములన్ సడించుచున్
మరిమరి విఱ్ఱవీగుచును మాటికిమాటికి "ఆడవాండ్లమే
పిరికితనంబుజూప" నని పేర్లెదు వీరులె మాపదంబులం
దొరిగి నమస్కృతుల్ సలుపుచుండరె బానిసలోచు సర్వదా॥

సీ॥ మీసముల్ మెలుపుచు మిట్టిపడెడి వారిఁ
గనుసైగ మాత్రానఁ గట్టివైతు
కన్నుమిన్నునుగానక యెు మండిపడువారి
నెక్కువాల్యాపుకే నుక్కడంతు
అతిపరాక్రమశాలులౌ ధీరులనుగూడ
పలుకులోననె వశపరచుకొందు
రాజరాజులకును గాజులుదొడిగించి
మంచంపుకోళ్ళ బంధించియుంతు,

గీ॥ మేటిలక్షాధికార్ల నిమేసమునను
స్వల్పభిక్షాధికార్లగా సలుపుచుందు
పురుషజాతినే 'తహాతహా' పరుచుచుందు,
ఔర! యామినీ సుందరి కసాధ్యమగు నికేది?॥

నాసామర్థ్య మెంచుకొనిన నాకే ఆశ్చర్యమగుచున్నది.

శా॥ కాసుల్ కంటెలు సొంతమూడ్చితిని గూకల్ పెక్కుగా జేసి యెం
తో సౌభాగ్యము జేర్చుకొంటి, మరియెంతోమందినాచేత స
న్న్యాసత్వంబుగ్రహించి "దేహి" యనుచున్ యాచించుచున్నారహా!
నా సామర్థ్యమెఱుంగ బ్రహ్మకయినన్ సాధ్యంబె యోజింపఁగన్!

అదిగో నాగరత్తంవస్తున్నాడు. ఇతడు సొంతమైనాడుగాని, యితని యాస్తి కాజేసేయుపాయము లాలోచించవలెను.

(నాగరత్తం ప్రవేశించి, తనలో)

నా—ఈనాడెంత ప్రయత్నించినను రూపాయి గూడ దొరకదయ్యో. నేడు నాగతి యేమగునోయేమో! కానిమ్ము ఇంతకాలము నుంచియున్న స్నేహమింతమాత్రమునసే బోవునా!

యా—ఓహో నాగరత్తంగారా, యివ్వాళ మేము జ్ఞాపకం లేదు గాబోలు.

నాగ—ఆ, యెంతమాటన్నావు!

(అనుచు సమీపమున కూర్చొనబోవును.)

యా—అయ్యా, సమస్తము తెలిసిన మీవంటివారు స్త్రీలపై నిట్టి చనువు తీసికొనరాదు.

నాగ—(తనలో)ఓహో, యిది బెట్టుచేస్తున్నది! ప్ర॥ నీకోర్కె కొనసాగించక వచ్చితిననియా నీ యూహ!

యా—అట్లైన్నటికి రాలేరని నాకు తెలియును.

నాగ—చెలీ, నా మనవి యొక్కటి వినుము.

యా—నాకీ రోజున కొంచెయు పనివున్నది. నేను పోవలె.

నాగ—నాకున్న సర్వసంపదలు నీ యాధీనము చేసితిననిః నీవే [illegible] గుదువు.

యా—నీకన్న పది రెట్లెక్కువ జేసిన వారెందరున్నారు?

నా—నీ వట్లున్న ద్వేష నాకు చెప్పియుంటివా ?

యా—నీతో వివాదమునకు నాకవకాశము లేదు.

నా—యామినీ, నీవిట్లందువని నేనెన్నడు తలంచలేదు. నాస్థిరాస్తి యంతయు నీపేర బెట్టుటకయి యీరోజు పత్రము వ్రాసుకువచ్చితిని

యా—(చిరునవ్వుతో) నాగరత్నంగారూ, యింతలోనే మీముఖం అలా నల్లపడ్డదేం? (అని సమీపమునకు జేరి మీఁద చేయివైచును)

నా—చెలీ, నీకెక్కడ కోపమువచ్చునో యని యట్లుంటిని. నాతలిదండ్రులు నామెడకంటగట్టినప్పటినుండియు నాపెండ్లామన్న నాకసహ్యము. పంచప్రాణములను నీపైననే పెట్టుకొనియున్నాను. అందువలననే నాయాస్తినంతయు నీకర్పించుటకు సిద్ధమైతిని నాసర్వమును నీచేతిలో పెట్టితిని.

యా—ప్రియా, ఇన్నాళ్ళనుండినన్ను నీవెరిగియు నిట్లనుమానపడెద వేమి ? దినదినము నాకొరకెంతమంది వచ్చి తిరిగి పోదురో నీవెరుగవా? నీమనస్సు కనిపెట్టుటకై మొదట నట్లుపలికితిని.

మ॥ నినుగన్గొన్నక్షణంబె నామనములో నీపైన గాఢంబుగా
ననురాగంబొదవెన్, నినున్ విడువ నిద్రాహారముల్ గల్గునా
యను భీతావహులో జనించెను ప్రియా, యాశ్చర్య! మన్యోన్య ప్రే
మను సృష్టించె పరాత్పరుండు మన జన్మంబింక ధన్యంబుగా॥

నా— మ॥ చెలియా నాపయినన్న ప్రాణములతో చిన్నారిపొన్నారివై
కలుమంచెప్పుడెటుంగకే యిటుల నన్ గాఢానురాగంబుతో
దలపన్ నాకిక చీకుచింతగలదే? దైవప్రయత్నంబుగా
గలిగెన్ నీకును నాకు చెల్మి, మనసౌఖ్యంబెన్న శక్యంబగో॥

యామినీ:సుందరీ, నీకొక్కమాటచెప్పెదను వినుము,—

తే॥ గీ॥ ఒల్లక బంధుమిత్రుల నొల్లనసల
చిన్నతనమున మెడగట్టుకొన్న సతిని,

ఒల్లనిక నిల్లువాకిలి, నొల్లనేమి
నిన్నుదక్క వేరుగ యామినీ లతాంగి॥

ఇదిగో, నాయందు నీకెట్టి శంకయును లేకుండ నీపత్రమును సమర్పించుచు సర్వమును నీయధీనము చేసితిని.

(అని దస్తావేజు చేతికిచ్చును.)

యా—(పత్రముపందుకొని) ప్రియా, నీకన్న నాకీతుచ్ఛపు ధన మొక లెక్కయా. నాయందు నీకు గల యనురాగ మెరుంగుటకై యడిగితినిగాని వేరుగాదు. ఈపత్రము మన యిరుపురిలో నెవరి దగ్గరనున్ననేమి. యుండనిమ్ము (అని రవికె జేబులోనుంచు కొనును.

(బయటతలుపు చప్పిడి)

(లోనయామినితల్లి— ఒసే, అమ్మాయ్, నీతెలివిపాడుగాను. ంతసేపే)

అదిగో, మాఅమ్మ కోపపడుచున్నది. ఆమె బహు ముకోపి గాకు బహుపీడగానున్నది. మీరు వెళ్ళిరండీ.

నాగ—అలాగే-తొందరగావస్తా-ఇదిగో ఒక్క ..... (ముద్దు)

యా—మరల వత్తురుకాని ఈవాకిలిన వెళ్ళండి.

నాగ—సరేసరే— (అనుచు నిష్క్రమింతురు)

(అతిత్వరలో శయ్యను చక్కజేసి.)

యా—దీనివలన 10,000 లభించినవి. దీంతో సాంతము — ఇక యీ యన దగ్గరనున్న...

(మరల తలుపు చప్పిడి)

ఓహో కుశాల్‌రావు గాబోలు. ఈయనను జేరతీస్తేనేగాని వెంట పండదు.

(మరల తల్లి—అమ్మాయ్, అయిందిలే)

యా—ఆ ఆ. తలుపుతియ్.........

కుశాల్‌రావుగారి వేలుంగరము నాకండ్లల్లో మెదులుతు యున్నది.

[ప్రవేశం కుశాల్‌రావు—విస్కీబుడ్లతో]

కు— [విస్కీ తాగి]

—• కీర్తన •—

అహా- ఆడదంటే యీడదిదేరా!
దీసీ- కూడకుంటే జన్మలేదురా!॥
ముద్దులొల్కు- ఆడదీరా, మోహందీర్చు జోడుదీరా,
పొద్దున్న లేచి దీన్నిముద్దు పెడితేయుందిరా॥ అహ॥
బలే - బలే - బలే!

యా— మా బావగారికి మామీాదదయలేదు!

కుశా— [మరల విస్కీ తాగుచూ]
మజా- మజా- వహ్వా- దయలే
దంటే నే నూరుకోను- ఇదిగో
తీసికో (అని నోట్లకట్ట విసిరి మీాదపారవేయుచున్నాడు)
చాలునా యింకా కావలెనా? చెప్పు సిగ్గుపడితేలాభంలేదు

యా— మీాయనుగ్రహంవుంటే మాకేంకొదవు?

కుశా—ఇదిగో యింకొకటి తీసుకో.
(అనికాసుల పేరు మీాద పారవేయుచున్నాడు)

యా—[అవిచేతతీసికొని] తమ రిలాదయచేయండి (అనిసమీాపించు

కుశా—ఊరికా పోనులే-నీ కాభయంవద్దు. (కౌగలించుకొని శయ్య కీడ్చుకొనిపోయి)
ఇదిగో, యీాఫ్రెంచి విస్కీ- రుచిచూడు—(అని యిచ్చున

యా—తమరు కానియ్యండి:

శశా—నువ్వింకొకటి తీసుకో (అని సీసాపూర్తిగా తాగి) ఇదిగో-ఇదిగో యీమజా-మజా (అని ముద్దుపెట్టుకొనుచు)

ఉ॥ తాగిన, విస్కి-బుడ్లొకటి తాగవలెన్ సుఖియింపనెంచుచో
భోగమువారితో నెపుడు మోహముదీర సుఖింపగావలెన్
జోగుటయ్యారి భార్యలును శుష్క-జలంబును మోహదాహముల్
బాగుగ దీర్పగాగలవె భావమునన్ దలపోసి జూడగన్॥

సూ—తమరు చాల యలసినట్లున్నారు-కొంచెము విశ్రమించెదరా!

శశా—అలసి-గిల్సి-నాకు పనికిరాదు. నిన్ను చూస్తే-ఊ-ఊ...

సూ—(తనలో ఈతనికి మతిభ్రమ జనించుచున్నది ఇదే సమయము) (చేయిపట్టుకొని,)

ఆహా! మీ వేలియుంగర మెంత యందముగానున్నది!

శశా—తీస్కో-తీస్కో నాకొద్దులే-తీస్కో.

సూ—(నెమ్మదిగా నుంగరము లాగుచు) మీకేమి, మహారాజులు మీకిది యొక లెక్కా!

శశా—ఇదిగో రాజగీజు మాట్లాడితే నే నూరుకోను-అరే- నీవు నా బావవురా-బలే-బలే. (పూర్తిగా భ్రమతప్పును.)

సూ—"ఇంక యీతని కడ నుండరాదు." (అని లేచును.)

శశా—ఇదిగో పోయినావంటే నన్నరుగుదువా అరే, నీయమ్మ కొడుకా కూతురా, (అని లేవబోయి క్రిందబడును.)

సూ—ఇంక నే నిప్పు డేమైనను చేయవచ్చును. (జేబులుతమిడి నోట్ల కాగితములు సంగ్రహించి) ఈయనకు తెలివివచ్చులోపల నే నింకొకపనిని ముగించుకొని వచ్చెద.

(నిష్క్రమించును)

(తెరపడును)

5 రంగము

మహమ్మద్ మస్తాన్

[హుక్కా తాగుచు కూర్చొని]

మ—అరే. మాకీమహమ్మదీయ మతం హిందూ దేశంకు వచ్చిం
మొదలు హిందువులకు హడల్- హడల్- ఇస్కా మాకీ
సెప్పితే మళ్ళాకబద్దార్ -అరె వాంళ్ళకీక్యామతం! రాయిచ
డు చెట్టుదేవుడు! వారెవా! క్యామనిషీ క్యామతం- అ
సైతాన్ ఇదరావ్ జల్దీసావ్

తెరలో (ఆతే సర్కార్ ఆతే)

(ప్రవేశము, సైతాన్ ఓబయ్య శాస్త్రినీడ్చుకొనుచు)

సై—దేఖో సర్కార్ దేఖో ఓబామ్మన్ పిశాచాహాయ్
మ—అరె, ఓక్యైకు?
సై—ఓసర్కార్ యీడుసెప్తాడూ తురకాణ్ని ముట్టుకుంటే చర్మం
సిమెయ్యాలటా. ఆడ గప్పాల్ కొట్టుతుంటే మాకీయాడ
కొచ్చాం దేఖో- దేఖో- సర్కార్- దేఖో
మ—అడీ క్యారే బామ్మన్ - నీకీ క్యాఔత్తే!
ఓ—మమ్ముల్ను హింసించిన కొలది మీరు నాశనంతప్పదు. మీ
మ్లేచ్ఛులు. మిమ్ముముట్టుకుంటే చర్మము కోసివేయుమని మ
శాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి. నన్ను చంపినను సరే, నేనా
టవిడువను.
మ—అరే బాధకో బాత్నఖో- బాత్నఖో- సైతాన్ యీడి
కోసి వదిలిపెట్టు- జావురే సువర్ జావు-
సై—మాకీజుట్టుగిట్టు కోసేస్తాం సర్కార్; ఆవ్ రే ఆవ్ [అనియీడ
కొనిపోవు చున్నాడు]

మ—ఆంళ్ళు జుట్టుపైన పెడితే మాకీముక్కుడ గడ్డానికి పెడతాం ఆడుకిందు గోరిగితే మేము పైనగోరుగుతాం మళ్ళీమాటాడితే వాడికీ కూచోని వుచ్చాపోస్తే మాకీ మాకీ నించోని బోస్తాం వాంళ్ళ మేళంగీళం మామశీదుల కాడా యినపడకూడదు. మా కు సెప్పిన మాట వాడు యినక పోతే మాకీలడాయి చేస్తాం మేంకీ ఒకడికి వాడికి వందమందికి సమానం, దేఖో ఆడికి యెక్వా మాకీ తక్వాదే !

(తెరలో గలభా)

అరె ఓక్యా హిందూసువర్ కొట్టుకొట్టు అరే సైతాన్ మైయా తారే ఖైరో, ఖైరో

[నిష్క్రమించును]

---

6 వ ర ం గ ము.

(ప్రవేశము: మాదిగనందుడు, భార్య మాలక్ష్మి.)

నం—కటకటా, యేమి మా దురవస్థ-పొట్టకూటికిగూడ దారి జూపించక నా పాపిష్టి దేవుడు మమ్మోల పుట్టించెనోగదా !

సీ॥ వ్యవసాయవృత్తి జీవనము చేయుదమన్న
చేరెడుభూమికే దారిలేదు,
చేతివృత్తులు జేసి జీవింతమన్నచో
కాని దక్కెడు మాకడ పాలికి,
కూలినాలిని జేసికొని బ్రతుకుదమన్న
దరి జేరనీరు మమ్మెవరు నింత
యాచించుకొని పొట్టగామకొందమటన్న,
యిండ్లకే రానీయ రెవరు మమ్ము

గీ॥ కడకు చచ్చినగొడ్ల మొక్కలుగ జేసి
తినుచు జీవించు గతి తటస్థించె మాకు;
బాపురే! యిట్టి దౌర్భాగ్యమానవులుగ
జగతి పుట్టించె గద మమ్ము సర్వమయుడు॥

మాగతి దలచుకొన్న మాకే దుర్భరమగుచున్నది.

తే॥ గీ॥ ఊరిబయటనే నివసించుచుండ వలసె
గొడ్లకోయుచు చెప్పులు కుట్టవలసె
తుదకు చారెడుగంజలే దొరకకున్న
చచ్చు మాంసంబు తిని కుళ్లి చావవలసె॥

కటకటా! విధాత మాకిటుల వ్రాసెను గాబోలు.

సీ॥ కనిచూపుమేర నెక్కడగానబడిన ఛీ
ఛీ! పొమ్మనుచు చేయి చూపువారు,
వీధులలో మేము వెడలుచున్నంతనే
యేవగింపున కూకలిడెడువారు
గ్రామంబులో నెందు మేము మాటాడిన
వినకుండ చెవిమూసికొనెడువారు
మేముతొక్కినదారి తాముతొక్కగ పాప
మనుచు నీళ్ళను జల్లుకొనెడివారు

గీ॥ విసిగి వేసారి మాటాడ, గసికొలంది
పాదరక్షలు విసరుచు బాదువారు,
చెప్పరానట్టివారని చెప్పుకొనెడు
వారు, కటకటా! మాకు దిక్కెరుచూడ॥

అయ్యో, యాకలిగొని నా పసిపాప లల్లాడుచున్నారు. వీరి
కిన్ని నీళ్లైనపోసి రక్షించుకొందమన్న నాలచ్చి యింకను నీళ్ళకుపోయి

రాకున్నది. నీరింకను చిక్కనో లేదో గదా!

(తెరలో యేడుపు)

అదిగో నా లచ్చిగాబోలు ఏడ్చుచు వచ్చుచున్నట్లున్నది- హో దైవమా! ఏమి మూడెనో గదా!

(ప్రవేశము: మాలచ్చి యేడ్చుచు, పగిలినకుండ నెత్తినబెట్టుకొని)

మా—

మ॥ అకటా, నే నొక నీటికుంటకడ కత్యాశాయుక్తిన్ బోయి యుం
డకు నీరెత్తుకు వచ్చుచుండ, వసె, ముండా, యాగవే, యంచు చెం
తకు వేగన్ జని చెప్పులన్ విసరి లంజా, తాతసొమ్మా, యిటుం
డుకు నీరంటితివంచు కుండ పగలన్ గొట్టెన్ జనంబయ్యయో!

అంతట నేనేమియు సేయజాలక యింటికివచ్చితిని,

నం—హోదైవమా-ఎట్టికష్టములు వాటిల్లెను:

మ॥ జనులెల్లన్ మము సేవగించి యిటు నీచానీచతన్ జూచుచుం
డ, నికెవ్వారికి జెప్పుకొందు మరెరే! నారాయణుండెందు బో
యెనో! మాకెవ్వరుదిక్కు? మేమెవరితో యీఘోష విన్పింతుమిం
కను మాపంచమజాతి భూమి బ్రతుకంగానీయరే, దైవమా!

చ॥ కడుపుకు కూడు నీరయిన గావలెగాదె మనుష్యజాతికి
ప్పుడు జలమైన దీసికొని పోవగ నోచుకొనంగ లేదె? యె
య్యెడ మము జేరనీయక యెయిష్టము వచ్చినరీతి యెన్నియో
యిడుమల బెట్టుచుండ నిక నేవిధి మేము భరింతు మీశ్వరా!

నం—ఓసీ, మనమింక యేడ్చి ప్రయోజనము లేదు. ఊరకుండుము.

మా—అయ్యో, ఏడ్వ కింకేమియున్నది.

ఉ॥ ఎందుకొ యీశ్వరుండు మన నిద్దర సృష్టి యొనర్చి యీవిధిన్
గుందగఁ జేయుచుండె? దయ కొంచెము లేక జనంబులెల్ల మా
యం దిటువంటి క్రూరత దురాగ్రహ మూనుట యెందుచేతనో!
డెందమునందు తోచదు, వదిన్ వారి తీసుపోవజేటికో!

కటకటా! ఈ యగచాట్లు పడలేము !

(అని క్రింద కూలును.)

నం—అదుగో మనపాలిదైవమువలె యెవరో వచ్చుచున్నారు. ఆయనను వేడుకొందా మూరకుండుము:

(ప్రవేశము పాదరీ)

(తెల్లనిగడ్డము-పొడుగాటి తెల్ల అంగరకా
నెత్తిపై బుట్టటోపి (Hat) వగయిరా)

పా—సోదరులారా, ఏడువవద్దు-ఏడువవద్దు (అని సమీపించును)

నం—(తనలో) ఈయనెవరో మనదగ్గరకుకూడ వచ్చుచున్నాడు. మన పాలిదైవమే యైయుండును.

ప—అయ్యా దండాలు—మీ కాళ్ళకు
మొక్కుతా—మేము అంటరాని వాం
ళ్ళము—దయచేసి దూరముగానుండుడు.

పా—మాకు ఆమైల లేదు- మనుష్యు లందరు మాదృష్టికి సమానులే నీకు నీవే యేలతక్కువగా జూచుకొందువు?

నం—అయ్యా, మేమట్లు చెప్పకపోతే మావయి చెప్పులు విసరికొట్టుదురు. అందుకని మేము ముందే చెప్పుకొనుచుందుము.

పా—అదివట్టి పిచ్చితనము, మీహిందూమతములో అందరు వట్టి మూఢులు, దేవుని దృష్టిలో ఒకరెక్కువ ఒకరుతక్కువ యుండరు. అందరికిని ఆ క్రీస్తువొక్కడే దేవుడు. మీరు మూఢులై రాళ్లను చెట్లను పూజించుచుందురు. మీరాముడు కృష్ణుడు దేవుళ్ళు కారు- మీరు సరియైన దేవుడిని పూజింపకపోవుటచే మీకీకష్టములు గలుగుచున్నవి. మీదుస్థితిని జూచి మిమ్ములను బాగుచేయుటకయి యింతదూరము సీమనుండి మేము వచ్చియున్నాము. మిమ్మును మాతో సమముగా జూచుకొందుము

మాదగ్గరకు రానిత్తుము. మా మఠంలో మా దేవుడికి మ్రొక్క-వచ్చును. మీకు అన్ని సుఖములు వుండును. చదువు చెప్పించి మిమ్ము బాగుచేసెదము. మా మతమును పుచ్చుకొనుడు

సం—అయ్యా, ఒక్కటి మనవిచేస్తా తమకు కోపంవద్దు.

ఫా—ఏమిటి చెప్పుము-చెప్పుము.

సం—మా తాతలనాటినుంచి మేము రాములవారిని, కృష్ణమూర్తిని, పోలేరమ్మ, అంకాలమ్మ, మాలక్ష్మమ్మ, మొదలయిన దేవుళ్ళను, అమ్మవార్లను పూజించుచున్నారము. మాకు దాఖలాలు కనబడుచున్నవి.

ఫా—అది తెలివితక్కువ. ఆ రాళ్ళు చెట్లు దేవుళ్ళు కావు. మీకు కావలస్తే మీ దేవుళ్ళను నేను కాళ్ళతో తన్నెదను ఏమి చేయునో చూడండి. క్రీస్తుదేవుడొక్కడే మనకు దేవుడు. ఆయనకు మ్రొక్కితే మీకు అన్ని సుఖములు గలుగును. నామాటలు విని మా మఠమునకు వచ్చి చూడండి. లేకపోతే మీరు చెడిపోతారు.

సం—అయ్యా, ముందు మమ్మును వూళ్ళో యిన్ని నీళ్ళు తీసుకోనిచ్చి మా కింత కూడు పెట్టిత్తే చాలును.

ఫా—ఓ, అవశ్యం చేస్తాము. మనమందరము సమానమే. మీ పిల్లలకు చదువు చెప్పిస్తాం. మీకు పనిఇచ్చి బాగుచేస్తాం. మా మతం పుచ్చుకుంటే మీరు బాగుపడుతారు. మీ వూళ్ళో యే బ్రాహ్మడినైనా నావద్దకు తీసుకువస్తే ఆయనను నోరుమూయించి మా మతమే మంచిదని వొప్పిస్తాము. పోదాము రండి.

సం—అయ్యా, మమ్మ ప్రస్తుతము బ్రతికిస్తే అంతే చాలు. పోదాము దయచేయండి.

మా—అయ్యా, మా పాలిటి దేవుడివై వచ్చావ్ నాయనా.

ఫా— మీ పేరులు యేమి?

నం— నన్ను నందాయి అంటారు.

ఫా— అది చాలా అవమానము. ఇక నీకు "జాన్" అని పేరు పె

దము.

ఫా— నీపేరు ఏమి అమ్మా.

మా—నన్ను మాలచ్చాం అంటారు.

ఫా—అది బాగా లేదు. నీకు "మేరియమ్మ" అని పేరు పెట్టెదము

ఇదిగో, ఈ క్రాసు మీ మెడలో కట్టుకొనుము. అది మిమ్ము

రక్షించును. మతమునకు పోవుదము రండు.

(నిష్క్రమింతురు)

సంస్కారిణి

చతుర్థాంకము.

1 వ రంగము.

(ధర్మసిద్ధాంతి)

ధ—కటకటా! భారతసంఘమెట్టి దుస్థితికి వచ్చుచున్నది. ప్రపంచమునకెల్ల మార్గదర్శియై గుణపాఠమును నేర్పవలసిన హిందూసంఘము చివర కధోగతి పాలగునేమోయని భీతి వొడముచున్నది ప్రస్తుతస్థితి చాల సందిగ్ధముగనున్నది,

॥ ఒకవంక క్రైస్తవులున్నారు హిందూమ
తము నాశనముసేయు ధైర్యమునను,
ఒకవంకకడువేచి యున్నది పాశ్చాత్య
నాగరకత దృష్టి లాగుకొనుచు
ఒకవంకమనలో మనకు కులమత వైర
ములు కీడునెంతేని దలచుచుండె
ఒకవంక సంఘమందు కళంకమై పంచ
ముల బహిష్కారంబు నొత్తుచుండె

గీ॥ నీచమొకచెంప, నాశాపిశాచమొకట,
దాస్యమొకచెంప, మనభావదాస్యమొకట,
సిరికితన మొక్కచెంప, బీదరిక మొకట
పొంచియున్నవి మన దుంపతెంచుకొరకు॥

ఇంకను దేశమున దురాచారములను చూతమా యివి యీ[illegible]చున్నవి,—

సీ॥ బాల్యవివాహముల్ మతధర్మమైపోయె
బాల వితంతువుల్ ప్రబలమైరి
వరశుల్కములు చాల ప్రాబల్యమైపోయె
నన్నపానాదులు సన్నముచుండె
వృద్ధులందరు పూర్వపద్ధతివారైరి
పడుచువారింగ్లీషు బడులఁబడిరి
అసలు సనాతనం బడుగంటుచుండె సం
స్కారసమాజముల్ చాల పుట్టె!
గీ॥ స్త్రీలు వంటింటి దాసీలు జేయబడిరి
పేరు వడిన పాతివ్రత్య మారుచుండె,
వేడుకలును వినోదముల్ పెచ్చుపెరిగె
కటకటా! వింతలు జనించె కలియుగమున!

ఒకసమయమున హిందూమతమంతయు క్రైస్తవుల కావు[illegible]తిగా నున్నస్థితిగతులలో వివేకానందస్వామి మున్నగువారి యత్నద్వార[illegible] ప్రబోధమువలన మతము కోలుకొని క్రమక్రమముగా నన్యదేశములకు గూడనిప్పుడు వ్యాపించుచున్నది. ఇదియొక శుభసూచకమే. ఐనను నిమ్నజాతులలో క్రైస్తవమత మింకను వ్యాపించుచున్నది. (ప్రక్క[illegible] చూచి) ఇత డెవరో యిటువచ్చుచున్నాడు. ఇతని జుట్టు వ్యవహారము చూడ యితడు మతములో కలిసినట్లు కనబడుచున్నది.

(ప్రవేశము నందుడు)

నం—బాబయ్యా, కాస్త తొలగి పోనీయండి, దయచేసి,—
ధ—మీ దేవూరు?
నం-మాదొక యూరని చెప్పుకొనుటకు నోచుకొనలేదండి బాబయ్యా

మేముండేది యూరిబయట.

ధ—నీపేరు ?

నం—నాపేరు నందాయి, కాదుకాదు, జాన్ అంటారండీ.

ధ—మీ రెన్నాళ్ళయింది మతములో కలిసి ?

నం—ఎన్నాళ్ళో కాలేదు. మొన్ననే ప్రారంభం.

ధ—ఓహో! మొన్న కలిసిన నందుడవి నీవేనా ?

నం—అవును బాబు నేనే

ధర్మ—నీకు హిందూమతంలోకన్న క్రైస్తవ మతంలో నేమి యెక్కువ గనబడుచున్నది?

నం—అయ్యా, నాకు మతవిషయమేమియు తెలియదు. అదివరకు మమ్ము వూళ్ళో బావి దగ్గరకు, బజార్లలోనికి గూడ రానిచ్చు వారు కారు. ఇప్పుడు మాస్వాముల వారి సలహావల్ల శాస్త్ర నిర్భయంగా వుంటున్నాము. మేము శాస్త్ర చదువుగూడ నేర్చు కుంటున్నాము, ఇకముందుగాని మతవిషయములు తెలిసికొను టకు మాకవకాశము లేదు.

ధర్మ—అయితే నీకేమి తెలియకయే నీపెద్దలనాటి నుండివచ్చుచున్న మతమును పాడుచేసుకొంటివా ? హిందూమత మన్నిమతము లలోనను సర్వోత్తమమని వివేకానందుని వంటి మహనీయు లెందరో యన్నిమతములను పరిశీలించి సిద్ధాంతీకరించిరి. మీ కులం వారికి ముందు బాగుగా విచారించి క్రిస్టియన్ మతము లోనికి దిగవలయును.

నం—అయ్యా, మళ్ళీ మనమతంలోకి రావటానికి వీలులేదండీ,

ధర్మ—సజ్జనులకు లేదనెడివారుగాని, యజ్ఞానులై మతభ్రష్టులైన వారికి ఆర్యసమాజమువారు హిందూమతములోనికి మరల చేర్చుకొను నవకాశము గలిగించినారు.

[ప్రవేశము: తడివస్త్రముల రాజమ్మ (పితంబుప్పు) బిందె నెత్తిన పెట్టుకొని

రా— హారేరామ, హారేరామ, రామరామహారే (అనుచు నీళ్లు
కారిన జల్లుకొనుచు వచ్చి, వంటవానిని పొడగాంచి) రామ-రామ
నీదుంపమళ్ళీ తెంచుకొన్నావటరా! నీ ... స్వతియ్యా, ఇవ్వాళ
యిది మూడోసారి మీబాందమీాట పెట్టుకోటం, సీతారా
ముల్లా యెందాచిపెట్టావని యిక్కడకు చచ్చావ్ ముదరష్టపాడా
ముదరష్టపాడా అని (నీళ్ళుక్రింద పారబోయును)

వంట— అయ్యా, అమ్మగారు తిట్టిపోస్తుంది నేను వెళ్తాలెండి (అ
చాటుకు పోవుచున్నాడు.)

ధ— అమ్మా, మీరేల యాతనిని తిట్టిపోసెదరు? అత డేమి యపరా
ధము చేసెను?

రా— ఏ మపరాధమంటారేమండీ మీరు కూడాను, ఇవ్వాళ మీా
స్త్రీలుగారు వంట త్వరగా చెయ్యమన్నారని పొద్దున్నే నీళ్ళ
కొచ్చినా, యింతవరకు మూడుసార్లు నీళ్ళు పారబోసి వచ్చి
నట్లు వెనక్కు పోవాలసివచ్చింది.

ధ— అందు వాని లోపమేమున్నది?

రా— ఎంతెనెమ్మళంగా మాట్లాడతావయ్యా, మాలకూడుకూడా తిన
మంటారు? మనవాంళ్ళకే పుట్టితే వాంళ్ళనంటే యేంలాభం?

ధ— అమ్మా, మీరు కోపబడకండి, మాలకూడు తినుమని మిమ్మెవ
రన్నారు? వాడుకూడా మనిషి కాబట్టి యేదోపనిమీాద బజా
రున పోవుచున్నాడు. ఎంతో దూరమున నిల్చియుండుటచే
మిమ్మేమిచేసెను.

రా— అయితే ఉసిరంగ నీతులుమీాకేపుట్టాయా. సుతంశాస్త్రం
యేమన్నా యేడిసిందా? మీాసిద్ధాంతి గారి దగ్గరకు రండి
మీాకని తెలుస్తుంది.

ధర్మ— అమ్మాయేసిద్ధాంతి గారూ?

రా— సరే, నేనేం అల్లరి చిల్లరదాన్ననుకున్నారాయేం? ఆచార సిద్ధాంతిగారు మా అన్నగారేగా?

ధర్మ— సరి, సరి, మీరు లక్షువత్తుల వారికోడళ్ళా యేమిటి?

రా— ఏమోలెండి. యెవరికోడలినయితే, ఆరోజులు వెళ్ళిపోయినవి,

ధర్మ— అయితే మీఅత్తవారింట్లో అంత ఆచారంలేదు గామోలునే!

రా— ఏమోలెండి యీపాడురాత పట్టినప్పటినుండి నేనూ, శాస్త్రయేదు స్త్రీనే య్యున్నాను. అందులో మాఅన్నగారునిప్పువంటి వారు

ధర్మ— అయ్యయ్యో. నేనెరుగనూ. అయితే మీఅన్నగారు మట్టుకు శాస్త్రంలో యింతవిపరీతంగానున్నదనియంటారని నేననుకోను.

రా— సరే, ఇంకా మన్మల్నాయన వత్తి వత్తి చంపుతుంటాడు. (తనలో) కాదుగాని మనవాంళ్ళకే పుట్టింది. ఇంకా వాంళ్ళ నేంమనకసడం. (అని వెనుకకు బోవును)

ధర్మ— ఇదిగో అమ్మా, సిద్ధాంతిగారి దర్శనం చెయ్యాల ననుకుం టున్నాను ఎప్పు డుంటారు యింట్లో?

రా— ఎప్పుడూవుంటారో. భోంచేసినతరువాత రండి. (అని నిష్క్రమించును)

ధర్మ—

మ॥ అకటా రోజుకు రోజు కీవిధము మూఢాచార ప్రాబల్యమై
సకలంబైన దురాగతంబు లిటులన్ సాగంగ న్యాయంబె? శా
స్త్రోక్తి! వారైన మనుష్యమాత్రులె? లిల లేదో వారికీ-చోటు!నో
చుకొనన్ లేదట స్వేచ్ఛగా దిరుగ, నీ చోద్యంబు గన్గొంటిరే!

ఉ॥ ఎంతటినీచవృత్తులకు నేర్పడువారయునన్ జగంబులో
నెంతదరిద్రులైన, మరియెంతటి పాతకులైన ప్రాణము
న్నంతటిదాక మానవులు నా ధరవారును జెల్లుచుండరే
యింతటి వైపరీత్య మిల నెందుసహింతురె న్యాయమున్నచో!

తే॥ గీ॥ ఎన్నడోవారు నీచులైయున్న కతన
సంఘమున బహిష్కారంబు సంభవించె
నేమొ తాత్కాలికముగ ; యికెన్నటికిని
సంస్కరింపంగవలదె సుజ్ఞానులెల్ల ॥

ఎట్టివారికిని పశ్చాత్తాపమున కవకాశమిచ్చి వారిని సంస్కరింప వలెగాని, సర్వదా వారి నణగద్రొక్కుచు మానవజాతికి కళంకమును దెచుకొనుట మానవులకే నగుబాట్లచేటుగాదా? కటకటా! వారికష్టము లెన్నటికి కీడేరవలయునో గదా. దక్షిణాఫ్రికాయందు హైందవులయెడ శ్వేతముఖులకిట్టి దృక్పథమే గలదని వార్తలే తెలుపుచున్నవి. ఇట్టియమానుషకృత్యముల సంస్కరించుటకే మహాత్ము డవతరించవలయునో గదా! నేనింక పోయి యాచారసిద్ధాంతిగారితో చర్చించి కొన్ని నను వారి దృక్పథము మార్ప యత్నించెద. దేశమున పూర్వాచారపరు లువారి దృష్టి మరల్పినగాని కార్యము సానుకూలముగాదు. పాఠకు లిమించుగాత. (నిష్క్రమించును)

2. వ రంగము.

[షావుకారు గృహము-బ్రాహ్మణవిందు]

(ప్రవేశం: వెంబన్న శర్మ, ఓబయ్య శాస్త్రి)

వెం— ఓహో వప్పుధప్పళానికి తయారైనావ్ ?

ఓబ— ఏమి ఆయనకేం, మహాశ్రీమంతుడు— మనషావుకారుగారివ్వాళవిందు చేస్తుంటె ఏమోమనంరాక పోవటమేం పాపలా డబ్బులు సంభావనైనావస్తుందని వచ్చాను. నీవూ, అందు కేనా ?

వెం— ఏమోలే యింకా యింతవరకు మేమూపనికి దిగలా,

ఓబ— లేదులే,యిలావస్తేను అనుకున్నా- చేదస్తంమంటా వాడిని-

వెం— ఆ, లేదురా నేనేదోవ్యవహారం పనిమీద వస్తేనూ షావు

కారుగారు మరీమరీ బ్రతిమిలాడితే సరే భోంచేసి పోదామని -వున్నాను.

ఓబ— సరే ఎలాగయితేం భోజనానికి వుంటావు గదా. అయితే కూర్చో; వడ్డన వేళ అయింది

సెం— ఓ, చాలాసేపయింది [illegible] [illegible] అవుతాకే అయింది.

ఓబ—అదుగో అంతా వస్తున్నారు ఆలస్యం లేదు.

(ప్రవేశం) కొందరు బ్రాహ్మణులు మడికట్టుకొని, చెంబులతో —వారిలో కామ్మల చౌదరిగారు బ్రాహ్మణవేషమున జంధ్యముతగయిదాలు వేసికొని ప్రవేశించి ఓబయ్యశాస్త్రి పక్కన కూర్చొనును—(బ్రాహ్మణులందరు చౌదరివైపు తేరి పారజూచుచున్నారు.)

కాద—(ముక్కు మూసికొని) కేశవా, నారాయణా, మాధవా, గోవిందా—(సంధ్యావందన మారంభించును.)

సెం—ఈయనెవరో నాకు తమాషాగావున్నదే. శుభాం చూచినట్లు గానేవున్నది (రహస్యముగా)

ఓబ—(చెవులో) ఆచౌదరిగారు గాదుగదా—

సెం—సరె, సరె తెలిసింది, తెలిసింది జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఇకమీరు కంద్రగోళం చెయ్యకండి. (లేచి బయటికిపోవును.)

(ఓబయ్యశాస్త్రిగారు జరిగిజరిగి దూరముగా పోవును అందరు చౌదరివేపు మిట్టిమిట్టి చూచుచున్నారు)

[విస్తళ్ళు వేయుదురు]

కాద—[భగవద్గీత తెరిచి పారాయణ చేయుచున్నారు.]

(పునః ప్రవేశం వెంకయ్యశర్మ; రావునాయుడు)

(రావునాయుడు చౌదరిపక్కన కూర్చొనును)

చౌద—(ఉలికిపడి) ఎవరు మీరు ?

రావు—మీరెవరు ?

చౌద—మేము కమ్మబ్రాహ్మణులు.

రావు—మేము భోగంబ్రాహ్మణులు.

చౌద—(మండిపడి) ఈ మాగ కులం యెవర్రా నీ బాపనాళ్ళ చెప్పిరా, నీకే పుట్టిందా ? ఏం యెవరనుకున్నావ్ ? (అని దూరముగా జరుగురు)

ఓబ—నువ్వేమని వచ్చావయ్యా బ్రాహ్మణసభం కేకి ? భాగ్యంవుంటే సరి యనుకున్నావ్-చాలుచాలు లే షావుకారుగారితో చెప్పు దాం రండి.

(బ్రాహ్మలందరు లేచి)-బయటికి పదండయ్యా పదండి.

(ప్రవేశం షావుకారు)

షావు—అయ్యా, తొందర పడకండి, తొందరపడకండి,దయచేయండి.

చౌద—యేం తొందరయ్యా. నువ్వేమని పిల్చావ్ బ్రాహ్మలందరిని ?

షావు—అవును నేను బ్రాహ్మణ్యమును పిల్చినమాట వాస్తవమే.

చౌద—అవునూ.ఎవరు బ్రాహ్మణవృత్తిలోవుంటే వారేబ్రాహ్మణులు

రావు—నేనూ బ్రాహ్మణవృత్తిలోనే వున్నాను.

చౌద—చాలుచాలు లే పూరుకో. పూరికే బ్రాహ్మణవృత్తిలో నున్నానంటే సరా; నదీ ఒక్కమాత్రం చెప్పు చూదాం-నీవు గాదూ యీబ్రాహ్మలమని చెప్పుకొనేవారిలో నొకరిని సంధ్యా వందనము సరిగా చెప్పమను చూతాము తెలుస్తుంది మజాఖా!

ఓబ—వస్తే మాకేరావాలిగాని, 14 జన్మాలు తన్నుకొన్నా మీకు వస్తుందయ్యా—వచ్చినా అది యొప్పుతుందా. స్వరయుక్తంగా వొక్కమాటచెప్పు తెలుస్తుంది నీగతి.

చౌ—తిరిగితే పట్టు రా, రా, పందెం వేసి మధ్యవర్తులను పలిపిస్తాం

రా, రా, రోషంగలవాడివయితే తిరిగిపోవద్దూ, మీకైనా ప్రాయశ్చిత్తంగా వాటి మీకైనా కావాలి.

రావు—నాకో కూడా [illegible] ఒకరికి ప్రాయశ్చిత్తం గావాలి [illegible]—

చౌ—చాలుచాలుతే వ్యాఖ్యలో, [illegible] బోగం వాళ్లకు సమానం చేస్తున్నావ్.

రావు—అ, ఏమయ్యా, నామీద నూరిమిట్టిమిట్టిపడుతున్నావ్—ఏం, మీరూ బ్రాహ్మలు సమానమేను, మేము మీకన్న తక్కువేం—బాగ్రత్త—నాలికకి గిలిక వచ్చేన?

చౌద—బుద్ధి చెప్పిస్తా - కబడ్దార్‌గా వుండు - బాపనారి ఆసరా జూసుకొని మా. మిట్టిమిట్టిపడుతున్నావ్—

రావు—అయ్యా, మీరెందుకు వివాదపడదరు? మన పూర్వాచారము ననుసరించి మీకు వేరే సుఖంగా ఏర్పాటు చేయిస్తాను దయచేయుండి-

టల—అయ్యా, యీవంట మాకు పనికిరాదు. మేము వెళ్లుతాము లెండి సెలవియ్యండి

చౌద—ఏం, మేము చూసినవంట మీకు పనికిరాకపోతే మీరు చూస్తే మాకు పనికిరాదు.

(బ్రాహ్మలందరు "[illegible] నోటిన్నోవారి" అనిపోబోదురు)

రావు—అయ్యా, [illegible] కొంచెం [illegible] - దయచేసి కూర్చోండి, కూర్చోండి. చౌదరి గారూ—

(ప్రవేశం అపురం-ధర్మసిద్ధాంతి)

ధర్మ—అయ్యా, యీగలభా యేమి? నాకు భయము వేసి యిరుకున వచ్చితిని.

రావు—అయ్యా సిద్ధాంతిగారూ, యీ తగాదా మీరే తీర్చాలి. మన కమ్మవారికి బ్రాహ్మణులకు నోక్కువి వాదము గలిగింది.

శాం—సిద్ధాంతిగారూ, ముఖ్యవిషయ మిది. చౌదరీగారు మాతో కూర్చొని భోజనం చెయ్యాలటా: మళ్లీ మన రావునాయుడు గారు వారితో కూర్చోగూడదటా.

చౌద—(కోపముతో) ఆ, మేమే పోతాంలే, మీరే వుండండి ఎన్నాళ్ళు సాగించుకొంటారో చూతాం.

ధర్మ—అయ్యా, తొందరపడకండి. (చౌదరీవైపు జూచి)

క॥ ఏటికి మనలోపల పో
రాటము లీ స్వల్పవిషయమందున వినుడీ,
నేటికి యెప్పటినుండియు
కూటమితో నొలగలేదె కూడదె యిప్పుడున్।

ఉ॥ ఎక్కువతక్కువల్ దెలియ నీవిధి యెల్లరు పంక్తిభోజనం
బొక్కట జేసినంతనె ప్రయోజన ముండెనె? వారు మీరు నీ
చక్కని భారతాంబ వరసంతతి యంచు ప్రశుద్ధినమ్మి వా
రెక్కువ వీరు తక్కువని యెంచకయుండుటె శ్రేయమిప్పుడున్।

చౌద—

ఉ॥ వంతలయిండ్లనుండి మము బ్రాహ్మణులెల్ల రణంగద్రొక్క, వా
రందరు దైవతుల్యులని యగ్రకులంబున బుట్టినారలం
చున్ దలపోసి మమ్ముల ననూయత జూచుచు సేవగింపగా
యుందుమె చచ్చినట్టు? లిటులూరక బల్కెద వేల నీతులన్।

ధ—

ఉ॥ ఎందుకు విచ్చిమీరు, నిటులెంచుచు బ్రాహ్మణజాతిపైన వే
యుండగ నిట్టి నిందలకటా! పడవేసి నిరస్కరింప, మీ
యందరి కిట్టి లోకములో యుట్టెనె వారలయందుగూడ ను
న్నందుకు వారి నీకరణి న్యాయమె యూరక తిట్టిపోసినన్।

తే॥గీ॥ బ్రాహ్మణులు కమ్మవారితో పంక్తిభోజ
నంబు సొప్పుమి దోషమనంగ దెలియు
గాని, నీవేల యట్లు భోగమనుచుండ
టంచు సేవగించితో యెఱింగించుమయ్య॥

కావున నేను నీద్వారా బ్రాహ్మణేతర కులవారుల కొకమనవి చేయుచున్నాను.

సీ॥ సంఘంబులో సమస్తకులంబులందు పూ
ర్వాచారములు కొన్ని పాతుకొనియె
పకులంబుల కేని యూకులాచారముల్
శాస్త్రీయ మనెడువిశ్వాస ముండు
వేదాదిగాక సూత్రంబైనగాక నె
న్నో తరంబులు వచ్చుచుండెనిట్లు
ఎన్నజేయుచూసియు జేర్పర చనో కట్టు
దిట్టముల్ చెడక యీమట్టుకుండె
గీ॥ అట్టిదుర్ఘటాచార మగుట జేసి
బ్రాహ్మణులెగాక నన్ని వర్ణముల వారు
వీడలేకుండ వెనకముందాడ వచ్చు
నన్యథాయెంచుటల నన్యాయముగను॥

అయ్యా, బ్రాహ్మణేతరసోదరులారా!

తే॥ గీ॥ మీరు సంఘాభివృద్ధికి మిక్కుటముగ
తోడ్పడుడుగాని, బ్రాహ్మణదూషణంబు
వలన ఫలితంబు గలుగునే దలచుకొనియు
పాటుపడరయ్య సంఘసేవకు గడంగి॥

తే॥ గీ॥ బ్రాహ్మణులు మీరు నొకయభిప్రాయులగుచు
నిమ్నజాతుల రక్షింప నేర్పుతోడ

మెలఁగవలెఁగాని యీరీతి మీరు మీరు
మీ స్వలాభంబులకు పోర మేలుగలదె?॥

అదియునుగాక,

ఉ॥ కాలముచూడ నిప్పుడు గడుకాటకమందు మునింగియుండె, నీ
వేళ సమస్తదేశములు స్వేచ్ఛగనుండఁగ పోరుచుండె, నీ
కాలము పోవఁజేసికొనఁగా నిఁకనైన మనమీవిధంబుగా
నేల కులాభిమానముల కింతగఁ బోరుట న్యాయమో చుఁడీ॥

కం॥ ఇఁకపై మనమే పోరుట
గనుఁగొని యరులైనవారు కడు నవ్వరొకో!
జనపద మను మర్యాదయు,
వినుఁడీ పడి మీ స్వదేశవృద్ధిని గనుఁడీ॥

చౌద—అయ్యా, మీరెన్ని చెప్పినను సరే గాని, బ్రాహ్మణద్వేషము దేశమున మేము సర్వాధికారులమగువరకును మాయందుండ వలసినదే. ఇన్నాళ్లెట్లున్నను ఇంకను మేము బ్రాహ్మణుల మాయలలో బడిపోమని త్రికరణశుద్ధిగా నమ్ముఁడు.—

ఉ॥ టక్కరులైనవారె, కడుడాంబికులైనవారె దేశమం
దెక్కడ జూడవారె, మరియేపనులందునువారె, భూమిలో
నెక్కడలేని ఘోరములనేనియు సేయగవారె, యక్కటా!
యిక్కలికాల బ్రాహ్మణులకెన్నడు చేటులభించునోగదా?

గీ॥ మొదట బ్రాహ్మణకులము నిర్మూలమైన
గాని దేశంబునకు క్షేమకరముగాదు;
దీపముండఁగనే పనిదీర్పవలయు [illegible]
నను విధంబున మా సమయంబునిదియె॥

ధర్మ—మిత్రమా, నీమాటలు నాకు హృదయవేదనను గలిగించుచున్నవి.

(తనలో)

ఉ॥ రోజులు పోదు రోజులయి రోజుకు రోజు ప్రపంచమందు న
ట్టా! జనులెల్ల దుర్ణయములయందు మునింగి చరించుచుండ, పి
రీ జగడంబులందుఁ బడి యుల్లోక రొక్కడు కోర, నెవ్వఁడున్
నై జగుణంబు; దానికి మనంబున నచ్చెరువొందఁ బోదిఁకన్॥

మిత్రమా,

గీ॥ ఒక్క బ్రాహ్మణు లననేల? నిక్కముగను
ప్రబల దుర్మార్గు లన్నివర్ణములయందు
బయలుదేరిరి కలికాలమహిమవలన
బ్రాహ్మణుల నేల ప్రత్యేకపరతురయ్య॥

ఉ॥ జ్ఞానమునందు, సర్వవిధసంపదలందు, వివేకసంతులై
మానవశ్రేష్ఠులంచు గడుమాన్యత నొంది ప్రసిద్ధిగన్న వం
శానికి చేటు నెంచుట విషాదకరంబు ననర్థకంబలం
చేనియు లోదలంచ కిటువింత యసూయత జూడఁ బాడియే॥

తే॥ గీ॥ వారివలె మీరు నధికార వాంఛ
యిట్లుదూషించుచున్నా రదేటి నీతి?
భరత సంఘాభివృద్ధి గావలయునేని,
వారు మీ రేకమగుడు సంస్కారమునకు॥

సోదరా,

ఆగ్రహచిత్తుడవైయున్న నీ కీమాటలిప్పుడు చెవిదూరకపోయి నను తదుపరి శాంతచిత్తముతో నామనవి యాలోచించిన నీబుద్ధిని నీవే మరల్చుకొందువు. కావున మీరును వారును గలసిమెలసి సంఘసంస్కారమునకు తోడ్పడవలెగాని, మీలో మీరు కలహించుట యనర్థదాయకంబని త్రికరణశుద్ధిగా నమ్ముడు. ఇంతకన్న మీ కెక్కువగా జెప్పుటకేమియు లేదు.

ఓ బ్రాహ్మణ సోదరులారా, మీకు నే నేమిచెప్పవలయును?

క॥ సకలము దెలిసినవారికి
యొక రెవ్వరు బుద్ధిఁజెప్ప? యోగ్యతమీరే
యొకరికి జెప్పెడువారలు,
యకటా! మీ కొరులు జెప్ప యావశ్యక మే?॥

సీ॥ మాటచే మీవారు మహిమ లెన్నియొ జూపి
జగములన్నిటినేలు జ్ఞానపరులు
పలుకుచే మీవారు బలవిరోధుల నైన
తమకాళ్ళ పట్టించు దార్ఢ్యమతులు
తపముచే మీవారు దైత్యారులనుగూడ
గడగడలాడించు పిడుగులౌర!
త్యాగశీలమున సార్థకమైన మీవారు
సురలపూజలుగొన్న పరమఘనులు

తే॥ గీ॥ సత్యశౌచాది సద్గుణశాలులగుచు
ధర్మ సంస్థాపనార్థ మిద్ధర జనించి
పేరుగొన్నట్టి వారు మీవారలెల్ల
వారిప్రఖ్యాతి నిలుపుకో వలయుమీరు॥

సీ॥ మీ కులాచారముల్ సాకల్యముగ మీరు
నెరవేర్చుకొనుడు మీ నేర్పుకొలది
మీ నిత్యకర్మలు సానుకూలంబుగా
సాగించుకొనుడు మీశక్తికొలది
మీ వేదపఠనంబు సావకాశంబుగా
నభ్యసింపుడిక దార్ఢ్యము కొలంది
మీ తపోమహిమను ప్రీతితోనెంతైన
వృద్ధిగావింపుడీ బుద్ధికొలది

తే॥ గీ॥ ఇట్టిసర్వోత్తమంబైన నెల్ల విడిచి
తుచ్ఛసేవకావృత్తికై యిచ్ఛ చేసి
త్రొళ్లుపడుటేల యింక నిప్పట్టు మీరు
స్వార్థమతి గాక, వాగ్దత్తములు గందు॥

మరియు,—

తే॥ గీ॥ కాలమానపరిస్థితుల్ గాంచకుండ
మెలగ దగదంచు యూహగా దెలిసి మీరు
కొన్ని యాచారపద్ధతులున్న యెడల
మార్చుకొనవలయు నుదారభావులగుచు॥

ఆశలుడిగుటకొక్కటి దురాగ్రహమునకయుండుటొక్కటా
వేశము లేకయుండుటయు, శ్రీమజనంబుల జూచుచుంటయున్
లేశముగూడ గర్వమతి లేక మెలంగుట, భక్తితోడ స
ర్వేశు భజించుచుండుటయు నెల్లపుడున్ భవదీయ ధర్మముల్॥

బ్రాహ్మణసోదరులారా, మీకింతకన్న చెప్పవలసిన దేమియును లేదు. మీ ప్రస్తుత వివాదాంశమగు పంక్తిభోజనవిషయము ప్రాముఖ్యమైనది గానే గాదు. ఎవరి యాచారముల ననుసరించి వారు భుజింపుచుందురు. వారును మీరును ఇష్టపడుచో కలిసి భుజింపుడు. లేదేని మీ యాచారపద్ధతుల ననుసరించి వేర్వేర భుజించుడు. అది యొక ముఖ్య విషయము గానే గాదు. కాని మీరెల్ల నైకమత్యముతో సరిసమానముగానుండి, సంఘసేవ యొనర్చుటయే యత్యంతవసరము. మీకాలమంతవృథాపుచ్చి ప్రసంగించినందులకు క్షమింతురుగాక.

(నిష్క్రమింతురు)

(తెరపడును.)

3 వ రంగము.

(ప్రవేశము ఆచారసిద్ధాంతి.)

ఆచా—అమ్మాయ్, రాజమ్మా,

(పెరటిలో, ఓయ్)

ఇటురా,

(ప్రవేశం 1. రాజమ్మ)

అయితే పొద్దున నీళ్ళకుపోయి వస్తుంటే యెవరూ నీతో మా
ట్లాడిరన్నావ్ ?

రాజ—ఆయన పేరడగలేదుగాని, యివతలకు వచ్చిన తరువాత యెవరో అన్నారు; ఆయన ధర్మసిద్ధాంతిగా. అబ్బెబ్బే మరీ యన్యా యం, అన్యాయ్యా, మాలవాడిని ఆయనునే నుంచున్నాడు బొత్తుగా.

ఆచా—ఓహో, ఈయనా, యీమధ్య విన్నాలే, ఆయన చాలా చదువుకొన్నవాడట. ఇంగ్లీషులో యం. ఏ., ప్యాసయి, యుద్యోగానికి పోకుండా సంఘసంస్కారానికి పాటుపడ తున్నాడట. అయితే, యేమన్నాడాయన ?

రాజ— ఏమనేదేమిటి ? నేనింకా నూతిగాణ్ని కూక లేస్తాడేమో ననుకున్నా- వాడూ మనమో స్తరుగానే మనిషిటా, దారి పోతున్నాడట- తప్పేం లేదట-

ఆచా— ఆయన సంస్కృతం గూడా చదువుకున్నాడు- చాలా తెలి సిన వాడన్నారే! చివరకిలా దిగా జేంఖర్మం

రాజ— ఎంతచదువు కుంటేయేం, రాత- వర్ణసంకరం అయిపోయే రోజులువచ్చాయి- మతంపాడయి పోతున్నది.

ఆచా— ఇంకేమన్నాడూ ?

రాజ— ఇంకేముంది: మీతో మాట్లాడాలి వస్తానన్నాడు- వస్తా మో బహుశాయిప్పుడు: ముక్కచివాట్లుపెట్టి పంపించు.

ధా— అలాగా, సరే నీవు వెళ్ళు- అయితే యివ్వాళ మనకు శనివారం గామోలునే, ఒకమానెడు బియ్యం పిండి విసిరించి యింతఫలహారం చెయ్య మాపటికి.

రాజ— అలాగే లెండి- నిన్న వాళ్ళు పంపించిన ఒకపాతిక అరటి పండ్లు కూడాయున్నవి లే వాటికితోడు మానెడో అడ్డెడో బియ్యం విసిరిస్తే ఫలహారానికి సరిపోతాయి:

ధా— సరే పో,

(రాజమ్మ నిష్క్రమించును)

సీ॥ అకటా, రోజులు పాడురోజులయి బ్రాహ్మణ్యంబె క్షీణింప లౌ
కికసంబంధము లెక్కువయ్యె, హరిభక్తి జాతమా గానరా
దాకరవ్వంతయు, నిత్యకర్మ లనలెండోపోయె, మానువ్య సే
వకుగా నేడుదరంపుసేనయొకటే ప్రాబల్యమయ్యెగదా।

కలికాలమునుగూర్చి పూర్వమెన్ని యత్తరాలు వ్రాసిరో య
న్నియత్తరములు నేడు జరుగుచున్నవి !

మ॥ కలికాలంపు మహాత్మ్యమేమియొయెటన్ గన్గొన్న పాపంబె యీ
యిల వ్యాపించెను, జీవహింసయెచటన్ హెచ్చయ్యె, సద్ధర్మముల్
కులధర్మంబులు జాతిధర్మము హ్యాశోత్క్రోశంబులన్ వీడె, మా
యలుమెండయ్యె, నధర్మముల్ పెరిగె నన్యాయంబు వ్యాపింపగా।

ఇక ప్రపంచమునందు సామాన్యస్థితిని జూతమన్నచో

సీ॥ ఒకరి సౌభాగ్యంబు నొకరు జూచి సహింప
రొకరి గొప్పను జూచి యోర్వరొకరు,
ఒకరియాధిక్యంబు నొకరొప్పుకొనరెల్ల
ప్రాణులొక్కటిగా దలంప రొకరు
ఎవరి ధర్మము వార లెప్పు డాచరింప ర
న్యుల తప్పు లెప్పుడెంచుచుందు రొకరు

ఒకడు పోయినదారి నొకడేగ నొల్లడం
దఱు తనదారి రాఁ దలచు నొకడు
గీ॥ "ఏటి కొకడీడ్వ నొకటికి యీడ్చునొకడు"
ధర్మశాస్త్ర పురాణముల్ తారుమారు
గాగ, వింతసిద్ధాంతముల్ లాగునొకడు,
కటకటా! కాలమా! యెట్టిగతి ఘటిల్లె!॥

ఓహో! ఎవరో వచ్చుచున్నారు!

(ప్రవేశం ధర్మసిద్ధాంతి)

ధర్మ—నమోనమః (నమస్కరించును)

ఆచా—శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు: నమోనమః. దయచేయండి. తమదే గ్రామం?

ధర్మ—అయ్యా, నేను ప్రస్తుత మీ గ్రామమునకే వచ్చియున్నాను. నేనొక సంఘసేవకుడను. తమ దర్శనము చాల రోజులనుండి యపేక్షించుచుండ నేటికి లభించినది.

ఆచా—ఓహో! ధర్మసిద్ధాంతిగారు తమరేనా? దయచేయండి. దయచేయండి. నేడు చాలా సుదినం. తమను గురించి విన్నప్పటినుండియు తమను దర్శింపవలెనని నేనును కుతూహలముతో నున్నాను.

ధర్మ—ప్రస్తుతము మన దేశస్థితినిగూర్చి తమ యభిప్రాయమేమి?

ఆచా—ఏమున్నది. మతం, కులం ఆచారం పాడయి పోవుచున్నట్లు మాత్రము స్పష్టమగుచున్నది.

ధర్మ—మతమెట్లు పాడగుచున్నదని తమ యభిప్రాయము?

ఆచా—వర్ణ సంకరమై పూర్వాచారములు నశించుటవల్ల.

ధర్మ—మరియొక విధముగా మతము పాడగుటయే గాక, నశింపుగూడ సంభవించుచున్నది.

తే॥ గీ॥ మతములందున హైందవమత మెలెస్స
యనుచు మురుసుగా నెనురోజు లంతరింప,
సంఘమును బాసి పెక్కు కష్టములు పడెను
మాలమాదుగ కులముల(జాలమంది
క్రైస్తవ మతంబులో(జేర గడగి రకట!

ఆధా— వారికేన మతమేమియుండును? ఉన్నను ఛండాలులగు వారు పోయిన మాత్రమున హిందూ మతమున కేమియులోటు గలుగునని తోచదు.

ధర్మ— అయ్యా, అట్లనకుడు,—

తే॥ గీ॥ వారు గూడను మనతోటివారు భరత
భూమిలో బుట్టలేదె హిందూ మతమున?
అట్టివారిని ఛండాలులని దలంచి
మతములోనుండి తరుమ క్షేమంబె మనకు?

మనమతస్థులై మనచే బాధలు పడలేక నన్యమతమును స్వీకరించుట మనకును మనమతమునకుగూడ కళంకము గాదా?

ఆధా— వారి కులధర్మములు వారికుండ వారినెవ్వ రన్యమతమును స్వీకరింపమనిరి? వారిని మనమెన్నడు తరిమినవారము కాజాలము. వారికై పవిత్రవంతమగు మన మతమునుగూడ పాడుజేసికొందుమా?

ధర్మ— అయ్యా,

ఉ॥ పంచములంటవారును ప్రపంచమునందు మనుష్యులంట, నే
డెంచగవారి నంటుకొను టే గడుపాతకమంట, యూరిలో
నుంచగరానివారట, సహోదర హిందువులంచు నెంచకే
వంచనజేయ గాడిదల, పందులకన్నను నీచమైరొకో॥

మరియు,—

చ॥ వలుగురితోటిపాటుగ జనంబులతో గలయుంగరాదు, వీ
ధుల నడువంగ గ్రామమున దోషము, గ్రామబావులం
జలమును తాకరాదు, నరిసంఘములో నమగైనపెట్ట రా
దిల నిటువంటిఘోరము సహించు మతంబు పవిత్రవంతమే॥

ఆచా—

తే॥ గీ॥ కులము జాతియు గొడ్డను కోయు కులము
వృత్తిబూడ త్రోళ్ళను నోట పీకువృత్తి,
తినుట కా, చచ్చునాంసభక్షణమె తిండి,
అట్టి ఛండాలు లస్పృశ్యులే యాదరింప ॥

మరియు,

మ॥ ఒకరోజా? పదిరోజులా? మరియు నెన్నో యేండ్లు? యిట్లే, గతిం
చె కనీసంబు యుగమ్ములెన్నో; యికనేనిన్ సాగదే యిట్లు? నే
టికి హిందూమత సాంప్రదాయముల పాలింపంగ భారంబె? యెం
దుకు సంస్కారములన్న పేరున మతద్రోహంబు గావించుటల్ ॥

ధర్మ—కటకటా, యెట్టి కఠినవాక్కులు బల్కితిరి !

ఆచా—మరియొక విషయముగూడ నాలకించుము.

తే॥ గీ॥ వేదశాస్త్ర పురాణముల్ వేయియేల
పూర్వచారిత్రమెల్ల సంపూర్ణముగను
నీచ ఛండాలపుబ్బ నిమ్నజాతు
లున్నవని సేయుఘోషలు సున్నయగునె ?

ధర్మ—అయ్యా, తమ ధోరణివలన నాకు మూడు విషయములు స్పష్టమగుచున్నవి. పంచముల బహిష్కరణ మనాదినుండి వచ్చు పూర్వాచారమనియు, వారి కులవృత్తులు నీచకార్యము లనియు, మన వేదశాస్త్రపురాణములు మనచర్యను సమర్థించు చున్నవనియు తాము సెలవిచ్చితిరి, మొట్టమొదట యాచార విషయమించుక యోచింపుము.

సీ॥ ఆచారములలో సదాచారములు దురా
చారంబులును గూడ శాశ్వతంబె
మనలోన సహగమన మాతృహత్యయు
నరబలి శిశుహత్య లెరుగమొకో ?
అవి సనాతనమైన యాచారములెయైన
దొలగించుకొనలేదె దోషమనుచు,
మును పెట్టుకొన్న నిష్ఠుర పంచముల బహి
ష్కారంబు కీడయ్యె సంఘమునకు
గీ॥ జాతిలో నైకమత్యమున్ జంపుచుండె,
మనము క్షీణింపసాగె క్రమంబుగాను
సోదరజనంబె కడగండ్ల నుఱుకుచుండె
ఔర ! యాచార మికనైన మారవలదె ।

ఆ విషయ మట్లుండ,

మ॥ హరిసృష్టించిన సర్వమానవులకే హక్కుల్ ప్రసాదంబులో
ధర నా హక్కులె యెల్లవారికి సమత్వంబొప్ప వర్తింపగా
బరులెవ్వా రరికట్టె యాపుటకు నెవ్వారైన లోకంబులో
నరులై బుట్టి నరప్రపంచముననుండన్ నోచుకొందురే।

ఆచారవిషయమిట్లుండ, వారికులవృత్తి నీచమును విచారింతము.

తే॥ గీ॥ నిజముగా కాలవశమున నీచవృత్తి
వారికలవడెబో, తోటివారమైన
మనము వారిని సంస్కరింపంగవలయు
గాని, యేవగించుట న్యాయమౌనె దలప! ।

మొట్టమొదట వారికీవృత్తి యెట్లుపట్టుపడెనను, ప్రస్తుతస్థితి నించుక
మవింతము,

ఉ॥ అందరికోటిపాటు గడుపోయిగ యేదోకకూలినాలి జే
యుందగునన్న దగ్గరకునైనను వారిని జేరనీరు మొ
ట్లుందురి కేమిసేయుదు? రయోమయమందుమునింగి యేదో వృ
త్తిం దమపొట్టపోసికొను దీనులుగారె దలంప పంచముల్॥

తే॥ గీ॥ నీచఘండాలురని యెంచి నిఖిలజనులు
పురములందుండి వారిని తరిమి వేయ
జ్ఞానమెటులగలె పెక్కుకష్టములగుందు
వారికులనీచమెంచుట కేరితప్పు?

ఉ॥ ఎన్నడుగాని వారికడ కేరయినన్ జనిబోధజేసి న
ట్లున్నదె జ్ఞానమెంతయిన? నూరక వారిని చెప్పరానివా
రన్న యసూయతోడ పరిహాసములాడుచు వారిజాతి నే
డున్నగ నీచమంచు మనమేటికి బల్కుట సిగ్గులేకిలన్॥

ఇక వేదశాస్త్ర పురాణముల విషయము చాల బలవంతమైనది.
ఈవిషయమున యభిప్రాయభేదముగూడ చాలనున్నది.

తే॥ గీ॥ ఘోరసాంద్రింబునోన నెవ్వారికైన
వేయు రకరకంబుల మత్స్యములు లభించు
నట్లుపార హిందూమతమందు వెదుక
నేరి సిద్ధాంతములకు నాధారముండు॥

ఇక మన వేదముల స్థితి యెట్లున్నదనిన,—

సీ॥ బాల్యవివాహముల్ పరమహితంబంచు
దలపంగ వేదశాస్త్రములె సాక్షి
అలవితంతు వివాహ మాసరమను వారి
కా వేదశాస్త్రాలెయగును సాక్షి
వర్ణభేదములెంచ వర్ణభేదములార్ప
వేదశాస్త్రములె భావింపసాక్షి
ఏరెండు పక్షంబు లేనివాదించు వా
రికి వేదశాస్త్రంబు లోకమునసాక్షి,

గీ॥ అంతమాత్రాన విలువకానంతలోక
హైందవమతంబు బాహుళ్యమై విశాల
హృదయమును జూపుచున్నది, యెప్పుడెట్లు
మెలగవలెనో యథావిధి మెలగుకొఱకు॥

అదియునుగాక,

॥ ఏమతమైనగాని మరియేహితమైనను నీచపూర్వులన్
క్షేమముగాంత బాగుపడజేతురు గానియు, నెప్పుడిట్లు ని
ర్భాగ్యమిస్థిరంబుజేయుటకు ముట్టకనంటక వారిపట్ల నీ
ర్భాగ్యమతిఁజూపి సంఘమున కావలనుంచ ననుజ్ఞనిచ్చునే?॥

కావున మన వేదశాస్త్రము లెన్నటికిని మనము జేయు నుత్తమకా
ర్యముల కాటంకము గలిగింపవు. తుదకు నేను జేయుమనవి యేమనగా,

చ॥ మనుజులలోన కొందరికిమైల విధించి బహిష్కరింప నే
మనుజులకైన కళంక మవమాన మమానుషముం జెలంగి పే
మ నిఖిల మానవాళిని సమానతజూచి మనుష్యజన్మఁ బా
వనమొనరింపరయ్య మనభారతదేశయశంబు దక్కగన్

ఆచా— అయ్యా మీరు చెప్పువిషయము లెంతసమంజసముగా నున్న
ను పంచముల పట్ల దృష్టిమార్చుకొనుట దుస్సాధ్యమని నాయ
భిప్రాయము. ప్రపంచము పుట్టగా పుట్టిన యాచారమివ్వాళ్ళ
పొమ్మనిన పోవునా ?

ధర్మ— అవును తమరు చెప్పిన విషయము వాస్తవమే,

తే॥ గీ॥ చాలకాలమునాటి యాచారమగుచు
పాతుకొనియుండెనను మాట వాస్తవంబె
గాని, విద్యాధికులు క్రమక్రమముగాను
దృక్పథముమార్చి వ్యాపించు జేశమెల్ల॥

కావున తమవంటివారు సంస్కారమునకు గడంగవలెనని నా కోరిక.

ఆదా—కానియ్యండి. మనముజేసెడి దేమున్నది. మీరుజెప్పినట్లు వారు తమ నీచవృత్తిని మాని సంఘములో చేరనర్హులైనప్పటి గదా—

తే॥ గీ॥ వారికులవృత్తినీచమై వారలెల్ల
హేయముగ జీవనము సేయునిట్టివేళ
మనమె కులభ్రష్టులముగాఁగ వారిఁ
గౌగలించుకొను టవివేకంబుగాదె॥

అయ్యా, తొందరపడి, పవిత్రవంతమై యగ్రమతంబైన హిందూమతమును సంకరము సేయుటకు గడంగుట వినాశకరము.

ధర్మ—అయ్యా, తమరు సరిగా ప్రస్తుతస్థితి నరయుటలేదని నేనూహించెదను. క్రిస్టియన్ మిషనరీ వారి ప్రబోధమువలనను, మనలో ఆర్యసమాజము, బ్రహ్మసమాజము, దివ్యజ్ఞాన సమాజము మున్నగు సంస్కార సమాజముల ప్రయత్నములవలనను, చతురులగు సంస్కారకర్తలు నిమ్నజాత్యుద్ధరణకై గావించు పలుప్రయత్నముల వలనను, పంచమజాతిలోఁగూడ నిప్పుడు చాలవరకు విజ్ఞానముగలిగినది. వారు మునుపటివలె నిప్పుడు క్రిస్టియన్ మతములో కలియుటకు పరుగులు పెట్టక, తమ సనాతన హిందూమతములోనేయుండి, తమస్థితిని బాగుచేసికొనుటకు యత్నించుచున్నారు. వారిలో చాలమంది జ్ఞానవంతులు విద్యావంతులు బయలుదేరిరి. వారు నీచవృత్తిని చాలవరకు మానుచున్నారు. క్రిస్టియను మతములో నిదివరకు తెలియక కలిసిన వారు మరల హిందూమతములోనికి వచ్చుటకు తపించుచున్నారు. కావున యీసమయమున మనము వారికి యుత్సాహము నొసగవలయును.

—వారికి ట్టిసాయము చేయుటకును మనకభ్యంతరముండకూడదు గాని, యెంతయాలోచించినను మతాచారము మానుటకు మాత్రము మనసంగీకరించుట లేదు.

—సావకాశముగా నాలోచించిన తమ కేయందలి యావశ్యకత నెరుగ గలరని నానమ్మకము. పంచముల విషయమిట్లుండ హిందూసంఘముయొక్క స్థితియే చాలగందరగోళముగ నున్నది.

మనదేశమున నన్ని మతముల హిందూ మ
తము సనాతనమాట తథ్యమగును,
అంతమహమ్మదీయమతంబు క్రైస్తవ
మతము లేతెంచె క్రమంబుగాను,
హైందవమతము నందంతు లేక యె శాఖ
లుపశాఖల కులంబు లుద్భవించె
మతవైరములు జాతిమాత్సర్యములు, చాల
కులశాఖభేదముల్ గలిగెనంత,

తే॥ గీ॥ కలహ మెగబ్రాకుచుండె సంఘమున, పూర్వ
పక్షమైపోయె ధర్మసంబంధ మెల్ల,
న్యాయసత్యంబు లపలె స్వాంతములవీడె,
కటకటా! యైకమత్య మంతట నశించె॥

—అవును. ఈవిషయములన్నియు వాస్తవమే గాని క్రమముగా పాపము నశించి ధర్మము పునరోద్ధారణయగును. పవిత్రవంతమైన బ్రాహ్మణజాతి మరల పూర్వపు యౌన్నత్యమును బడసినగాని దేశమునందలి యనర్థకములు తొలగవు.

—ప్రస్తుతము బ్రాహ్మణజాతిపై ప్రబల ద్వేషమేర్పడియున్నది.

—ఇంతవరకీయుగమందెప్పుడైనను బ్రహ్మద్వేషము వలననే మహాసంహారము సంభవించుచున్నది.

ధర్మ—అట్లనుటవలన, బ్రాహ్మణులు నిర్దోషులని జెప్ప నేనంగీకరింప
బ్రహ్మద్వేషమునకు కారణము బ్రాహ్మణులయందును
బ్రాహ్మణేతరులందునుగూడ నున్నది. యెట్లనని:—

ఆ॥ వె॥ బ్రాహ్మణులకు పెక్కువ్యాసంగములు హెచ్చి
మీరిపోయె నాశ వారియందు
యెచటగాంతమున్న నేనీచమునకైన
బ్రాహ్మణుండె సిద్ధపడియెనకట!

ఇంక బ్రాహ్మణేతరులగువారు,—

ఆ॥ వె॥ పరులమాయలందుపడిపోయి కొందరు
నోర్వలేమి కొందరున్న వారు
తుచ్ఛపదవులందు నిచ్ఛతో కొందరు
బ్రాహ్మణులను తిట్టువారుగలరు!

కేవలము వీరేగాక నిశ్చయముగా కొందరి బ్రాహ్మణుల దుర
గతంబులవలన యనూయాప్రేరితులయిన బ్రాహ్మణేతరులునుగూడ
గలరు.

ఆచా—ఇవియన్నియు నిశ్చయమే గావచ్చును గాని, దీనినిబట్టి మీ
ముఖ్యాభిప్రాయమేమి?

ధర్మ—యేమున్నది. హిందూమతసంఘము చాల తారుమారైయున్న
దనియు, పునర్నిర్మాణము గావింపబడవలెననియు నేను త
చెదను.

ఆచా— మనమిప్పుడు క్రొత్తగా జేయుట కేమున్నది. మతములన్నిటి
యుత్తమమై సర్వత్రా పూజనీయమైన హిందూమతసనాతన
పద్ధతులు పట్టుదలతో నెలకొల్పుటయే కర్తవ్యము.

ధర్మ— అయ్యా, మీరుహిందూమతపూజ్యతను గురించి ముచ్చటిం
నాకు స్ఫురించినది. దక్షిణాఫ్రికాలో హైందవులను ము

ముగా హిందూమతస్థులను బెట్టు నగచాట్లు కష్టపరంపరలు కోత
కోయునట్లు దినదినము వార్తాపత్రికలద్వారా నే తెలియుచున్నది.

ఆచా— ఆ- ఏమది- హిందూ మతస్థుల కగచాట్లా ?

ధర్మ— కేవలమగచాట్లు మాత్రమేగాక, అవమానపరచుట హింసిం
చుట- నీచజంతువులకన్న హీనముగాజూచుట.

ఆచా— ఇవియన్నియు హిందువులకే!

ధర్మ— ముమ్మాటికి హిందువులకే? అందును కడజాతియు గ్రజాతియను
విచక్షణలేక హైందవులందరిని నీచజానిపలమాడ్కి జాతి
తెల్లవారు తమకూడిగమును జేయించుకొనుచున్నారట?

ఆచా—ఎంతవిపరీతము!

ము॥ అకటా! హైందవులిట్టి దుస్థితికి పాలై రంచు విన్పింప నా
కాక యావేశముబుట్టి, భూమికిక నేడో యొక్కట పెన్వోష గ
ల్గక పోదంచు మదిని స్ఫురించెను. లోకంబందు హిందూమతం
బకలంకంబయి శాశ్వతంబుగను గొప్పైయుండనాటంకమే!

కటకటా! పాపము శమించుగాత, ఇంకనచ్చటి విశేషములేమి?

ధర్మ—అయ్యా, ఇంకను, చెప్పుటకేమున్నది. వారిస్థితి కనులారజూచి
తీరవలెగాని చెప్పనలవిగానట్లున్నదని తెలియుచున్నది.

ఆచా—మనమచ్చటికిబోవు నుపాయమేదైన గలదా?

ధర్మ—ఎట్లైననువెళ్ళి చూచిరావలెనని నాకును కుతూహలముగా
నున్నది. తమరుగూడ బయలుదేరుచో నిశ్చయముగా వెంటనే
బయలుదేరుదము.

ఆచా—అంతకన్న మనకింక విధియేమున్నది, మతసంరక్షణకన్న
మించినధర్మము మనకింకొకటియుండదు. అదిగాక మాకడసారి
సహాపాఠకుడు శంకరశాస్త్రి నిరుడు ఇంట్లో కోపమువచ్చి
ఆదేశమే వెళ్ళినాడట ఇంతవరకు వాడిజాడా తెలియలేదు.

మనము స్వయముగా పోయి నాలుగు కూరలేసి తీసుకురావల వని యున్నది. కావున నేమేమి యేర్పాటులు కావలయునో దెలిపినయెడల త్వరలో సిద్ధమయి పయనమగుదుము.

ధర్మ—ఏర్పాటులేమున్నవి? తమరు నిష్ఠపరులగుటచే భోజనవసతి విషయమే కొంచెము సంకోచముగా నున్నవి. సరే, సముద్రయానమందరు చేయుచునే యున్నారు.

ఆదా—దానికేమున్నది. మా చెల్లెలు రాజమ్మనుగూడ తీసుకొనివచ్చెదను. అది దేశమంతా చూడవలెనంటున్నది. మనకు నానా కూళ్లు తినకుండా యింత యుడక వేసి పడవేస్తుంది. ఎలాగో వచ్చినతరువాత కఠినప్రాయశ్చిత్తం తప్పదు.

ధర్మ—అలాఅయితే, మన ప్రయాణం దివ్యంగా సాగుతుంది. తమ సొంతపనిగూడ కలిసివస్తుంది. బయలుదేరండి, నేనూ సిద్ధపై వస్తాను. (నిష్క్రమింతురు)

సంస్కారిణి

పంచమాంకము.

1-వ రంగము.

(ప్రవేశము జగన్మాత)

కీర్తన-నటభైరవి ఆదితాళం.

(రామా, రామా, రావాదేలా మోస్తరు.)

దేవా—దేవా—బ్రోవా—రావా
నీవే—నాకూ—దిక్కూ—గానా॥

1 నీవులేనిచో నే నొకతృణమును, నిలువలేనుగాదా,
నీతో మొదలనలేదా, నిఖిలజగములను సుఖమున
గనుగొన నిన్ననమ్మితినిగాదా ॥దేవా॥

2 కన్నా—తండ్రీ—జ్ఞప్తి—లేదా
విన్నా—వించూ—కొంటి—గాదా,
మున్నే నీ పద। మ్ములనమ్మితినని। మొరపెట్టితి చాలా।
హరి, మరువగనేలా। అనుదినమును వినయమునను
మనముననిను గనుదానా ॥దేవా॥

3 రారా తండ్రీ - యాదీ—దేవా
కూర్రా-మేలా రాగా—బ్రోవా
త్వరవచ్చి నాచింతలు దీర్పను

శరణంటినిగాదా నీతనయునునేగాదా
కనికరమునునగనుగొనుటకునిను గడు వేడితిగాదా। దేవా।

(4) స్వామీ—రారా—బ్రహ్మ-దేవా
భూమీ—నెల్లా—నేడూ—గావా
పుడమిపాపమును కడతేర్పగమును వడిగనదగలేదా
నీ కిపుడుకరుణరాదా
గడబిడ లెగయగ వడివడి కడుచెడు నరులనుగనలేదా। దేవా।

బ్ర॥ స్వామిరో, సృష్టి జేయుటనె బాధ్యతదప్పినయట్లు నీవు నన్నేమఱచియున్న వాడవౌకో! యెంతో విషాదపరిస్థితు లేర్పడంగ ననేమి యొనర్చుదాన నిక యేవిధి జూచి భరించుదాన నీ నామము సంస్మరించుటయె నావిధి, వేగననుగ్రహింపవే।

తే॥ గీ॥ జీవులందున నరజాతి శ్రేష్టమనుచు,
వారిభారంబు నామీదఁబడదటంచు
నమ్మియున్నట్టి నాదుమనంబు నేడు
తారుమారయి చింతలోఁ దగిలెనకట! ॥

సీ॥ ఎందుఁజూచినగాని యాందోళనలు హెచ్చి
ఘోరయుద్ధంబుల ఘోషబుట్టె
ఎచటఁజూచినగాని యెల్ల జాతులలో
పరస్పరవైరముల్ రగులుచుండె
ఏవాడనరసిన దైవభక్తి నశించి
పాపమెల్లెడలను ప్రబలుచుండె
ఎచ్చోటగాంచిన యిల ధర్మమునశించి
రాక్షసత్వంబెగఁ బ్రాకుచుండె॥

గీ॥ న్యాయమునశించి పెరిగె నన్యాయమవని
పాపమభివృద్ధియై యమకూపమయ్యె

ధాత్రియొల్లను; ధర్మసంస్థాపనార్థ
మింకనైనను శ్రీహరీ, యేలరావో!

॥ ధరియింపంగ నశక్తురాల నికయీపాపంబునర్వోర్వరా నరులేమూఢమృగంబులైరి, యిలశూన్యంబయ్యె పుణ్యంబు, తే దరవీసంబును చిత్తశాంతి, తలక్రిందయ్యెఁ బ్రపంచంబు, శ్రీ హరి, నీకేగతి వేగరాగదవె యీయాలస్య మింకేటికిఁ

తే॥ గీ॥ నారదువ్రాసిన యాతడేనీరువ్రాయు
ననుచు ధైర్యంబు జెప్పితివయ్య నాకు
ఇంతభారంబు నెత్తిపై కెత్తుకొంటి
తండ్రి, ననుగావరావేటి ధర్మమయ్య!

రాగం- కాఫీ- రూపకతాళం

పర- మేశా- యాదిదేవా- రావెననుగావంగా
పరమకరుణా- వరములొసగ భారమగునె తండ్రీ- హరీ ॥పర॥
ఇంతగనీకయి నే- సంతతముఁ- వేచియుండఁ
స్వాంతమందెంతయు, నోస్వామిరో! ప్రేమయు లేదా!
పంతమదీనుల- చెంతకు జేరవె
సంతసమీయవె॥ పర॥

(ధ్యానము నభినయించును)

(హస్తాంజలి పుష్పములు రాలును)

ధన్యోస్మి, ధన్యోస్మి.

ప్రవేశము అజబ్రహ్మ

క॥ వందనము దేవ నీకును
వందనమో గన్నతండ్రి, వందనమయ్యా

సు దరమూర్తి, పన్ని
నందజలధిలోనపముంచిన పత్ర స్వామీ ॥

బ్ర— శుభమస్తు, శుభమస్తు, దీర్ఘాయురస్తు

కీ ర్త న

పూరికళ్యాణి, రూపకము.

(శోకింపకు మా జనని మోస్తరు)

భయము నొందకుమా, తల్లీ, ... మీశ్వరు ... ॥భ॥
పాపమవనివ్యాపించిన, భారము ... పలచకమ్మ
నీపయిగల భారమ్మును ... నాదస్వేచ్ఛనుంచు ॥భ॥
నరుల దుస్థితికి వగవకు, ధ... ములకు వెరుపకు
పరమపావనీ, శ్రీహరి ... వీడకు ॥భ॥
ఎందుఁజూడనుందునేన ... ను గుందకమ్మ
ముందునీకు శుభము లిత్తు నానందమింక జెందుమమ్మ ॥భ॥

చ॥ భయపడకమ్మ పుత్రి, సీను బాయక యెల్లపుడుండుదు నేను, ము
న్నయినది యేమి యయ్యె, నికనొందెడి యెల్లను కాక పోదు, నీ
పయిగల భారమెల్లయును బాపెదు బాధ్యలెనాది, నీవు ని
ర్భయముగనుండుమింక కలిరాజ్యము వేగిరముంతరించెడిన్॥

— దేవా ప్రపంచస్థితి నేను జెప్పనక్కరలేదు యేతమకువిశద
యున్నది ఇంక భవదీయకరుణా కటాక్షవీక్షణముల నాపై ప
సరింప జేయునది నేను భరింపజాలను.

బ్రహ్మ—పుత్రి నీవింక నిశ్చింతనుండుము—

సీ॥ నారసింహాద్యవతారంబులై దుష్ట
సంహార మొనరింప జాలినాడ
శ్రీరామ కృష్ణావతారముల్ దాల్చి ధ
ర్మస్వరూపంబు నేర్పరచినాడ

క్రీస్తు మహమ్మదు జ్ఞానబుద్ధుం డాది
యవతారములు ధర్మమాపినాడ
ఖలపాపమాధిక్య మెప్పుడౌనో యప్పుడె నే
నుద్భవించుచునుందు నుర్విలోన

తే॥గీ॥ హింస, పానంబు, వైరము, తెల్లజాతి
వర్ణసంకరమవని సంపూర్ణముగను
నాశ మొనరింప భారతదేశమందు
నేనొక మహాత్ముననుచు జన్మింతు వేగ॥

కావున నీవిక నిశ్చింతనుండుము.
నీకు శుభము గల్గుగాత - పాపము శమించుగాత
(నిష్క్రమించును)

—ఆహా! ధన్యురాల నయితినిగదా?

॥ హరికారుణ్య సుధారసంబునను ధన్యంబయ్యె జన్మంబు, నా
నరసంతానము నుద్ధరింపగ జగన్నాథుండె భూమండలిన్
వరపూర్ణుండయి యుద్భవించి పటుపాపంబెల్ల బోగొట్టి భూ
సముల్ మాన్పి, యొనర్చు... శుభములొప్పన్ లోకకళ్యాణమున్॥
(నిష్క్రమించును)

---

౨. రం గ ము.

ద క్షి ణా ఫ్రి కా భా ర తీ యు లు.

[కూలీలు స్త్రీ, పురుషుడు]

—అయ్యో, నేనీబాధపడలేను. మరల కూలివేళయగుచున్నది.
నేనేమిచేయుదును ఈ జ్వరబాధనే భరింపజాలను.

—ఏవో నాలుగుడబ్బులుసంపాదించుకొని పొట్టపోసుకొనువారితో
(?)దలమాటలనమ్మిమోసపోయి యీదక్షిణాఫ్రికా దేశముజొ

వచ్చియుండ, యిచ్చటగూడను మనయగచాట్లు తప్పినవి కావు
ఇంతకు పరమేశ్వరుని దయయిట్లున్నది!

స్త్రీ—నీవెళ్లినను నాప్రాణము తీసివేయుము. నేనీకష్టము భరించజాలను
ఇంక కాసేపుండిన యజమానుల మనుష్యులువచ్చి గొడ్లను
బాదినట్లుబాది పనిచేయమందురు.

పురు—నీవొక్కదాని వేయేల! పిల్లలతో సహా మనమందరమును ప్రాణ
త్యాగము చేసికొందము. నీవు పోయిన యీపిల్లల యగచాట్లు
చూచి నేను భరించగలనా? నేనుమాత్రము రాత్రింబగళ్ళు
వినుకు విరామములేకుండా పనిచేయగలనా? మొన్నయీ
కూనను సరిగా పనిచేయుటలేదని బాదినప్పుడు వాళ్ళు
తరుక్కొని పోలేదా?

స్త్రీ—ఇంక మనమెవ్వరితో మొఱపెట్టుకొనిన లాభముండును?
మనగతియేమి?

పురు—పరమేశ్వరునితో తప్ప యింకెవ్వరితో మొరపెట్టుకొందుము,
ఇంకా ఒక్క ఆశమాత్రముగలదు. మనపాలిటి దేవునివలె
ఎవరో గాంధిగారు మనకోసమువచ్చినాడట. ఆయనపాదాల
కు మొక్కి ప్రాణాలను విడుద్దాం.

స్త్రీ—అయ్యో నాకు చలిబాధ యెక్కువగానున్నది, ఎచ్చటనైన
తలదాచుకొనుటకు గూడ గతిలేకపోయెనుగదా!

పురు—మన నీచెట్లక్రిందనైనను ఉండనిచ్చిన యంతే చాలును. అదుగో
మనదేశీయులెవరో వచ్చుచున్నారు.

[ప్రవేశము-ధర్మసిద్ధాంతి-ఆచారసిద్ధాంతి- రాజమ్మ]

ధ—మా! అరుగో, యచ్చట భారతీయజనులే యల్లాడుచున్నారు, పా
మరులైపొట్టకుకూడు నుండ గృహముల్ మానంబులైగుడ్డలున్
కరువై దిక్కుదిలేక; భరతజన్మపుత్రులైబుట్టియున్
పరహింసామతముల్ గ్రహించుటయు పాపంబయ్యె నిత్యము

కటకటా! వారిసమీపమునకు బోయి వారిస్థితి గనుగొందము. వారిముఖవైఖరులను జూడ వారేటికో దుఃఖించుచున్నట్లున్నారు.

(వారిని సమీపింతురు)

రాజ—అయ్యయ్యో, వాంళ్ళెవండ్లో అడగకుండా అంతదగ్గరకు పోతారేం

ధా—సరే రామాయణంలో పిడకలాటగానున్నది. (వెనుకకుతగ్గును)

కృ—(వారి దెసజూచి) అయ్యా, మీరేల యిట్లీకాకులై పడియున్నారు.

రు—అయ్యా, యీదేశమున మేమందరమును ఏకాకులముగానే యున్నాము. మాగతి యేమనిచెప్పుకొందుము?

ధా—మీరిట్లు వీధిలో పడియుండుట కేమికారణము? మీకు నివసించుటకు గృహములేదా?

రు—అయ్యా, మాకు గృహమక్కరలేదు. ఈచెట్లక్రిందనైనను హాయిగా పడియుండనిచ్చిన యెడల నంతేచాలును.

రాజ—మీదేకులం అబ్బీ?

రు—మాది యేకులమని చెప్పుకొనుటకు సిగ్గుగానున్నది. ఏకులము వారికైనను ఇచ్చుట యిదేరాత.

రాజ—చెప్పరానివాంళ్ళుకాదు గదా!

రు—ఒక్క చెప్పరానివాంళ్ళమే గాదు - చూడరానివాంళ్లము-వినరానివాంళ్ళము - బ్రతకరానివాంళ్ళము గూడనైయున్నాము. మేమేగాదు. మనదేశస్థులందరు నిచ్చుట నట్టివారే. ఈప్రదేశమునకు హాయిగా బ్రతుకు మీరుగూడ నేలవచ్చితిరాయని నాకు విచారకరముగా నున్నది.

రాజ—అన్నయ్యా, మనవాడి సంగతి వీంళ్ళకు తెలుసునేమో విచారించు.

రు—అయ్యా, మీబంధువు లెవరెవ్వరైన నున్నారా?

ఆచా— అవును, మాతమ్మునకు, ఒక్కపలుచగా నల్లగానుంటాడు. పేరు శంకరశాస్త్రి. ఇక్కడికి సంవత్సరంకిందట వచ్చినాడు. మీకేమైనా తెలియునా?

పురు— నేను వారిని చూచియుండ లేదు. గనులదగ్గర విచారించిన వారిసంగతి తెలియును. కాని యింతవరకు క్షేమముగా నుందురాయని నాకు భయము గల్గుచున్నది.

ధర్మ— అయ్యా, మేమిచ్చటికి క్రొత్తగా వచ్చియున్నాము. మీస్థితిగతులు మాకించుక యెఱింగింతురు?

పురు— మాస్థితి యేమని చెప్పకొందుము —

తే॥ గీ॥ కట్టుకొనుటకు గుడ్డయు, పొట్ట కింత
కూడు, పడియుండుటకు చోటొకింత
గూడ లేకుండ మేమిట్లు గోడుగోడు
మనుచు నల్లాడుచుంటిమా యన్నలార!

ఇంకా మాగతి వినుడు లేని,

సీ॥ రోజు కిరువదినాలుగు గంటలును గూడ
చెమటగార్చుచు గూలి చేయవలయు,
అధికారి యాజ్ఞల కదియేమి యిదియేమి,
యని నోరు దెరచి మాటాడవలదు,
పెండ్లి పేరంట మపేక్షింపకుండ సం
సారసుఖమును త్రోసివేయవలయు,
గొడ్లకన్న నమించి గొడ్డుచాకిరి జేసి
తెల్లవారల తృప్తి దీర్పవలయు,

గీ॥ నల్లవారంచు, నీగ్రో జనంబులంచు,
నీచులంచును దొరలు కానిసలటంచు,
అడవిజాతుల వీరొక్కరనుచు మిగుల
హీనముగజూతు రకటా! హిందువులను॥

గాజ—ఆ, ఆడమనిషి పడియున్న దేల? శివశివా!

రు—అమ్మా, దీనికి రెండురోజులనుండియు చాలజ్వరము వచ్చుచున్నది. ఇట్లున్నను ప్రతిరోజు చెప్పినట్లు పనిచేసితీరవలయును. అయ్యా, అదుగో దొరలువచ్చుచున్నారు. మీరు రోడ్డుక్రిందికి రండు. వారు మీమర్యాద జూడరు.

(ప్రవేశము తెల్లదొరలు యిరువురు)

దొర—Allo—Fresh—Slaves—కొత్తబానిసలు—కొత్తబానిసలవలెనున్నారు. Dam Dirty fellows — Get down— Get down రోడ్డు దిగిపొండు—దొరగారు వచ్చుట కనబడ లేదా మీకు? చాలదూరముగా నుండవలయును— రోడ్డు మీాద నడవరాదు, Get out — Get out.

గాజ—ఏం, మేము మాలవాండ్ల మనుకున్నారా- మాదిగవాండ్ల మనుకొన్నారా?

ఆదా—వాండ్ళు దగ్గరకు వస్తే మనంమంటుకు పోరకుంటామా? దుష్టులకు దూరంగా వుండమన్నారు.

(దూరముగా పోదురు)

2వ దొర—Bloody negroes–talking something: Drive them into the mines.

దొ—Don't talk–Bloody fools. నోరు యెత్తవద్దు- పదండి పదండి. గనులలో పనిచేయవలెను. త్వరగా నడవకపోయిన కొరడాదెబ్బలు తగులును.

ధర్మ—అయ్యా, మేమూరక దేశముచూచి పోవుటకు వచ్చినాము మేము కూలీలముగాము, మమ్మునువదలి మీదారిని మీరు పొండు.

దొర—Nonsense. Drive the bloody beggars to the mines.

ధ—Sir, We have come here on private business and we are not coolies. Please don't trouble us for nothing.

2దొర—First, keep out of the road—you bloody beggar you speak English?

1దొర—ముందు మీరు రోడ్డుదిగి మాటాడుడు—
(కూలీలవైపుజూచి) Oh, bloody thieves దొంగళ్లా దొంగలు మీరు తప్పించుకొని వచ్చినారా. సరిసరి.

(కొరడాతో స్త్రీపురుషుల నిరువురను కొట్టును.

పొండు- పొండు-

పురు—అయ్యా నాభార్యకు చాలజబ్బుగానుండి మేమీరోజు పని పోలేదు. దయుంచి క్షమించండి-

1వ దొర—(జబ్బు గిబ్బు తెలియదు. you rogues- ముందు నడవండి-
(వారినలుగురిని కొరడాతో కొట్టుచుతీసుకొనిపోవుచున్నాడు)

ధర్మ— అయ్యా, అనవసరముగా వానిని కొట్టుదరేల? కొంచము దయతో చూడగూడదా

2 వ దొర—Shut up you beggar walk out-walk out first,
(అని వారిని గూడ కొరడాతో కొట్టును)

రాజ—అయ్యో, దేవుడా, యిదెక్కడికర్మం వచ్చిపడ్డదో- శివశి

(అనితొలగితొలగి పోవును)

1 వ దొర—అదే దానికి నాలుగు తగలనియ్ Nonsense మీరు నోరెత్తుదురేని మీయందరికి కఠినశిక్ష చేయబడును.

ధర్మ—కానియ్యండి పాపం యెంతపెరగవలెనో అంత పెరుగుతుంది పోదాముదండి, యేమిచేసెదరో మనము చూదము.

ఆచా—అయ్యా, మమ్ముల నెందుకు చంపుతారు! నాలుగు ద

త్రైనా యిస్తాం మాదారిని మమ్ము పోనియ్యండి.

గౌర — Bloody fellows. Go to the mines first : shut up on—go on.

రాజ — అయ్యో యెట్టికర్మం తెచ్చుకున్నాం రామ రామ (గౌరడా తో గొట్టుచున్నారు,) (నిష్క్రమింతురు)

తెరపడును.

---

3 వ రంగము.

యామినీసుందరి.

(స్వప్నావస్థ)

అమ్మా? నీవెవరు? జగన్మాత వనుచున్నావా?

యా — ఆహా! యేమనుచున్నావు? మీ కులము వారిలో నెల్ల నీవు విద్యావంతురాలవై యందుకు ఫలిత మేమనుచున్నావా? మీకు లమెంత నీచవృత్తిలో నున్నదో చూచితివా యనుచున్నావా? నన్నేమి చేయ మనెదవు? గాంధిబోధలు వినబడుటలేదా యని యడుగుచున్నావా ? వినబడుచున్నవి - వినబడుచున్నవి- నేనేమి చేయవలెను! మొదట నీవృత్తిని మాని నీకులము నుద్ధరింప మనుచున్నావా? నీవు గావించిన ఘోరకృత్యముల దలచు కొనమనుచున్నావా? నీకు నరకభయము లేదా యనుచున్నావా? సరిసరి నీమాటలు వినబడుచున్నవి. పోవుచున్నావా ఆగుమాగుము.

(కలవరపడి లేచి)

ఆహా! యేమి యీచిత్రము! కన్నుల గట్టినట్లొక పుణ్యాంగన వాడెన చేయిమాపుచు నేమేమియో ముచ్చటించుచు క్షణములో మా

యమైపోయినది. ఏమిది! నేను కలగంటినా? ఎంతయో స్పష్టముగాను న్న దే. నిజముగా నెవరైన వచ్చియుండిరా? కాదు-కాదు-నామనోవేదనయే నాభావచంచలనమునకు కారణము. నిజమునకు నేనెట్టి ఘోరకృత్యములఁ గావించితి!

తే. గీ. చేయరాని దుష్కృత్యముల్ జేసినాను
బలుకరాని దుర్భాషలఁబలికినాను
నడువరాని దుర్నడతల నడచినాను
కటకటా! నాకుముక్తి యింకేటుల గలుగు॥

సీ. మెఱుపుల మెరిపించి నిరపరాధుల నెల్ల
వలలలో నేర్పున బట్టినాను
సంసారములను ధ్వంసముజేసి యిండ్లలో
పెనుఘోషఁగడు నేడిపించినాను
మాయలమారినై మహా నవమాయకులను
దొంగదోపిడియట్లు దోచినాను
తుచ్ఛ ద్రవ్యపుటాశతో మానమును వీధి
యంగడిలోఁ బెట్టి యమ్మినాను

గీ. ఎట్టి నీచమునకు నొడిగట్టినాను
నీతిజాతులు రెండును నీటఁగల్పి
నాను, కటకటా! యెప్పటికైనగాని
కట్టికుడుపదే యీపాపకర్మ మెల్ల॥

ఇంక నాజీవితసౌఖ్యము నెంచుద మన్న చో:—

ఉ. మానసమొప్పినట్టి యొకమాన్యునిపై హృదయంబునిల్పి యా
ప్రాణవిభుండె దైవమని భావమునందలపోసి భక్తితో
ప్రాణము నిల్చుదాక నిజవల్లభుసేవ మెలంగు నట్టి యా
మానిని జన్మజన్మయగు, మాదియు ధారుణినొక్కజన్మయే॥

దారిపోవు వారి దాహంబుఁ జల్లార్చ
భోగమువారె తోల్బొమ్మలవని
పనికిమాలిన వట్టి వ్యర్థులాడుకొనంగ
భోగము వారె కీల్బొమ్మలవని
రూపాయితో నే కురూపియైనియు నెక్కి
త్రొక్క భోగమువారె కుక్కబండ్లు
చిత్తచదారంబుఁ జేర్చ భోగము వారె!
కుళ్లుచుండెడు రొచ్చుగుంట లకట!

గీ॥ నాల్గువైపుల మురికినంతయును జేర్చి,
లాగుకొనుపట్టి మురికి కాల్వలును వారె,
నిండుపురుగులుగల మేడిపండ్లు వారె,
బాపురే! వేశ్యకులటల బ్రతుకు బ్రతుకె!

ఉ॥ చొక్కపు కాయముఁ, మిగుల సోయగపుఁ గనుదోయి తళుక్కులన్
గ్రక్కెడు లాలితంబు, కళకాంతులనీను ముఖాబ్జబింబముఁ
స్రుక్కిననంతరంబు మముజూచెడు వారెవరైన నుందురే
యక్కట! దిక్కుమాలిన వృథాబ్రతుకౌ గద వృద్ధవేశ్యకున్!
చివరకు మాగతి యధోగతి పాలైనది గదా!

ఉ॥ మానము లేనలేదు, ధర మాన్యతయంతకు ముందెలేదికన్
మానుమమా, హుళక్కి! యవమానము జాస్తి; సుఖంబయొట్టులన్
గానము; దేహదార్ఢ్యముడుగన్, బని లేదు, యశంబ నాస్తి; సం
తానము సున్న; జన్మము, వృథాగద; ధారుణి వేశ్య కాంతకున్

కటకటా! నామూలమున సన్యాసియై నాగరత్నం యిల్లువాకిలి ల్లక తిరుగుచుండ యింటిలోనివారు నన్నింత తిట్టిపోయుచున్నారో? హా! ఆహా! కుశాల్‌రావు తాగుమోతై తనయాస్తినంతయు నమ్ముకొని మత్తప్రమత్తో జేరదిమ్మరియైనందు కతని భార్య నాపై నెంత దుమ్ము

తూరుమారబట్టుచున్నదో గదా! ఇట్టి వందలకొలది పురుషుల యుసురు పోసికొనిన నాజన్మ కిక పుణ్యమెట్లు లభించును! నాశాయమెట్లు తొలగును !

సర్వసంగపరిత్యాగమును గావించిన స్వార్థత్యాగియు, మానవ శ్రేష్ఠుడును, మహాత్ముడును, పరమేశ్వరుని పరావతారమూర్తియు నగు మహాత్మగాంధిబోధలికనైనను నాచెవుల నాటవలదా? ఛీ-ఛీ-నా నిచో నింక నాబ్రతుకేటికి? నాజన్మప్రాయశ్చిత్తమునకు దారియెట్లు? నాకొకటియే దారితోచుచున్నది. మొట్టమొదట నాతుచ్ఛభోగమును తయుత్యజించి పవిత్రురాలనుగావలను. పిమ్మట నావలన భ్రష్టులైననాగ రత్నం, కుశాల్‌రావు మున్నగువారి యాస్తులను మరల వారికిచ్చు విశ్వప్రియత్నముల జేసి వారిదుర్బుద్ధి మాన్పి వారిసంసారమును నిలుప బెట్టవలయును. ఆపిమ్మట నాజీవితమంతయు నాకుల స్త్రీల నుద్ధరించి వారిని సన్మార్గమునకు మరల్పుటకు వినియోగించ వలెను. ఇక నాకు మనోనిశ్చయము చేకూరినది.

ఇకనితుచ్ఛపు విదేశవస్తులతో నాకుపనిలేదు. మహాత్మునాజ్ఞ నుసారము రాట్నపు నూలుతో తయారు జేయబడిన ముతకబట్టలే ధరించెద ఈ నా యాభరణములన్నియు దేశీయోద్యమమునకు మహాత్ము నికి సమర్పించెద. ఇదియే నా మనోనిశ్చయము. శ్రీహరీ, యాదీన రాలిని గటాక్షింపుము. (నిష్క్రమించును)

4 రంగము.

[ప్రవేశము నందుడు.—(జార్జి)]

నం—ఆహా! దురదృష్టవంతులను బాగుచేయు వారెవరును లేరుగదా!

తే॥ గీ॥ పూర్వమతమున నగచాట్లఁ బొగిలిబొగిలి
క్రైస్తవమతంబుఁ జేరఁ జక్కడనుగూడ
దప్పవయ్యెను మాకున్న తిప్పలన్ని
చెప్పరే! పంచముల దొక్కబ్రతుకె దలప॥

తే॥ గీ॥ పంచములటంచు మమ్మవగించుటొకటి,
క్రైస్తవులటంచు మతబహిష్కార మొకటి
రెండువిధముల వేధించుచుండె మమ్ము
కనికర మొకింత లేక మాకర్మమేమొ!

ఈవిషయ మిట్లుండ కొంచెము యాలోచించినకొలదిని మాకొక పశ్చాత్తాపముగూడ కలుగుచున్నది.

జా॥ ఎప్పటినుండియో మేలయిన హిందుమతంబును బాసి నేటికే
తిప్పలుగల్గెనో యిటుల తీవ్రత క్రీస్తుమతంబులోన మే
మిప్పుడు కాలుజారి తపియించుచునుంటిమి యిట్టులింక మా
కెప్పటికేని ముక్తిలభియించునొ లేదొ యికేమి మూడునో॥

ఈమతమువలన మాకు కొన్ని స్వల్పమేలులు కలిగినమాట వాస్తవమేగాని, దీర్ఘముగా నాలోచించి చూచిన మాకిప్పుడు గూడ నెట్టి సౌఖ్యము గనుపించుట లేదు:—

మాటమాత్రమెగాని మము తెల్లవారితో
సాటి జూచెదు మాట: వట్టి కల్ల
కలుపుటగాని వారల సంఘమున మమ్ము
జేరనిచ్చుట చాలదూర మెపుడు
ఆ॥ కొట్టుటగాని యాదరమున మమ్ము

నభివృద్ధిజేయుట యనరాలేదు
మతములోనికి దించుమాటయొక్కటిగాని
మత నిజం బెరిగించుమాట మున్న

గీ॥ నల్లవారు తమ్ముగజాతి నటంచుం
దలచి మమ్ము సజాతిక్రైస్తవులమాడ్కి
జూతురేగాని మాకు కందు సుఖముగలదె!
అన్యాయమో! తుద కుభయసన్న్యాసమయ్యె॥

తుదకు క్రిస్టియన్ మతమును వలన మాకు గలిగిన ఫలితమేమనిన

సీ॥ ఉగ్గుబాలను త్రాగుచున్న నాటిలనేర్చు
రామకృష్ణుల దూరమటొకటి
మాతల్లి సీతమ్మ మాంగల్యమునకైన
జేవళిల్ వాదివీడిపోవుటొకటి
తండ్రితాతలనాటి తరతరంబుల సాంప్రదా
యంబులను మానివేయుటొకటి
చుట్టుపక్కలనున్న చుట్టాలవిడనాడి
పరదేశముల కాళ్ళబట్టుటొకటి

గీ॥ అన్నిటికి మించి మతరాజమైన మేటి
హైందవమతంబు నిడబాసి యరుగుటొకటి
దక్క నన్యలాభము లేమి తలపుగావు
కటకటా! మనోవేదన గలిగెంపుడు॥

విచారించినకొలది నొక్క విషయము మాత్రము దృఢముగా
దోచుచున్నది. ఎప్పటికైనను స్వజనులే దిక్కగుదురుగాని యన్యులు
కానేరరు,

తే॥ గీ పగలు కతులు వచ్చినవచ్చు గాక
ఆపదలయందు బంధుగులైనవారు

స్నేహితులు దక్కుచున్న్యాటు తెరగలరె ?
అస్థైర్యమెప్పటికైన మాకన్యులేల
హైందవప్రతి శాశ్వతముగ దిక్కుసురకను ।

ఇక హిందూసంఘములో ముఖ్యాంశమానివారింప యత్నాయతము విశ్వాసముగ్కటి గలదు. ఆవిషయమునగూడ శుభసూచకములు గాన్పించుచున్నవి.

నేటికి మాయాదృష్టమున నిశ్చయమైన పరాత్పరుండె ము
న్నాటికి గాంధిరూపమున మాకుదయించి యనాదినుండి మా
కేటి విపత్తులున్న నవియెల్లను నొంటిగ రూపుమాపి నా
నాటికి జేరదీసుకొని న్యాయముసల్పు మహాత్ము మ్రొక్కెదన్ ॥

ఇక నేను చేయవలసిన కర్తవ్యమేమి? వీరెవ్వరో బ్రాహ్మణులు నాదెస కరుగుచున్నారు. ఓహో వీరు, ధర్మసిద్ధాంతిగారు-బిడ్డ రాజమ్మగారువలె నున్నారు! మరల నీబిడ్డ నన్నెక్కడ తిట్టి పోయునో!

(ప్రవేశము: ధర్మసిద్ధాంతి-ఆచారసిద్ధాంతి-రాజమ్మ.)

ధర్మ—సోదరా, నీవట్లు మమ్ముజూచి దూరముగబోవ నవసరము లేదు. నీకొరకే మేము వచ్చుచున్నాము.

నం—అయ్యా, నాయెడ తమకు గలిగిన కటాక్షమునకు నమస్కరించుచున్నాను. తా మెచ్చటనుండి దయచేయుచున్నారు?

ధర్మ—మేమీమధ్య దక్షిణాఫ్రికాయాత్ర ముగించుకొని వచ్చితిమి. ఇప్పుడు మహాత్మగాంధిగారి యుపదేశానుసారముగా సంఘసేవకు తోడ్పడవలెనని మేము కృషి సలుపుచున్నాము.

నం— అయ్యా, దక్షిణాఫ్రికా విశేషములనించుక దెలిపెదరని ప్రార్థించుచున్నాము.

ధర్మ—ఆచారసిద్ధాంతిగారా, విషయము బాగుగా దెలుపగలరు.

సం.— వారికి మాయెడ కటాక్షమున్నచో మేము కృతార్థులమగుదుము

ఆచా.— మాకటాక్షమున కేమిగాని, అచ్చట మనభారతీయుల దుస్థితి యింతయంతయని వర్ణింప నలవిగాకున్నది. వారచ్చట గ్రామములలో నివసింపరాదు. నలుగురితో కలసిమెలసియుండరాదు. సంసారమును సేయరాదు. ఇన్ని యేల,—

ఉ॥ ఇచ్చట మాలమాదిగుల నెల్లర నే విధి జూచుచుంటిమో
యచ్చట నల్లవారయిన హైందవులెల్లర నంతకన్న బల్
హెచ్చిన నీచతన్ గనుచు హీనముగా వ్యథబెట్టి భూమిలో
నెచ్చటలేని ఘోరముల నెన్నియొ జేయుచునుందు రక్కటా!

ఊరక జూడబోయిన మేముగూడ వారి దుర్నయములబారి నుండి తప్పించుకొనలేక, అచ్చట స్వయముగా ననుభవించుచున్నప్పుడు మనదేశమున మాలమాదుగుల యగచాట్లిట్లే యుండునుగదా యని దలచుకొని విలపించెడివారము.

సం.— అగ్రజాతులను గూడ మమ్ముజూచినట్లేజూచుచుందురా ?

ఆచా.— అగ్రజాతులేదు. కడజాతులేదు. ఇక్కడియగ్రజాతులక్కడ కడజాతులకన్న హీనముగా జూడబడుదురు. ఎంతటి విద్యావంతులనుగూడ నక్కడ దమ్మిడీకిగూడ గౌరవగానిచ్చుట లేదు.

సం.— అయ్యా, మాస్థితికై మేము వగచుటయేగాక, అచ్చటి మనవారిస్థితి హృదయవేదనను గలిగించుచున్నది.

ధర్మ.— అయ్యా, మీరీమధ్య చాల చదువుకొని హిందూమత శాస్త్రముల నెఱిగి క్రైస్తవ మతములోనుండియు మీపూర్వమతమునందు చాలనభిమానమును చూపుచున్నారని వినికెంతయు సంతసించుచున్నాడను.

సం.— అయ్యా యజ్ఞానాంధకారమునబడి మహోన్నతమగు హిందూమతమును విసర్జించి యన్యమతస్వీకార మొనరించి పాపము మూటగట్టుకొంటిని. తమరెట్లైనను నన్నుగాపాడి మన్నింపవ

ధా— నందా! నిన్ను మేము మన్నించుటకుమారు నీవును నీవారెల్లరును మమ్ము మన్నింపవలె— ఏలననిన—

భండాలులని రోయించి సర్వదా మము సంఘ
మున జేరనీకుంట మొదటితప్పు
మీనీచవృత్తిని మానిపింపగ విద్య
జెప్పింపకుండుటే గొప్పతప్పు
మాతోటిపాటుగా మనుజులగానైన
మిమ్మెంచకుండుటే మేటితప్పు
క్రైస్తవమతములో గలయు వారైన మి
మ్మాదరింపక యుండు టసలు తప్పు

తే॥ గీ॥ ఇన్నితప్పులు మా యందె యున్నవయ్య,
దైవవిధి నిట్లు పుట్టుట దప్పనింక
వేరుతప్పది మీయందు వెదుక లేము
సోదరా, తప్పులనుగాచి యాదరింపు॥

నం— శివశివా— యెంతమాట బల్కితిరి. బ్రాహ్మణోత్తములయి- వేద వేదాంగాదిసకలశాస్త్రపురాణేతిహాసములయం దారితేరిన మీవంటి మహాపండితులు నాయంటి దీనుని యెడ నిట్లు బల్కుట పాడిగాదు; స్వామీ, మీపాదములకు సాష్టాంగ నమస్కారము లాచరించుచున్నాను. నన్ను రక్షింపుడు.

(అని దూరముగా నేలపై బడి నమస్కరించుచున్నాడు.)

[ధర్మసిద్ధాంతి ఆచారసిద్ధాంతి సమీపించి, అతనిని లేవనెత్తుచు)

ధా— నందా, నీవుకడజాతిలో జన్మించియు, జ్ఞానవంతుడవయి నీ కులమును, హిందూమతమునుగూడ నుద్ధరింప నడుముకట్టితివి, నీవింక కృతార్థుడవు. మీకులమునింతవరకు నధోగతిపాల్జేసి యెల్ల మఱొట్టినరాళ్ళవలె నూరకున్న మాయందే లోపములు

న్నవి. నీయంటివారి నంటుకొనుట దోషమని యెంచుట మహాపాతకము.

నందా—అయ్యా, అట్లనకుము. మన దేశమునందున్న మతములందును ఈపరస్పర కులభేదములున్నవి లోపము మీయందొక్కరి యందుమాత్రమే లేదు. వేయేల, నేనెంతయత్నించినను మాలో మాకు మాలమాదుగులకే పొందు కుదురకయున్నది కావున భారత సంఘమునంతయు నుద్ధరించు భాధ్యత తమపైనున్నదే గాని, తమయందే లోపములు లేవు.

ధర్మ—అయ్యా, భారము మాయందే గాదు.

ఉ॥ వీరును మేమునుంగలసి మేదిని సఖ్యతతో మెలంగుచున్
దూరము పారజూచి మనతోటి జనంబులలోని లోపముల్
పైరణజేసి, దీనులను పాకుచు, పాపము సంస్కరించి, యీ
భారత సంఘవృద్ధిని సువశ్యముగాంచగ ధర్మమో సఖా! ॥

నం—అయ్యా, తమతోటిపాటు దేశసేవ జేయుటకు నాప్రాణము నర్పింపసిద్ధముగానున్నాను. ఇక నాకి క్రిస్టియను మతముతో సంబంధము లేదు. ఇదిగో ఈక్రాసును తీసివేయుచున్నాను. హిందూదేశమునందు పుట్టి పెరిగిన మాకు హిందూసంఘములో ముక్తి గలుగవలెగాని, యన్యథా విచారించుట యాత్మద్రోహము:

(తనలో-ధ్యానము నభినయించుట)

శా॥ ఓహిందూమతమా, సునుకీ విడచి యేదో యన్యథాయెంచి నే
ద్రోహంబెంతయు జేసినాడ, నిక నా దుర్బుద్ధి మన్నించి నీ
సాహాయ్యంబిడి ముక్తిమార్గమును నా జన్మంబు ధన్యంబుగా
మోహాంధంబుననుండి మేలుకొను సద్బుద్ధిన్ ప్రసాదింపవే!

అయ్యా, తమరందరికి నాహృదయపూర్వక వందనము లర్పించుచున్నాను. (రాజమ్మవైపుజూచి) అమ్మగారు మాయెడ కనికరము జూపి దాసునిమన్నింపుమని ప్రార్థించుచున్నాను.

గాం:—నందా! కులాచారమునొప్పిన నిన్ను నీకులమువారిని మేమెప్పుడైన హింసించినచో నది మనస్సులో పెట్టుకోకుము. నిజముగా ఆ పాడుబోకలో అగచాట్లు పడుచున్న వారినిజూచినా, మేము స్వయంగానే యనుభవించినా,యీమా మావంటి వాండ్లైగదాయని నాకడుపు తరుక్కుపోయింది అదిగాక కేవలం ఋషివంటి మహాత్మాగాంధిగారే చెప్పంగా మాకుమట్టుకేం పట్టుకేమున్నది కాకపోతే మాలో మరీ చాదస్తంముండటుంటే యింకా నాలుగు రోజులు పట్టుకేమస్తారు. నువ్వు మట్టుకు నేరే అనుకోవద్దు.

నం:—అమ్మా తమ యనుగ్రహమునకు దాసుని వందనములు.

గాం:—నందా, యికనీవు నీకులములో మాంసాది యాహార విసర్జనమునకును. నీచవృత్తిని మాన్పించుటకును, పరిశుభ్రమునకును పాటుపడవలయును. మేమును నీకు నీకులము వారికిని యన్నివిధముల తోడ్పడెదము. మేమిక పోయి వచ్చెదము.

శ్రీ—ముందు నిమ్నజాతుల నుద్ధరించిన గాని దేశము బాగుపడదని యిప్పటికి మనము గ్రహించితిమి. నందా, యింక నీజీవితమును సంఘోద్ధారణకై వినియోగించవలయును. నేనుగూడ నాశక్తికొలది పాటుపడుటకు పరమేశ్వరుం డనుగ్రహించుగాత. మేమిక పోయి వచ్చెదము.

రాజ—ఇక మాస్త్రీలు మాత్రము ఈవిషయములో నకునిందపాలుగారు మమ్మాటికిగారు. అయినదానికి మనస్సులో మాత్రము వుంచుకోవద్దు. (ముగ్గురును నిష్క్రమింతురు.)

సం—

పంచములారనేడు! మనభాగ్యవశంబున దేవునట్లు నే
తెంచి మహాత్మగాంధి, కడతేర్చను కష్టము లెల్ల, నింకదీ
రించగ బోకుడయ్య మనమేయగ చాల్లకృశించినాము లో
నెంచుడు తోటిహైందవులతె మెప్పటికైనను దిక్కటంచిక

5వ రంగము.

(ప్రవేశము మహమ్మద్ మస్తా)

మస్తా—అరే, భాయ్-సైతా. ఇదరావ్-ఇదరావ్.

(తెరలో-ఆతేసర్కార్-ఆతే.)

(ప్రవేశము సైతా)

సైతా—సలాం-సలాం-సర్కార్-సలాం.

మస్తా—అరే, మనికీ హిందూమనిషీకి భాయ్-భాయ్-లడాయ్ గిడా
య్ నై-టే బడాబడాసాబ్-షౌకతాలీ మహాత్మాగాంధి సాహెబ్
బాయ్‌బాయ్ హోయ్‌వారు సెప్పినమాట మనకీ ముఖ్యం. దేఖో
మనకీ హిందువుజాస్తీ అంతాప్రేమ - ప్రేమ-లడాయ్
గడాయ్ నై-దేఖో-జావ్ జల్దీ జావ్-నీకి పోయి మునటబయ్య
శాస్త్రిగారికి సలాములు సెప్పి, యీజాబు వారికిచ్చి, మన
క్షమాపణాలోలో, వారికేదిరాయుంటే, యీకిందదయసేయ
మనిసెప్పు లేకపోతే మనమే వారిదర్శనం సేస్తాం అని సెప్పు
జావ్ జల్దీ జావ్ అరే ఖబద్దార్ బే- ఖబడ్దార్ సాలా మరా
దలో వుండావాలి మాలుంహోయ్ జావ్.

సైతా—అచ్ఛా-సర్కార్-అమారే జల్దీ ఆతాహుం

(నిష్క్రమించుదురు)

మస్తా— (ఆలోచనచేసి) నిజానికి, ఒకదేశంలో పుట్టినావాంళ్ళు లడాయి యేసుకుంటే, పరాయివాడికి అలుసు! అరే, మాకు మహమ్మదీయ మతంలో అందరిని ప్రేమించమనియున్నది. ఛాఛా - క్యామూర్ఖామతి రే అమారే - ఒకదేశంపుట్టింది - ఒకచోటు పెరిగింది - ఒకచోటు ఉండేది - ఆంళ్లకీ మాకూ లడాయి! ఛాఛా - బుద్ధితక్వ - బుద్ధితక్వ, వారే! బడా బడా సాబ్ - యిప్పటికి మాకు కంళ్లుతెరిచారు! అచ్ఛా - అచ్ఛా - వారికి సలాంలు-సలాంలు-ఓ బడా-బడాసాబ్-బడాసాబ్-పరమేశ్వర్ సమాఖ్ హాయ్.—

అబా—మాకూ వాంళ్ళకు మతం యేరు. అయితే క్యా నష్టం? ఆంళ్ళ మతం ఆంళ్ళది-మాకూమతం మాది-వాంళ్ళ దేవుడూ వాంళ్ళకి మాకూ దేవుడు మాకూ-ఒకరికి ఒకరు సాయం చేసుకుంటూ భాయ్‌భాయ్ యంటే-మల్లీ కబర్దార్ మల్లి దేశంలో అల్లరిగిల్లరి నై నై. అందరం కలసి భాయ్‌భాయ్ - సుఖంగా వుంటాది.

(ప్రవేశం: సైతాను ఓబయ్యశాస్త్రి)

ఆవ్ జీ-ఓబామ్మర్ సాబ్ ఆవ్.

సలాం-సలాం, బైట్జీ-బైట్జీ-ఇధర్-బైట్జీ.

తాను:—సర్కార్—మనకేయేంచేస్తామోయనిమహారాజ్ దసుస్తా వుంటే మాకూ బాగాసెప్పి తీస్క వచ్చాం—షైతో మహారాజ్—ఫికర్ నై-

ఓబ:—నాకేమి భయము! మహాత్ముని బోధలవలన మేము నిర్భయముగా మహమ్మదీయులయెడ సోదరభావముతోనుంటున్నాము. వారుమాయందు చాలమర్యాదతో నుంటున్నారు.

మస్తా:—అచ్ఛా - అచ్ఛా- సలాం మహారాజ్, సలాం- మాకి యిదివరకు మిమ్మల్ని దూషించినందుకు తమరు క్షమించాలి. మనంమనం అన్నదమ్ములవలె నుండాలీయని మాకుగూడ బుద్ధి వచ్చింది.

ఓబ—అయ్యయ్యో క్షమించుటకేమున్నది మాయందు మాత్రములో పములు లేవా-అదొక కాలవిపరీతం- మళ్ళీ మహాత్ముడువచ్చాడు అందరము క్రమంగా బాగుపడుతున్నాము. ఇదివరకు తురకలను ముట్టుకుంటే చర్మంకోసివేయవలెనని మేము తన్నుకొనిచచ్చాం. ఇప్పుడది విషమించి, పరస్పరవిరోధములు ఎక్కువగుచున్నవని తెలిసి బుద్ధితెచ్చుకొనుచున్నాము. మాకన్న మహమ్మదీయులే యెక్కువ మర్యాదతో మాయందున్నారు. ఎక్కడజూచినను మాగోవులను ముట్టుకొనమని వారు పట్టుదలవహించుచున్నారు.

మస్తా— ఛా-ఛా-ఛా- నాదీభారం-నాదిభారం- మా మహమ్మదీయులు ఆవుల జోలికి పోతే వాడికి సైతాను కొప్పగించి వాడిని నరికివేస్తాం- మాలో కట్టు కట్టితే- మళ్లీ బందోబస్తు- అరే యేసువర్ అవుజోలీకి పోతాడ్ బే, మాకినాల్క కోసియేయ్ మహారాజ్, ఇదిగో దేఖో- మాకూ ఖురాను నెత్తిన పెట్టి నిగోవులను ముట్టుకోము ఎప్పటికిముట్టుకోము అని ప్రమాణం సేస్తాం. (ప్రమాణముచేయును) అరే సైతాను నీకిగూడా ప్రమాణం చేయ్ బే-

సైతా-అచ్ఛాసర్కార్ అచ్ఛా నాకి ఆవుల్కి అసల్ ముట్టుకోం ఖురాను సాక్షిగా హింసజేయం మాకూ మాటసెప్తే-మళ్లీతిరుగులేదు.

ఓబ—సంతోషము- సాయిబుగారూ, మేము మీకిదివర కేయపకారము చేసినా మరిచిపోవాలి- ఇక మనం మనం పరిసమాముగా అన్నదమ్ముల వలె నుంటేగాని దేశము బాగు పడదు

మనకు సౌఖ్యం లభించదు. మనకూ మనకూనున్న అన్నితగాదాలు పరిష్కారము చేసుకొని రాజీపడవలసినదే.

మస్తా—అచ్ఛా-మహారాజ్- పీర్లపండగకు! మీకు మాకూ దెబ్బలాటలిక వుండవు. నాదీభారం.

టిబ—సరే, సాయిబుగారు నేనిక పోయివచ్చెదను.

మస్తా—చెత్తం మహారాజ్ సలాం-

టిబ—సలాం సలాం తమరుండండి (నిష్క్రమించును)

మస్తా— అచ్ఛా- అచ్ఛా- హిందూమహమ్మదీయులు- రెండూవకట్లైతే దేశంతప్పక బాగుపడుతుంది. నాదీభారం- మనకీమనకీ లడాయి పడితే మనకర్మం యెప్పుడూ యింతే- అరే సైతాన్ ఇంక మనకూపని, మనవాంళ్ళకు హిందువులకు స్నేహంచేయటం అన్ ఆప్- పోదాంరా (నిష్క్రమింతురు)

సంస్కారిణి.

షష్ఠాంకము.

1 వ రంగము.

(ప్రవేశం నాగరత్నం చింపిరిగుడ్డలు వేసుకొని సన్యాసివలె)

నాగ— అహో! చివరకు నాకింతగతిపట్టినది!

మ॥ ధనమా పోయెను, మానమా మొదలెనాంతంబయ్యె, సంసారముగం
బును పైకెత్తగనీయదయ్యె, తరువా బోయెఁగదా యెన్నఁడో
యనుగుం భార్యయు దూరమయ్యెగద; సౌఖ్యంబా నశించెఁ గదా
మనమా వ్యాకుల పాటుజెందె; యిక జన్మంబా వృథాదోచెడిన్

కటకటా నాగతి దలచుకొనిన గుండె బ్రద్దలయి పోవుచున్నది.

సీ॥ గంపెడాస్తిని యొక్క క్షణములోపల పాడు
జేసికొంటి నికేమి జేయుఁ డ
కని పెంచినట్టి నాజననీజనకుల గ
ర్భము చిచ్చుపెట్టితి, గతి యికేమి?
బంధుమిత్రులనెల్ల పగజేసికొనియు నే
నేకాకినైతి నింకేమిజేతు?
పరువు మర్యాదలు పాడయిపోవ పై
రాగినైపోతి కర్మంబికేమి

తే॥ గీ॥ వ్రతము చెడినను ఫలమైన ప్రాప్తమునిన
యెవరికై నేను నాసర్వ మిచ్చినానొ

యట్టి యామినికిపి ఘోరమైతి నకట!
తుదకు నాకోట ... యి గను ... బడితిరా!

కడకిప్పుడు దాని యింటి ... ... జౌరా
ప్పటికైనను వేశ్యల ... ... వారికత్తెల యగునదా!

ఎంతటి ప్రీతునో తెలిపి యెంత ... ... జూపుచుండి యిం
కెంతటి గాఢమోవలపో యెప్పుడునట్లు ... ... యీ
తంతులమారి భోగము లతో ... ... మోసపోయి నా
యంత దరిద్రు లౌదురకటా! ... ... వద్దికిన్ ॥

తే॥ గీ॥ తుచ్ఛమోహ... ... యిచ్ఛదగిలి
రొద తెలుంగక ... ... తుదకు
సర్వసన్యాసమై నేను చారెడేసి
ముష్టిగతియయ్యె, ... కేమి కొత్తుకొందు॥

మ॥ ధనమున్నన్ని దినంబులున్ తమరె నాదైవంబటంచున్ శిరం
బున పాదంబుల నొత్తుకొంచు నతిగాఢమోహంబు జూపించి యా
ధనమే నాడయి పోవునో యపుడె నిర్దాక్షిణ్యముల్ బూని వే
దనుమంచున్ జెయునాపు వేశ్యలను ఛాఛా! నమ్మరాదెన్నడున్ ॥

ఈయనెవరు? కుశాల్ రావు గారేలు! ఈయనవలన నేనాకాం యింత ముందరికి వచ్చింది. అయితే, చివరకునాకుపట్టినగతే ఆయనకు కూడా పట్టింది.

(ప్రవేశం కుశాల్ రావు).

(తనలో)

త్యాగుడు పాడుగాను! ననుధ్వంసముజేసి ధనంబు నెల్లయున్
లాగె; మతిభ్రమన్ గొని పరాభవమొందగ జెసి, దార్ఢ్యమే

వీగి శరీరమెల్లయును వీనుగ రూపము దాల్ప జేసె, నిం
కేగల భూమిపై తిరుగుదు నేను మనుష్యుడనంచు జెప్పగా ।

ఆహా ! ఈ త్రాగుడు ప్రభావమేమోగాని

ఉ॥ ఎక్కడ లేని జబ్బు నిటులీగతి త్రాగుడు పైన బెట్టి, నా
బొక్కసమెల్ల నూడ్చి యలబోగము దాని మొగాన బెట్టి యా
యక్కనుపైన బంధుగుల సందరిమిత్రుల నెల్ల వీడి నా-
చక్కని భార్య బాసి, యిటు సాంతము పాడయిపోతి నక్కటా !

కాబట్టియే మహాత్ముడు త్రాగుడు విషయములో నింత యఖండ ప్రయత్నముల జేయుచున్నాడు. నిజమునకు ప్రత్యక్షదైవమయిన ఆయనమాటలు వినిన వారికి జన్మజన్మములకు గతులు లేవు. నేనే ఆమహాత్ముని యాజ్ఞానుసారముగ నల్పియుందు కొంటిని——

ఆ॥ వె॥ జన్మజన్మములకు సారాయి కల్లును
ముట్టుకొనిన చెడ్డపట్టు నాకు :
హరిపదంబులాన గురువ నీప్రతినను
ప్రాణముండునంతవరకు నింక ॥

(ప్రక్కకు చూచి) ఓహోహో ఇతడు నాగరత్తం గాబోలు.

ఇంక నేనిప్పుడితని మొగం చూచుటెట్లు ? యామునీ సుంద… యతనియెడ విముఖతజూపి నన్ను చేపట్టినను కాని విడ్డవిగితనిగాని, తుద… కాతని గతియే నాకును పట్టినది. ఇతనికి నావైనాగ్రహముండ… తప్పదు. (సమీపించి భోరున యేడ్చుచు) నాగరత్తం చివరకునాకును నీగతియే పట్టినది.

నాగ——ఇప్పుడు నాదగ్గరకు వచ్చి యేడిస్తే యేమున్నది! సన్యాసు…
సన్యాసులు రాముకుంటే బూడిద రాలునట్లున్నది.

కుళ——నీకు నేను ద్రోహం చేసినందులకు క్షమించవలయును. నీ…

మోసపోతివో నేనును అల్లే దానివలలో పడి సన్యాసినయి పోయినాను.

గ—మళ్ళీయెప్పటికైనా-

శ—బాబూ - ఇకబుద్ధివచ్చినది - జన్మజన్మాలకు ఈపాడు తాగుడు వ్యభిచారం- రెండూవద్దు, శాస్తిఅయింది, చాలు!

గ—ఏం, అంతఅకస్మాత్తుగా మార్పువచ్చింది?

శ—ఏమున్నది. మహాత్మగాంధిగారి యుద్యమము ననుసరించి, తాగుడుమాట తలుచుకోనని పట్టు పెట్టుకొని ప్రమాణం చేసుకున్నాను. ఇకయామిని వలన శాస్తియైన తరువాత యీప్రపంచం మీదనే విరక్తిపుట్టుచున్నది.

గ—సరే, యిక, నీతో చెప్పక పోవట మెందుకు - నాకూ బ్రతుకంటే చాలా విరక్తిపుట్టిపోయింది. ఇక యేమిచేయవలసినది తెలియటంలేదు.

శ—నాకు గాంధి మాటలు విని, మనజన్మ యికనైనా సార్థకము చేసుకొందామా యని యున్నది.

గ—యామిని మళ్ళీ యెవరినైనా చేపట్టిందేమో?

శా—నేనువినటం—అదిగూడా గాంధిబోధ ప్రకారం తాను తన వృత్తినిమాని, తన కులమువారిని బాగుచేయుటకు ప్రయత్నించునని విన్నానుగాని, నాకుమాత్రం నమ్మకంలేదు. దానియంతమాయలాడి యికయుండబోదు. ఎవరా వచ్చేది! యామినీ గాదుగదా! (పారజూచి) ఆహా! యామినీయే! ఈయవతారం ఆశ్చర్యముగా నున్నదే.

(ఇరువురు వెలవెల బోవుచుందురు)

(ప్రవేశము యామినీ, ఆభరణములు తీసివేసి, ఖద్దరు గుడ్డలతో)

యా—అయ్యాతమకొరకై నేను వెదకుచున్నాను. తమ యిరువురు

నాకీచోటున లభించుట కైవేకము. దీనురాలిని మన్నించెదర వేడుకొనుచున్నాను.

(నా॥ కు॥ ఇరువురు ఒకరవైపొకరు చూచుకొనుచున్నారు)

సీ॥ కొంపలెన్నింటినో గూల్చిన క్రూరాత్మ
రాలను మన్నించరయ్య నన్ను
కాపురంబుల నెన్నొ గడబెట్టినట్టి పా
పాత్మురాలను బ్రోవరయ్య నన్ను
మానమంగడి బెట్టి మనుజులకమ్మిన
నీచురాలను కరుణించరయ్య
నిలబెట్టి మనుజుల నిలువుదోపిడిగొన్న
కఠినురాలను దయఁగాంచరయ్య
గీ॥ కరుడుమర్యాద లావలపారఁదోలి
బ్రతికియుండియు చచ్చిన భంగినున్న
దాన, దీనవైకరణన్న దానవయ్య
నన్ను మన్నింప గావాడు డన్నలార॥

కుశా—యామినీ, సహాసమై దిరుగుచున్న మమ్ము జూచి నీవు హాస్యములాడుచున్నదియు నిజములాడుచున్నదియు మాకు దోచుటలేదు.

యా—అయ్యా, చచ్చినపాము నింకేల చావగొట్టెదవు?

ఉ॥ హాస్యములాడి యాడి బ్రతుకంతయు పాడొనరించుకొంటి, నీ హాస్యపుమారి వేశ్యనగుటన్నిటికన్నను మించినొక్కటే హాస్యము, జీవితంబె గనుహాస్యము, నాదు చరిత్రమెల్ల యుగ్ర హాస్యము, వేరుహాస్యముల నాడగ నేటికి యింక సోదరా॥

కావున, నోయన్నలారా, నన్ను మన్నించి గరుణింపుడు.

నాగ—యామినీసుందరీ,

తే॥ గీ॥ నాదు సర్వస్వమును నీదు పాదములని
యుంచి, నాదు జీవన్ముక్తినొసగ నీవె
గతి యనుచు నున్న నేను నీ కరుణజూడ
గలనె, సుందరీ, నీదయవలయుఁగాని॥

కుశా—తే॥ గీ॥ ప్రేయసీ, నీకు ప్రాణమే నీయుటకును
సిద్ధమై నీకయి తపంబు జేసియున్న
యేనె కరుణించవలె నను టేటిమాట
నీవె కరుణించి నన్నింక బ్రోవవలయు॥

యా—అయ్యా తమ రింకను ఇట్లు పలుకుట చాలవిషాదకరము—

ఉ॥ కాలపరిస్థితుల్ దెలియఁగా నఖిలావనియె మీకు లేదొ, క
ల్లోలమడంచి ధర్మమున లోకము నేలు మహాత్ము నీతివా
క్జాలము మీ చెవికి జొరదొ, కామము మిమ్ము దహించివేసెనో,
యేలకళంక మేర్పరచి యావిధిసంఘము పాడుసేయగన్॥

నాగ—ఓహో, ఇన్ని దినముల నుండియు లేని నీతు లిప్పుడు మా
కొరకే వచ్చెను గాబోలు! సరిసరి యీమాయలు నే నితివరకే
యెరుగుదును.

యా—అయ్యా, ఇన్ని దినములనుండి నేను పవిత్రురాలనని చెప్పుకొనుట లేదు. అజ్ఞానాంధకారమున బడి మదాంధులమై మన మిదివరకెన్ని పనుల జేసినను, జగజ్జ్యోతివలె దేదీప్యమానముగా నుదయించిన మహాత్మగాంధి జ్ఞానబోధ యను సూర్యోదయమైన తరువాతనైనను మనము కన్నులు విప్పగూడదా! అయ్యా, తమరు పురుషులు_నేను అబలను. తమకు నేను విన్నవించుట కుత్తి గలదానను గాను. కాము కొంచెము విచారించి చూచిన, నిజమునకు, భోగమువారికి పురుషుల సంభోగమునకన్న నీతి

కొక యనస్యా ముండబోదు. భోగమువారి బ్రతుకేమియు న్నది. ధనముకై వేయివేషములు వేసి పురుషులను మోసగించు చుందురు కావున.—

తే॥ గీ॥ ఓ! పురుషులార, పౌరుషంబున్న యెడల
పురుషనామంబు సార్థక పరచుకొనుడు,
విషయ మాత్రంపు సుఖముకై నీతివిడచి
పురుషులను వాసి చెడఁ గొట్టఁ బోకుఁడయ్య॥

అయ్యా, తుదకు నామనవి యేమనిన,

సీ॥ అన్నలారా, యింకనైన మోహావేశ
మును వీడి మనదేశమును గనండి
అయ్యలారా, యిప్పడైన దుర్మోహంబు
విడిచి విద్యాసంఘాభివృద్ధిగనుడు
మనుజులారా, దేశమానంబు గాపాడ
వేశ్యలవృత్తి మాన్పింపరయ్య,
పురుషులారా, మీకు పురుషత్వమేయున్న
మోహంబునకు లొంగిపోకుడయ్య,
తే॥ గీ॥ సహజ ప్రేమానురాగముల్ చంపుకొనుచు
మాయనటనలలో మోసపోయి, యిట్లు
నాశనముగాక వీరాదు సంఘంబునెల్ల
నుద్ధరింపంగ రండు దుర్బుద్ధి మాని॥

అయ్యా, మనకింక :—

తే॥ గీ॥ ఆత్మసంస్కారమే మొద లౌసరంబు,
పిదప వేశ్యలవృత్తి మాన్పించి వారి

నుద్ధరించుటె మనకు విధ్యుక్తమగును,
సంఘసేవకుఁ గదలుఁడీ జాగిశేల।

ఉశా—భేష్-యామినీసుందరీ, నీవు మాకే గాక మాపురుషజాతికంతకును బుద్ధివచ్చునట్లు పలికితివి. నీభావమెఱుగుటకయి యిట్లు మెలంగితిమిగాని, మహాత్ముని బోధలు మమ్మునుగూడ కలవరపఱచుచునే యున్నవి. నీవలన మాకిప్పుడీ సద్బోధయు, నీతో మా పూర్వ సంబంధమువలన మాకు మంచి గుణపాఠమును లభించినవి. ఇంక పరమేశ్వరసాక్షిగా నీయెదుట నేనిదే దీక్షగైకొనుచున్నాను.

తే॥ గీ॥ జన్మమున్నంతవరకు, నీశ్వరునిసాక్షి!
మోహమున కాశపడి మోసపోవనింక
బ్రతికినన్నాళ్ళు సంఘసేవకె మదీయ
ప్రాణమర్పింతు, నిదియె నాప్రతిజ్ఞవినుము॥

(ఓపురుషులారా, యింకమీరు మాగతిజూచి ముందే జాగ్రత్తపడుదురు గాత!)

నాగ—యామినీ సుందరీ, నేనును కుశాల్‌రావు మార్గమునే యనుసరించుటకు నిశ్చయించుకొంటిని. ఇంక నేనును మీతోపాటు సంఘసేవకు నాప్రాణము నర్పించెద. సర్వవిధముల పుడమిలో జారత్వము నశించుగాత!

యా—సోదరులారా, తమ మనోనిశ్చయమునకు చాల సంతసము. అయ్యా, తమవద్ద నిదివరకు నే నన్యాయముగ పుచ్చుకొన్న యాస్తినంతయును మరల మీ కర్పించుచున్నాను. క్షమింపుడు. నాసొంత యాభరణములు వగయిరా సంఘసేవ కర్పించితిని.

ఉశా—నాయాస్తినిగూడ సంఘమునకే వినియోగింపుము.

నాగ—నాదియు నట్లే చేయుము.

రూ— సరే సంతసము. మనమింక మద్యపాననిషేధమునకు ధర్మసిద్ధాంతిగారు, ఆచారసిద్ధాంతిగారు మున్నగువారితో కలిసి వెంటనే కృషిసల్పవలయును.

కుశా—అవశ్యము పోవుదము రండు. (నిష్క్రమింతురు.)

2 రంగము.

(ప్రవేశము: కొమ్ముల చౌదరి, రాఘవనాయుడు, ధర్మసిద్ధాంతి)

ధర్మ— అయ్యా, బ్రాహ్మణులపై మీకెట్టి ద్వేషమున్నను దేశక్షేమమునకై మద్యపాననిషేధోద్యమమున మీరేల పాల్గొనరాదో నాకు తోచుట లేదు.

చౌద— ఈయుద్యమము లెన్నియైనను బ్రాహ్మణులకేగాని మాకేమియు పనిలేదు. మేమిక బ్రాహ్మణుల వలలలో పడజాలము.

ధర్మ—అయ్యా మీరెంతయజ్ఞానమును వెలిబుచ్చుచున్నారు! ఈమద్యపాన నిషేధోద్యమమును గూర్చి బోధించుచున్న గాంధి మహాత్ముడు బ్రాహ్మణుడా? లేక యితరులందరు బ్రాహ్మణులా? అదియునుగాక అంటరానితనము తొలగుటకు వగయిరాలు మాన్పించుచో బ్రాహ్మణులకేమి లాభముండును. అందరితోటిపాటి వారును సుఖమపేక్షింతురేగాని, వారికి ప్రత్యేక లాభము లేమియు నుండవు.

రాఘ—మేమంతా అనుకోటం ఎందులోనైనా బ్రాహ్మణులు స్వార్థమునకు ప్రయత్నాలు అనుకుంటున్నాము.

ధర్మ—అది చాలపొరపాటు. దేశములో బ్రాహ్మణులు బహుస్వల్ప సంఖ్యాకులు. ఇతరులగుమీరే యధిక సంఖ్యాకులు కావున బ్రాహ్మణుల యాట లేమియు సాగనేరవు.

కాని మనకా భయమేమియునక్కరలేదు. మన సంఘా
భివృద్ధి గాంచుటకై మనమెల్లర మేకగ్రీవముగా కృషిసల్ప
వచ్చును. ప్రస్తుతము స్వదేశీవస్త్రముల విషయమునను, పంచ
ముల విషయమునను, తాగుడు విషయమునను మన మెల్లర
ము కలిసి పనిచేయుట కేమియభ్యంతరము లుండును?

నార—గాంధి మహాత్మునియందు మాకును భక్తిగలదుగాని, యీ
యపరగాంధులమని చెప్పుకొను బ్రాహ్మణులతో మాకు పని
లేదు. ఆ బ్రాహ్మణులను పూర్తిగా నణగద్రొక్క వలయును.

శర్మ—మీరు పొరబడి యుండవచ్చును. మీరొక్క విషయమును
విచారించుడు. మనలో మనకెట్టి కుటుంబ కలహములున్నను,
మంచిపనుల జేయుటకైనను మనమందర మొకటి గావలదా?
పిల్లిపోరు పిల్లిపోరు పిట్టదీర్చినట్లు, మనము మనము కలహిం
చుచో, మనమిరువురము హాస్యాస్పదుల మగుదుము. ఇది
సామాన్య కుటుంబ రహస్యము.

పాద—అయ్యా, తాగుడు, పంచములు మొదలగు విషయములలో
పనిచేయుటకు మాకేమియు నభ్యంతరము లేదు.

రాజ—మాకు బ్రాహ్మణులూ ఒకటే, బ్రాహ్మణేతరులూ ఒక
టే-ఎవరిస్వలాభం వారు చూసుకుంటే, మాపని వట్టిదవుతుంది.

శర్మ—అయ్యా, మనకెవ్వరికిని ఆ భయములుండ నక్కరలేదు. మహా
త్ముని యాజ్ఞాను సారము వర్తింతుమేని, యందరికిని సుఖము
గలుగును. మనలో మన మైకమత్యముగలిగి సంఘసేవకు
తోడ్పడుటయే కావలయును. తమరు బాగుగా విచారించు
కొనుడు ఈరోజు ఆచారసిద్ధాంతిగారు మున్నగు వారెల్లరు
దుకాణములవద్ద తాగుడు మాన్పించుటకై సమావేశముగా
నున్నారు. మనము వచ్చుటకి పోవుదమురండు. నామనవి
సావకాశముగా విచారింతురేని మీయనుమానములన్నియు
తీరును. (నిష్క్రమింతురు)

3 రంగము.

(కల్లుదుకాణము. గొండ్లవాడు)

[దుకాణములో జనము క్రిక్కిరిసియున్నారు. కల్లుముంతలు త్రాగుచు కోలాహలముగా నున్నారు. వారిలో మాదిగ పెంటాయ, శూద్రి కోటయ్య (కూలివాడు) బ్రాహ్మణ పోకిరావు (నెత్తిమీ ముసుగువేసికొని జందెము బొడ్లోదోపుకొని) కాశింసాహే [బండితోలువాడుంగూడ నున్నారు]

కోట—(ముంతచేతిలో పట్టుకొని) బలే, బలే, ఓరెంకో - యియ్యా
లేంకల్లురా! బలే- బలే- బలే- ఎయ్యవయ్యా ఎయ్ - ఇం[illegible]
నాలుగుముంతలెయ్- నీసొమ్మేంపోయింది? ఉడియకొ, యి
య్యాల మూడు బండ్లులాగి మూడు రూపాయలు దం[illegible]
నీదయుంటే మల్లీ రేపు దంచుతా పోయ్‌పోయ్ - అరే, వా,
వా, వా, మజా, మజా,
కాశి— అరే, మాకీ నాలుగు ముంథాలెయ్యవెయ్యా- ఇస్కూ[illegible]
లుం యేంకొస్తాతం - తగిలించుప్యాయ్ తగిల్ చిం[illegible]
అరే కోటయ్యా బావ్యాయి, యియ్యాల నీకీనాకీ పందెం
కోట— అరే బావమరిది తమ్ముడి ముగుడు కూతురోయ్- [illegible]
తావ్ రో చెడతావ్ నా[illegible] పందెం గిందెం యేస్తే చద్వావల్
మాటే- మల్లీయిన్నిసా చెప్పుతో కొట్టాలి-వన్నెనా కొట్టాలి
కాశి— అరే మజా- మజా- మజా ఓరి బావ్యా-పాటపాడరో
కోట— యేసుకో-

— పదం —

అరె- కల్లంటే కల్లుకాదురా
దాని ఝూరుజూస్తె- కల్లంటేకల్లు కాదు రా॥
యేసుకో-: యేసుకో - ఒరే యియ్యాల్టి కల్లంటే కల్లుకాదు

1 కూలినాలిచేసుకొని- నాలుగైదు రూకల్ దెచ్చి, మేలురకం బలే కల్లు చాలచాలాముంత చేరలేస్తే ॥కల్లంటే॥

2 పొద్దుకూకులు కష్టంచేసి పొద్దుకూకగానవచ్చి పెద్ద పెద్ద ముంతలెన్నో వద్దనక యేసుకుంటే ॥కల్లంటే॥

3 పెళ్ళాం బిడ్డలు వచ్చి గొల్లుమని గోలబెట్ట యెల్లే, ముండా, యనుచు వాళ్ళ వగల గొట్టి తాగు ॥కల్లంటే॥

అరే బావమరిదోయ్ నేనెల్తుండా-రోయ్.

(స్పృహతప్పి వడిపోవును)

[illegible]—అరే అన్నా అరే అన్నా - యీడికి డోసు జాస్తిపడ్డదిరో-

(అని పట్టుకొనుచున్నాడు)

[illegible]—మహారాజులు - ఉన్నవారు ఎక్కువతాగి పడిపోతే, మేము వున్నంతవరకు తాగుతాం! అంతేనేనలెండి, బాబూ-అంతేనేన.

(ప్రవేశం యెంకి యేడ్చుచు)

యెం—కటకటా! నేనేమి చేయగలను!

తే॥ గీ॥ కొంపలో నొక్కగింజయునూడ లేదు,
బిడ్డలాకలిచే గోల బెట్టుచుండి
రకట! యెప్పటికూలి డబ్బపుడెయిట్లు
తాగుడుకు బెట్టి యేడ్పింపఁ దగునె మమ్ము!

ఉ॥ గంపెడు బిడ్డలుఁ బ్రతుకగావలె, మేమును పొట్టనిట్టులో
నింపుకొనంగ కూడవలె నీళ్ళనో గంజినో యిన్నిబోసి కే
వింపగ, దూన రక్షణకు చీలిక లైనను గట్టుకోవలెఁ
గొంపకు నొక్క దమ్మిడియుగూడను చేరదిదేమి తాగుడో!

మ॥ ధనమూ, పాడయిపోవుచుండ, స్పృహయేదప్పంగ నేవీధిలో
వనో క్రిందఁగా బడిపొర్లుచున్నపుడు ప్రాణంబెప్పు డేలండి [illegible]

దనువోవుగా గద! రోజురోజెచటనున్నదో యటంచుగా భయ
బున పీథుల్ దిరుగాడిజూడవలసెన్ మొత్తో యిటుల్ దీననై!

ఇంతకు నాకర్మమిట్లున్నది! బహుశా యీకల్లంగడి దగ్గర
యుండవచ్చును. (పెంటాయ యెదురగును) మా యింటాయన యీ
వేళనీకు కనబడలేదా?

పెం— యియ్యాల కోటయ్యగారికి డోసుజాస్తి యైనది- అదుగో
అదుండాడు పోండి (పెంటాయి. నిష్క్రమించును)

(సమీపించి)

అయ్యయ్యో! యీపాడు సావాస మెక్కడదొరికెనో గదా

కాళిం— యెంకమ్మా, నువ్వెగనక యియ్యాల కోటయ్య దగ్గర
వస్తే యెల్లగొట్టుతున్నాడు! జాగ్రత్త యెల్లిపో.

ఎం— సరెలే నీకు నోరెట్లావచ్చిందయ్యా- చాలుచాలులే పూరు

(అని సమీపించి భర్తచేయిపట్టుకొన పోగా, కాళిం నెట్టుచున్నాడు)

కోట— (లేచి) ఓసీ లంజముండా పోయే పొమ్మంటే పోయేంముండా

పదం

కల్లంటే కల్లుగాదురా! దానియబ్బంటి
మందు కల్లంటె కల్లుగాదురా!॥

(శ)వేశం— ఆచారసిద్ధాంతి, ధర్మసిద్ధాంతి, నాగరత్నం, కుశాల్ రా
యామినీ, మస్తాన్ సాహెబు - కామ్మల చౌదరి (నందుడు) (నం
దుడు పెంటాయను చేయిపట్టుకొని యీడ్చుకొని వచ్చుచున్నాడు)

నం— పెంటయ్యా, మనకులములో చేసుకొన్న కట్టేమిటి, నువ్వు చేసే
పనియేమిటి— ఛీ- ఛీ- యీబ్రతుకు బ్రతుకుటకన్న
చచ్చుటమేలు

తే॥ గీ॥ మనకులంబున నవడేసి మద్యపాన
మంటుకొని వాసి, నాలుక నంటగోసి

నెత్తిగొరిగించి గాడ్దపై నిలిపినారు
వీధులందిప్పుదురటంచు వినగలేదె॥

తే॥ గీ॥ ఛీ, యిటులసిగ్గులేకుండ జేసినట్టి
పాపకృత్యంబునకు నిన్ను పండబెట్టి
నరికిననుగాని దోషమెంతయును లేదు
నీచ, కులము నప్రఖ్యాతి నింపితౌర॥

ధర్మ—నందా, తొందర పడకుము. వీనికి మహాత్మునాజ్ఞానుసారము శాంతముగా బోధజేసి సన్మార్గమునకు మరల్చవలయు

పెం—అయ్యా గడ్డి తిని బుద్ధితెలియక యీతడవ జేసితిని, దొరలు మన్నించండి. ఇకెన్నటికి ప్రాణమున్నంతవరకు కల్లుదుకాణం కంళ్ళచూడను. ఈతప్పు మన్నించండి.

ఆచా—మేము నీపైననేమియు నధికారము వహించిమాటాడుట లేదు. కల్లు తాగుటవలన అనేకనష్టములుండుట వలనను, ముఖ్యముగా కోట్లకు కోట్లధనము పాడయి పోవుచుండుట వలనను మహాత్మగాంధిగారి యాజ్ఞానుసారము మేముమిమ్ము వినయపూర్వకముగా వేడుకొనుచున్నాము.

పెం— బాబూ గాంధిగారి పాదాలకు మొక్కుతా-ఆయనేమాపాలి దేవుడాలివచ్చాడు. ఇకెప్పుడు కల్లుతాగను- సామితోడు:

యా— అయ్యలారా అచ్చట జూడుడు! భర్త కల్లుతాగి యొడలెఱుంగక తూలుచుండ, భార్యదుఃఖించుచున్నది

ధర్మ—రండు-సమీపమునకు బోయి కనుగొందము. (సమీపించి) అమ్మా నీవెందుకు దుఃఖించెదవు?

మొం—అయ్యా, మాయింటియజమానుడు పెట్టునగచాట్లకు దుఃఖించక నాబ్రతుకేమి యున్నది:—

మ॥ అకటా! యేమని చెప్పుదాన నిక దుఃఖంబొంద కెట్లుందు? రో
జుకు రోజున లభియించు డబ్బసలుకే శూన్యంబుగా తాగి, యిం

టికి మైకంబున జేరి, కూటికయినన్ లేకుండ నల్లాడు న
న్నొక పర్యాయము చూవగొట్టుచు నికెంతో బాధ నేడ్పింపగా।

చివరకు తాగి యెచ్చట పడిపోయెనో యని ప్రతిరోజు నీయ
నను వెదకి యింటికి గొని పోవలసివచ్చుచున్నది. బిడ్డ లాకలిచేనల్లాడు
చున్నారు.

ఆచా—కటకటా ! వీరిదుస్థితి యెంతదుర్భరముగా నున్నది. హా. పర
మేశ్వరా, యీతాగుడుబాధ తొలగించి మనుజుల నెప్పుడు
సుఖంపజేతువో గదా !

యా—అమ్మా, దుఃఖించి ప్రయోజనమేమి? యూరడిల్లు మూర
డిల్లుము; మహాత్ముని బోధలవలన మనకష్టము లీజేరు రోజులా
సమీపించుచున్నవి.

ధర్మ—కటకటా ! లోననెందరున్నారో చూడుడు. అయ్యా, తమ
రందరొక్కసారి యిట్లు దయచేయుడు.

(అందరు బయటికి వచ్చుచున్నారు. పోకీరావు మొగము కన
పరచకుండా తప్పించుకొని పోవుచున్నాడు- అప్పుడు)

శార—అదుగో- అదుగో- బ్రాహ్మణుడే నేనెఱుగుదును. ఆయన
పేరు పోకీరావు ఇదుగో, యిటురావయ్యా, బ్రాహ్మడా యి
టురా! పోతావేమయ్యా,

(పోకీరావు తలవంచుకొని నిలుపబడును.)

అందరు ఆశ్చర్యమొందుదురు

శార—సిద్ధాంతిగారూ ఈయనటూ, బ్రాహ్మడటా!

ధర్మ—అయ్యా, తాము నిజముగా బ్రాహ్మలేనైనచో నేను దాని
విచారించుచున్నాను!

పోకీ—అయ్యా ! మీ యందరికి నమస్కారములు చచ్చినపాముని
చావగొట్టకుడు. ఇంక నేనేమియు చెప్పజాలను.

ఆచా——(చెవులు మూసికొని) శివశివా! యెంతఘోర మెంతఘోరము!

ఉ॥ పాపము పాడుగాను! కడుభారముగాగ జగంబె తల్లకిం
దై పడిపోవు నోయన కటా! యిటులగ్రకులంబువాడవై
యీపని జేసి నిష్పవా నెంతొపవిత్రతగన్న బ్రాహ్మణం
బే, పడగొట్టినాడవిక నేవిధిలోకము నిన్నుసై చెడిన్॥

తే॥ గీ॥ నీచఛండాల పుల్కస నిమ్నజాతు
లందు గూడను వర్జితమైన తుచ్ఛ
మద్యపానంబు జేసి బ్రాహ్మణకులంబె
మంటఁగలిపితివయ్యా కర్మంబిదేమి?॥

ధర్మ—— ఆచారసిద్ధాంతి గారూ ఎవరైననేమి దురాచారమున దగుల్కొని భారతసంఘమంతయు పాడయి పోవుచున్నది. ఈ బ్రాహ్మణుడు నిండుపశ్చాత్తాపమును జూపించుచున్నట్లున్నాడు, అదికొంతనయమే (షోకీరావు వైపుజూచి) అయ్యా; యిక వేరు చెప్పవలసిన దేమున్నది. మహాత్ముని యత్యద్భుత ప్రబోధమున ప్రపంచమేత్రాగుడు మానుచున్న సమయమున నీసాంప్రదాయములను, నీశీలమును, నీజాతిని పాడు శేయుట యమానుషకరమని వేరుగా నిక చెప్పనక్కర లేదు.

షోకీ—— అయ్యా, ఇంకనూ చెప్పనేటికి !

తే॥ గీ॥ తెలిసి తెలియక యజ్ఞానతిమిరమందు
నీతిజాతుల నెంచక కీతినిపుడు
నేను గావించినట్టి యీనీచమునకు
శ్రీహరియె నన్నుబట్టి శిక్షింపకున్నె?॥

తే॥ గీ॥ కఠినమైన ప్రాయశ్చిత్తకర్మ జేసి
తప్పులన్నింటి మన్నించి దయను నన్ను

సంఘమును జేర్చుకొన మిమ్ము సన్నుతింతు;
లేనిచో పాడుబర్తురు వర్జింతు నిపుడె॥

ధర్మ—సోదరా, యధైర్యపడకుము. ఎట్టివారలకైనను పశ్చాత్తాపమున కవకాశముండి తీరవలయును. కావున నికమీద సద్ధర్మములను గుర్తెరింగి, దేశాభివృద్ధికి చేతనైనంతవరకు తోడ్పడిన చాలును.

చాద—మూఢులీ-బ్రాహ్మణులలోనే చివరకు దొంగ పట్టుపడ్డాడు.

ధర్మ—(జనముపైపు జూచి) అయ్యా, స్వదేశీయులారా, హిందూ, మహమ్మదీయ సోదరులారా, దివ్యజ్యోతియై ప్రాతఃకాలభానునివలె నిండుచుండి విజృంభించుచున్న మహాత్మగాంధిబోధలు మీచెవిని బడుటలేదా? మీకు పాపభీతిలేదా? మీసంఘాభివృద్ధి మీరు గోరరా? మీ సంఘసౌభాగ్యము మీరు జూచుకొనరా? మీరీస్వల్ప దురాచారమును మానలేరా? మీమతము, మీజాతి, మీదేశము యొక్క పేరుప్రఖ్యాతులు నిల్పుకొనరా? ఇవియెల్ల మీరు చేయనెంచినచో, వెంటనే త్రాగుడుమాట దలచుకొననని గట్టిపట్టు పెట్టుకొనుడు. (కోటయ్యవైపుజూచి) అయ్యా, నీభార్యాబిడ్డల యగచాట్లనుగూడ మరచి కల్లుతాగుటలోబడి, కష్టపడి సంపాదించిన సొమ్మంతయు పాడుచేయుచున్నావే! యించుక యోచించుకొనుము. అయ్యా, తమరందరికి నాయాఖరు మనవియేమనిన,

ఉ॥ ఇల్లును గుల్లఁజేయు, ధనమెల్లయు నూడిచిపెట్టు, దేహమం
దెల్ల బలంబుడుంపు, మనమెంతొ చికాకునఁ గుందఁజేయు, పే
రెల్లయు పాడుజేయు, సుఖమొందుటయు నిల్వఁగనీయ దక్కటా!,
కల్లును విస్కిముఖ్యగు వికారపు త్రాగుడు వేగమానుడీ॥

ఆచా—సోదరులార, ధర్మసిద్ధాంతిగారు చెప్పిన విషయములే నేను మరల మరల నొక్కినొక్కి చెప్పుచున్నాను. అనేకయుగము

నుండి గూడ సర్వ [illegible] శాస్త్ర[illegible] మద్యపానమును ఖండించుచున్నవి. ప్రస్తుతము [illegible] బోధలు విని సత్వరము త్రాగుడు మాని వేయవల[illegible] మిమ్ము ప్రార్థించుచున్నాను. మీరెల్లరు మహాత్మ[illegible] సా[illegible]క్షిగా నికత్రాగమని దీక్షగైకొన వలెనని వాకోరిక.

మస్తా—అరె- అరె- [illegible] - క్యా- క్యా- (అనిచాటునదాగియున్న కాశింసాయిబును [illegible]పట్టుకొని యీడ్చుకొనివచ్చి) అరే, బాధకో మహ[illegible] [illegible]లుపెట్టుకున్నట్టు దిట్టంసాడూ సేకాంపుతే: సువర్- సువర్-

కాశిం—సర్కార్- తప్పాసీ[illegible] [illegible]సీకాం రచ్చించాలి సర్కార్-

మస్తా—అరే - భోషిడీ బాత్ [illegible]ది క[illegible] అంటే ఒకటే కట్టూ త్రాగుడువద్దూ అ[illegible]కు[illegible]-బస్-బందోబస్త్ - మళ్ళీ కక్కన కూటికి వచ్చావ్ -జే-పట్టూ [illegible] భోషిడీ.

ధర్మ—అయ్యా, ఆగ్రహింపక నెమ్మదిగా బోధించుడు.

కాశి—సర్కార్-ఇంక మహాత్మాగాంధీమహారాజ్ - షౌకతాలీ మహమ్మదాలీగార్లతోడూ-నేనూ ప్రాణం వున్నంతవరకు త్రాగుడుమాట తలుసుకోను. మా అల్లా సాక్షి-మళ్లీ గడ్డితింటే నా నోట్లో పందిమాంసం పెట్టండి మహారాజ్-మావాండ్ళు యెవ్వరూ యింకా త్రాగరు. ఎవ్వరు ఆవులను ముట్టుకోరు హిందువులతో లడాయి చెయ్యరు. ఇది నిశ్చయం. అల్లా సాక్షి నిశ్చయం.

మస్తా—అచ్ఛా-అచ్ఛా-ఖబడ్దార్!

ధర్మ—

మ॥ దినమెల్లన్ శ్రమజేసిజేసి నిజశక్తిన్ ఘోరవ్యాయమున్ లభిం
చిన ద్రవ్యంబును కల్లుత్రాగుటకు వెచ్చింపంగ మీ ప్రాణ మొ
ప్పునదే, సోదరులార, యింటికడ మీ పెండ్లాములు బిడ్డలున్
ఘనతృడ్బాధ తపింప దుర్వ్యయములన్ గావింతురే న్యాయమే!॥

అయ్యా మీరెల్లరు బాగుగా నాలోచించుకొనుడు.

కోట—అయ్యా, తమ రిందరు చెప్పినాక ఇక నాకు బుద్ధివచ్చింది. చెంపలేసుకుంటా! యికెన్నడు తాగను. దేవుడు సాక్షి.

యా—(అంగడివానివైపు జూచి) అయ్యా, నీకునట్టు కిదియే వృత్తియా? ఇంతమంది దీక్షగైకొనుచుండ, మహాత్ము డొకవంక ఘోషించుచుండ నీహృదయ మింకను కరగలేదా?

అయ్యా—

తే॥ గీ॥ ఎందరున్నారు జగతిలో, నందరికిని
కల్లు సారాయి నమ్ముటే గలదె వృత్తి?
వారలంద రేదోవిధి బ్రతుకరొక్కొ
నీవుమట్టుకు జీవింపలేవె చెపుమ?॥

అయ్యా, దీనివలన యెన్నికోట్లధనము పాడగుచున్నదో, యెంత నష్టము గలుగుచున్నదో యించుక గమనించి ప్రత్యుత్తర మిమ్ము.

ఆచా—ఓయీ, నీకింక మేము వేరుగా నేమి జెప్పవలయును. మహాత్ముని బోధ గంటకొట్టినట్లు చెవులలో ధ్వనించుటలేదా? సత్కారము మాకు సంతసము గూర్పును.

ధర్మ—అయ్యా, వెనుకటినుండాడిన ప్రయోజనములేదు. మహాత్యాగమును జూపవలసిన తరుణము. మేమెల్లరము నీప్రత్యుత్తరమునకు వేచియున్నాము.

గౌండ్ల—మహానుభావులారా, మీకందరికి నానమస్కారములు. నా తప్పునకు నన్ను మన్నించుడు. తమరిందరుండ నాకేమియు లోటుండదు. నాకింక యీపాడు వృత్తియే శాశ్వతముగాదు. ఇదిగో మీయెదుటనే యీకుండలను బద్దలుగొట్టి నా పాపమును బాపుకొనుచున్నాను. నేనింక పరమేశ్వరుని సాక్షిగా కల్లు సారాయి విక్రయించను. అవి తాగను. నాకులము వారిని గూడ నట్లే జేయుటకు ప్రయత్నించెద. ఇది నా నిశ్చితాభిప్రాయము.

నెం ... ...
తేది ... ...

ధర్మ— భేష్ - మిత్రులారా, నేడింక మనకు దిగ్విజయము చేకూరినది. ఇట్లు జయమును బడసి లోక కళ్యాణము గావించుచున్నాము. ఈ సమయమున మనమెల్లర మేకగ్రీవముగా, జగన్మాత నొక్కసారి ధ్యానించుదము.

ధ్యానము—కీర్తన.

నమ్మ్యజగన్మాతల్లియో మాతృదేవి! మ॥
మమ్మేలిరక్షించు మా జగన్మాతా॥ మ॥
మదినిను నిల్పెదమో లోకమాతా
మాపాలికల్పంబ మా పైడిమాతా॥ మ॥
దయతో నీ నామమ్ము దగనిల్పుకోవే
శ్రీపుండరీకాక్షు చిత్తాబ్జతేజ॥

(జగన్మాత ప్రత్యక్షమై)

జయము-జయము-మీకు కళ్యాణమగు గాక! శుభమస్తు-శుభమస్తు తనయులారా!

భరత వాక్యము.

మ॥ శ్రీహరినామసంస్మరణ సేయుచు భూజనముల్ తరించుతన్
మోహమహాంధకారమున మున్గక జ్ఞానము తేజరిల్లుతన్
దేహమనోపవిత్రతయు తేజమహింస సదా వెలంగుతన్
ద్రోహమసత్యవైరములు దూరముగాగ సుఖంబుగల్గుతన్

మంగళం.

జంగ్లా రాగం - ఆది.

మముగన్నతల్లి మంగళహారతిదే ॥మ॥

1 శ్రీజగదీశ్వరీ, మాజననీమణీ, భజనలగొను తల్లీ ॥మము॥

2 హే జననీ, మమునేలవే, బ్రోవవే, యికజాగచే తల్లీ
హే కల్పవల్లీ ॥మము॥

3 అఖిలప్రాణులకు సుఖమునుగూర్పగ, నతిశ్రమపడుదేవీ॥ మ॥

4 భూభరమును బల్మోసెడితల్లి, మాభాగ్యమునీవే॥ మ॥

5 భక్తితో దామరాడ్వంశజుడగు శ్రీపుండరీకాక్షుడు
ముదమున నొసగెడు॥ మంగళహారతిదే॥ మము॥

నమస్తే నమస్తే నమః

దామరాజు పుండరీకాక్ష నామధేయ ప్రణీతంబగు 'సంస్కారిణి' అను సాంఘిక నాటకమునందలి యారంకములు సర్వము సంపూర్ణము.

ఓం తత్సత్ బ్రహ్మార్పణమస్తు.